

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA V.

1953

BROJ 6—7

Zdeno Šimunović — Zagreb

Prvomajska parada „Šerpasa“ na Bijelim Stijenama

Sakrivena u srcu Velike Kapele, Hirčeva kuća je kod čestih pohoda ovoj planini pružala skromni, ali dragocijeni zaklon mnogima od nas. Prepuštena sudbini, propadala je polako već toliko godina, čekajući da i na nju dode red za obnovu.

Bilo je nekoliko pokušaja, ali to su bili ili osamljeni entuzijasti, ili, nažalost, loši gospodari.

Zamalo, pa bi i naš pokušaj završio neuspjehom, ali ovaj put nera-zumijevanje i ostale poteškoće nisu imale pred sobom tek jednu »vruću glavu«, nego cijelu generaciju pasioniranih planinara Sveučilišta. Generaciju oduševljenih »Šerpasa« koja se već sa uspjehom okušala na sličnim problemima, i usprkos jesenjih kiša, izgradila vlastitim snagama Ratkovo sklonište na Samarskim stijenama.

Ovaj put mi nismo bili sami, s nama su se borili u pravom smislu te riječi i članovi Saveza, da nam odnekuda namaknu novac potreban za gradnju. Idealizam u brdima, to je mnogo, ali planinar idealista sa nešto novca, to je garancija za apsolutan uspjeh. To nešto novca značilo je sumu od Din 120.000.—, astronomsku cifru za naše studentske pojmove, ali još uvijek skromnu svotu u poredbi sa izdacima za domove koji stoje milijune.

Već mjesec i po dana ranije dominirale su na sastancima Uprave i sekcija kao glavne točke dnevnog reda: izgradnja, Bijele Stijene, Hirčeva kuća, planovi, ideje, perspektive i uvijek neuspjeh — novca niotkuda. Taj dnevni red bio je, točnije rečeno, noćni ili jutarnji red. Sastanci su redovito svršavali u kasne, odnosno rane jutarnje sate... Bilo kako bilo, novac je ipak morao doći. I došao je. Istina, tek tri dana pred naš odlazak, ali to nas nije nimalo smelo.

Za dva dana bio je organiziran čitav pothvat do detalja. Dva dana ranije krenula je naša izvidnica da nam osigura kamionski prijevoz uz pomoć komandanta garnizona JA Ogulin, da ugovori razne predradnje, osigura materijal i izvrši ostale važne poslove. 29. travnja krenula je glavnina. Njen vođa puta bio je prof. B. Gušić, naš planinarski veteran i naša velika moralna podrška.

U Ogulinu nas je već čekao spreman kamion i mi smo uskoro jurili ususret mjesecinom obasjanom starcu Kleku. Praskozorje nas je zateklo

već u Jasenku, malom mjestancu ispod Bijelih Stijena. Nekoliko naših ostaje ovdje radi posla u pilani, a ostali produžuju kamionom na Begovu Stazu, do pod sam uspon. Istovar materijala i opreme. Drhtureći na zamrznutom snijegu, nije nas ostavljalo dobro raspoloženje i pored pesimističkih meteoroloških prognoza. Glavnina je krenula uspinjući se prema kući. Polako su se ljuljali »putni ormari« na leđima i nestajali uz smijeh među smrekama.

Jedna grupa ide dalje kamionom na Samarske Stijene, radi prenosa građevnog materijala na Ratkovo sklonište. No nismo imali sreće da se probijemo. Doprli smo tek do iza raskršća prema Bjelolasici, i tu zapali u stari gnjili snijeg. Pokušali smo na sve moguće načine da oslobođimo kamion i da se probijemo naprijed, ali bez uspjeha. Zahvaljujući vještini šofera, koji je uspio oslobođiti kamion iz ledenog zagrljaja, krenuli smo natrag u pilanu u Jasenak. A ostala četvorica, pomirivši se sa sudbinom i natovarivši materijal na leđa, krenuli su pješice gazeći zamrznuti snijeg sve do Samarskih Stijena.

Zima nam se uvlačila u kosti, dok se je sunce nekako polako dizalo nad horizont, probijajući se kroz prozirne plavičaste maglice i svježe zelenilo mladog bukovog lišća. Ali nije nam bilo dugo zima — brzo smo se ugrijali ukrcavajući grede, daske i planke. Do vrha napunjениm »Džem-som« jurili smo sa 60 km na sat u pilanu Drežnica. Tu smo morali izrezati daske na određene dimenzije i, što je najvažnije, trebalo ih je izblanjsati. Još mi je i sada u ušima onaj reski zvuk blanjalice. Posao za stolarskim strojevima bio je za nas potpuno nov, ali ne i nesavladiv.

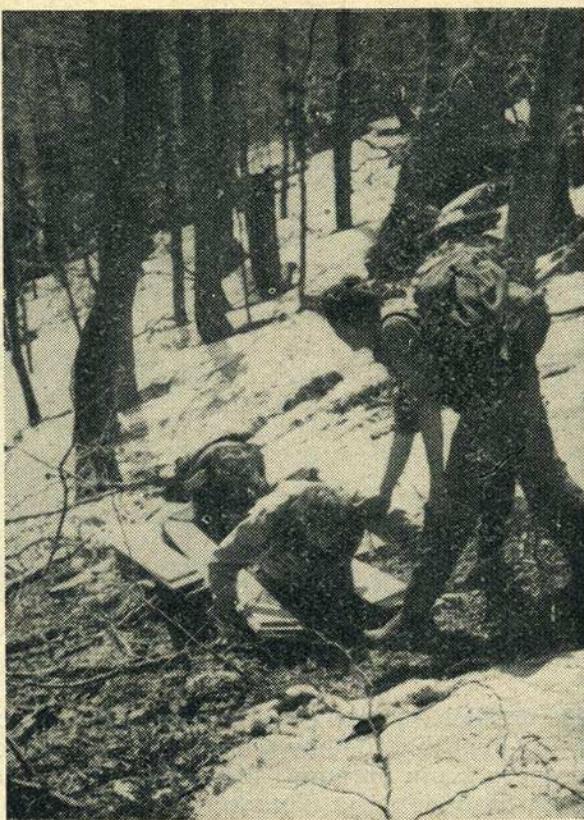
Ubrzo smo smijenili radnika za strojem i počeli rad našim tempom, stvarajući vrzino kolo s daskama, kojima je bio start i cilj kamion. Od tog našeg posla zavisilo je, da li će grada uopće stići na kuću u toku 1., 2. i 3. svibnja, jer pilana dakako tih dana ne radi, a osim toga radno vrijeme prestajalo je za tri sata.

Za tih sati prošli su nam kubici dasaka nekoliko puta kroz ruke, istovarajući iz kamiona, noseći od stroja do stroja, i ponovno ih utovarujući. Radeći u onoj sredini punoj drvene prašine, u kojoj se teško diše, oči se pune pilovinom, a odijelo se lijepi na tijelo. Tempo nametnut od početka nije se smanjivao ni za časak. A kad se je oglasila sirena, mi smo zadihani utovarivali posljednje daske...

Prvi dio našeg pothvata nije više bio u pitanju. Direktor pilane, viđeći nas kako radimo, poželio je jednu takvu grupu radnika. I na kraju, kad je došlo ono najvažnije, rekao je: »Pa kad ste vi studenti, a daske idu na Bijele Stijene, neka vam je sve za 'iljadu, 'el pošteno?« Mi smo mu zahvalili, zadivljeni tolikim razumijevanjem.

Popodne oko tri sata daske su bile istovarene na Begovoj Stazi. Samo jedan tovar greda i dasaka koje smo dovezli na stovarište upotpunio je gomilu tereta, teškog oko 6.000 kg, kojeg smo mi trebali prenijeti.

Počeo se spuštati sumrak, sunce je tonulo negdje iza mora crnogorice, a ja sam promatrao tu gomilu materijala: daske, grede i gredice, sanduke sa kaljevim pločama, vreće sa cementom... Nismo li ipak precijenili svoje snage? Nas je doduše dvadeset nosača, ali to je oko tri stotine kilograma po čovjeku... Pokušao sam dijeliti po danima, ali nije mi uspjelo... Jedan kišni oblak, koji me tek мало poškropio, bio je onaj strašni memento neuspjeha. Što će biti, ako počne kiša? Radit ćemo bez sumnje i po kiši, a

Na teškom putu

Foto J. Kušan

kiša ovdje pada danima; a noću — noću pada snijeg. Još je i sada put od Begove Staze do Hirčeve kuće tek mjestimice slobodan od snijega.

Ali ne ćemo uzmaknuti, naše planinarsko geslo neznatno je preinaceno za ove prilike: »Gdje je volja, tamo je i uspjeh«.

Pograbio sam nekoliko dasaka, pokušavajući dostići one koji su krenuli prije mene. Nije to išlo lako, mjestimice smo propadali do pojasa u snježne pukotine između stijena. Propadalo se i nastavljalo polako, ali tvrdoglavno naprijed. Bilo je teško, ali daske nije nitko ostavljao. Već je bila noć, kad sam među posljednjima došao na kuću, tako umoran da nisam imao volje ni za jelo. Neraspoloženo sam se presvlačio na snijegu, gledajući kuću koja je izgledala jako neutješno: bez prozora, bez vrata, a unutra su bile jedino trule daske.

Jedina svijetla točka bila je logorska vatra, koja se obilno dimila. Oko nje skupilo se nas preko trideset. Žagor, zdravi humor i smijeh bili su pravi kontrast mojem raspoloženju. To mi je dalo da osjetim, kako nisam sam, znao sam da cijeli kolektiv ni časka ne sumnja u pobjedu pod bilo kojim uslovima. Znao sam da moramo uspjeti.

U redu za zasluženi obrok

Foto J. Kušan

Vrijedne naše domaćice imale su pune ruke posla da nahrane toliko želudaca sa izvrsnim apetitom. Njihov položaj zbilja nije bio zavidan. Nakon napora da prenesu svoju opremu i dio hrane, trebalo je skuhati jelo, boreći se sa dimom, da bude dosta ukusno i na vrijeme. Za njih to i nije bio problem, one već posjeduju veliko iskustvo logorovanja sa tura i većih izleta.

Brzo iza večere opustjela je vatra. U kući je počelo veliko oblačenje, t. j. priprema za spavanje pod parolom »obuci sve što je suho« — »carstvo za šaku slame« ...

Polako su tinjali ostaci vatre okruženi snijegom. Djevojke su prale posuđe pripremajući ga za sutrašnji doručak. Uskoro je zavladala tišina, a na vedrom nebu iznad naše dolinice, izgubljene među stijenama kapelske prašume, stajao je na straži — Veliki Medvjed.

U rano jutro svi su na nogama; priprema za paradu počinje obilnim doručkom.

Evo našeg strateškog plana za taj dan:

Radi se u pet dionica, po četiri nosača. Grupe su složene prema fizičkoj kondiciji i težini dionica. Prva i druga grupa imaju najduže dionice (1200 koraka ili dvadeset minuta nošenja tereta). Ostale tri imaju strmi uspon, ali su zato kraće (teret se nosi petnaest minuta). Svaka dionica ima svoju nadstrešnicu protivu kiše. Svi nosači dobivaju dopunsku hranu, šećer i marmeladu. Apoteka je na trećoj dionici. Sve je predviđeno, osim odmora i povlačenja ...

Sve je spremno, svi su na svojim mjestima, i u 9 sati prvog svibnja počela je »Velebitova« parada. Potekla je rijeka dasaka, greda i drugog

»Šerpasi« pred planinarskom kućom na Bijelim Stijenama

Foto J. Kušan

materijala, predavana iz ruke u ruku. Na cijeloj trasi od prve dionice do onih na kući, živjelo se tih dana samo za jedno — materijal se mora prenijeti čim prije.

Bila je to divna parada mladosti, čvrstog prijateljstva, rada i planinarskog idealizma. Polagano, ali sigurno, savladavši svaku zapreku na putu, isle su pošiljke materijala, prelazeći u roku od sat i pol visinsku razliku od 600 m. Nad nama je sjalo ugodno proljetno sunce, hrabreći nas svojom toplinom. Ručak nam je donešen na radilište, tako da je vrijeme bilo iskorišteno do maksimuma. Naša prvomajска parada bila je vjerojatno najduža u domovini. Trajala je do dvadeset sati!

U kući su nas dočekali ugrađeni prozori i vrata, a na visoko postolje, da bi dosegao do dimnjaka, smjestio se mali »Gašpar«. Njegova okolina bila je dekorirana amfiteatrom promočenih »vibrampki«. Nije se, začudo, dimio, a davao je ipak važan psihički utisak topline . . .

Veče je proteklo veoma ugodno, s pjesmom uz logorsku vatru. Pod velikom nadstrešnicom, koja je bila izgrađena tog dana, smještena je kuhinja, koja je sada mogla raditi neovisno o kiši, našem neprijatelju br. 1.

A ležajevi, na njima je bila glavna atrakcija večeri — svježa slama. Vrhunac komfora!

Repriza parade trajala je još tri dana. Po osamnaest do dvadesetitri puta dnevno trebalo je patrolirati dionicom, noseći daske, boreći se sa raskvašenim snijegom, strminom i blatom.

Zanimat će vas, kada su bili odmori! Oni su bili svaki put na povratak, kada je dionicu trebalo ponovno prijeći nizbrdo, do nošenja novog tovara dasaka . . .

Težina tereta najdrastičnije se odrazila na našim cipelama. Otpadali su »vibrami«, koža je pucala po šavu i pokraj šava, po dužini i poprijeko, a pete su nestajale kao od šale. Mnogi od nas neće skoro ponovo u planine — zbog cipela. Bilo je teško, ali nitko se nije tužio na nezgode. Glasovi su ohrapavili od vode, koju smo dobivali topeći snijeg.

Jedne večeri čuli smo ugodnu vijest: Sutra nam dolaze konji u pomoć. Svima nam je bilo nekako lakše, jer smo konjima namjeravali prebaciti kratke daske, kojih je bila prilična hrpa.

Prvog konjara — »šofera«, kako smo ga prozvali, dočekasmo sa punim poštovanjem i počastima, koja idu veću »silu«. Međutim, brzo smo bili razočarani. Konji su propadali u snijeg dublje nego mi, i ubrzo zapeli već na drugoj dionici. Morali smo ih rastovariti, izvući konje, a onda odnijeti daske na vlastitim leđima kojih stotinu metara uz brijeđ. A zatim smo nagovorili »šofera« da sa svojom pratnjom kreće dalje po lakšem terenu s manje snijega. Izgovorivši se da ide po novi tovar dasaka — tajanstveno je iščezao zajedno s konjima.

Drugi par smionijih konja i sa energičnijim »šoferom« dopro je do četvrte dionice, vukući za sobom šestmetarske grede, natopljene vodom i teške kao olovo. Ali i oni su kapitulirali pred grupom stijena i zasježenom strminom. Problem je ponovo riješen na leđima »šerpasa«. Grede su prenošene između stijena, a zatim preko jedne strme zasježene plohe do njenog vrha. Odatle smo se nadali da će konji moći dalje sami. Oni su to doista i izvršili, ali popeti konje na tu strminu predstavljalo je posebni zadatak. Konj je pošao ugaženom stazom, propadajući sve dublje, dok nije na kraju strmine beznadno propao u jednu pukotinu, da su mu se vidjela samo leđa i glava. Tu više nije pomagalo ni lijepo ni ružno. Trebalo je izvući konja iz snijega. Prema naprijed nije išlo, a prema natrag konj se bojao. Nije preostalo drugo, nego sve snage skoncentrirati na njegov rep.

Povuci — potegni, i jadna životinja poletjela je skližući se bespomoćno na leđima niz strminu, sve do dna vrtače, preplaćeno dahćući i tresući se od straha.

Momci na četvrtoj dionici nisu toga dana ručali. Da bi pomogli konju, koji je zapao u snijeg, radili su i zaboravili na konjarevog psa, koji je toga dana ručao za trojicu ...

Sutradan je bio prokopan put lopatama kroz tu problematičnu strminu. Sve šestmetarske grede prenesene su tim dijelom puta na leđima, a dalje su ih odvukli konji još istog dana na kuću.

Četvrtog dana naše bitke bio je na kući sav planirani materijal; nekoliko pošiljki dasaka i greda ostalo je na gornjim dionicama.

Međutim naš plan imao je još jedan važan zadatak. Nekoliko članova markacione sekcije otišlo je tog posljednjeg dana na Samarske Stijene i izvršilo markiranje puta do Ratkovog skloništa. Sa terena donešeno je obilje fotomaterijala, koji će makar na fotografijama otkriti toliko nepoznatih ljepota, a naročito Samarskih Stijena, koje su gotovo nepoznate.

Na Hirčevoj kući svi zidarski i tesarski radovi bit će gotovi do konca svibnja. Bude li dovoljno novaca, kuća će biti otvorena već u srpnju ove godine.

Bili su kasni popodnevni sati, kada je kolona »Šerpasa« ostavljala svoje radilište, spuštajući se niz strme obronke bijelostijenskih prašuma. Njena vanjština bila je vrijedna žaljenja. Poderani, obrašteni, s uništenim

cipelama povezanim žicom, silazila je sa smijehom i pjesmom, umorna ali zadovoljna — pobjednička. Treba doživjeti te trenutke, koji su dovoljni da se zaborave sve žrtve, napor i nerazumijevanje.

Silazila je ponosna mladost, vraćala se svojim domovima i školskim klupama. Gasilo se sunce, zamirao je proljetni dan na Stijenama.

Još jedna demonstracija — parada volje, odlučnosti i altruizma, završila je. A planine su nas još jednom nagradile obiljem darova svoje neiscrpne riznice, oplemenivši nas bogato drugarstvom, iskustvima, doživljajima i dragim uspomenama.

Pero Lučić-Roki — Zagreb

Bijeli velikani

Duž Alpa od istoka do zapada

Konačno je došao kraj pripremama i danima velike žurbe u očekivanju novih doživljaja u visokim gorama. Jurimo udobnim Tauern-ekspresom, a pozdravljuju nas na oproštaju pitome Samoborske gore, naša Medvednica i Gorjanci. Na strmim obroncima Zasavskih planina blistaju se zadnji ostaci snijega, a od Zaloga gledamo iznad jutarnje sumaglice impozantni Grintavec i Kočnu.

Nema dugih zaustavljanja. Jurimo dalje ususret slikovitoj dolini gornjeg toka Save. Sve se kupa u suncu: bijeli lanac Karavanki, tamne šume Jelovice i silni strmi vrhovi Julijskih Alpa. Iznad nazubljene Rjavine strši u plavetniliu Triglav, bez ijednog oblačka. Gledam ga dugo, i premda smo sada u njegovu podnožju, osjećam, da smo preko njegova visokog vrha tijesno vezani sa cijelom domovinom.

Jedanaest je sati. Prelazimo granicu dugim tunelom kroz Karavanke, i uskoro smo u Koruškoj. Kepa, Rošca, Golica i drugi vrhovi ruše se strmim stijenama prema sjeveru. Na ovoj strani planine ima još mnogo snijega, ali u dolini ga naglo nestaje pod toplim suncem. Površinu Baškog jezera pokriva još uvijek tanka korica leda.

Na kolodvoru u Beljaku sve vrvi od skijaša i planinara. Nedjelja je popodne, i mnogi se već vraćaju kućama, dok neki opet prelaze u vlakove, koji će ih odvesti u druga planinska područja. Većini je sunce dobro ispržilo kožu. U onoj vrevi zimskih sportaša zapne oko i na koju ruku ili nogu u gipsu. Snježne strmine ostavljaju i ovakve tragove, ali po držanju oštećenih, nisu ovakve nezgode, barem one lakše, ostavljale dubljeg traga na njihovu raspoloženju.

Naša kompozicija dobila je ovdje električnu lokomotivu, koja nas je uskoro velikom brzinom povukla dolinom Drave prema Spittalu. Za kratko vrijeme ostavljamo Dobrač (2167 m), a Karavanke se postepeno gube u daljini.

U Spittalu je dobro zagrijalo popodnevno sunce. Uzbudeni smo prvim pogledima na obronke i vrhove Visokih Tura. Lijevo u daljini, nekako u

protusvjetlu, nazire se skupina Gross-Glocknera (3798 m), Hocknarr (3258 m), Schareck (3131 m) i drugi, dok se visoko na desnoj strani blistaju ledenjaci Hochalpenspitza.

Iz Spittala skreće jedna pruga lijevo prema Lienzu, odakle autocesta vodi u Heiligenblutt i dalje do ledenjaka Pasterze ispod G.-Glocknera. Naš je vlak, međutim, jurio ravno dalje, ostavivši uskoro široku dolinu Drave i počeo se naglo uspinjati strmim obronkom iznad doline rječice Möll. Pred očima se nižu sve zanimljiviji prizori: pitoma alpska sela nasuprot divljih dolina potoka što se ruše u rječicu, stari, dobro sačuvani sredovječni dvorci, mlinovi, električne centrale, strme masivne padine planina i bijeli visoki vrhovi. To je bio naš susret sa Visokim Turama.

Usprkos nagle strmine vlak se brzo uspinje, da kod Mallnitz dosegne visinu od oko 1200 m nad morem.

Visoka dolina Mallnitz bila je još pod snijegom, a nad njom su se spuštali izvanredno lijepi smjeli skijaški tereni. Iz ove smo stanice ušli u 8 km dugi tunel, koji se probija kroz masiv Visokih Tura i izlazi poviše turističkog centra i lječilišta Bad Gastein.

Činilo mi se, da su na ovoj strani prizori raznoličniji i još više divlji, makar se ova divljina mnogo razlikuje od one u našim planinama. Možda je, doista, umanjuju i ublažuju ona pitoma sela, veliki hoteli, asfaltne ceste, brojne žičare i sl. Usprkos toga, planinarskom oku ne mogu izbjegći snažni prizori koje pruža visoko gorje. Spuštamo se zatim slikovitom dolinom prema Hof Gasteinu i Dorf Gasteinu. Oko Bad Gasteina svuda buči voda, a iznad njega bijele se strma snježna polja Ankogela (3253 m). Vlak dalje vijuga, pružajući svakog časa nove prizore: sad oble, sad piramidama slične vrhove Visokih Tura, a sad rastrgane vapnenačne stijene Hochköniga i skupine Steinernes Meer, koja graniči sa Bavarskom, a u susjedstvu je Watzmanna.

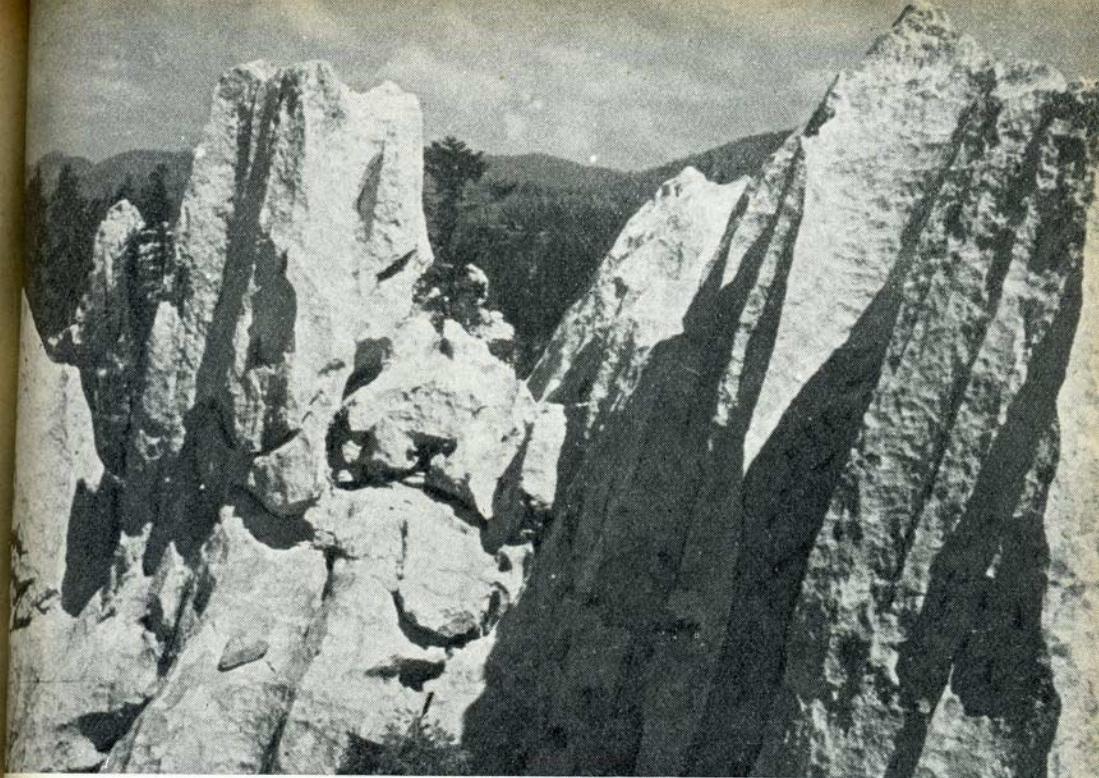
Stali smo na raskršću Schwarzach-St. Veit. Izlazimo iz Tauern-expresa, koji prosljeđuje dalje prema Beču, dok mi čekamo vlak iz Beča prema Innsbrucku, Zürichu, Baselu i Parizu.

Na kolodvoru je vladala prilična vreva poslovnih ljudi, turista, skijaša, alpinista i vojnika francuskih alpino-formacija, koji su se kasnije stalno prekrcavali sa nekakvim velikim i nespretnim vrećama. Ovdje je, naime, francuska okupaciona zona, pa smo na tom putu vidjeli samo njihove vojnike, a rijetko kojeg engleskog i amerikanskog.

Uskoro smo se smjestili u punom brzom vlaku iz Beča, koji je zatim jurnuo uskom dolinom bučne rijeke Salzach. Ostavili smo je na mjestu gdje se dolina otvara prema sjeveru u širu kotlinu lijepog Zeller Seea, čija je površina uz obalu također bila pod tankim ledom.

Kratko zadržavanje vlaka u Zell am Seeu dalo nam je prilike, da nekako, kao u filmu, pogledamo barem izvana taj živopisni turistički centar pokrajine Salzburg. Zell am See je ishodišno mjesto za Gross-Glockner sa sjevera preko Kapruna. Suprotno južnoj i zapadnoj panorami jezera, koju čine strme tamne padine Visokih Tura podno masivnih snježnih grebena i vrhova, smjelo se dižu na sjeveroistoku iznad Saalfeldena svjetli vapnenačni tornjevi i stijene grupe Steinernes Meer, koja pripada skupini Salzburgskih vapnenačkih alpa.

Vijuga tako naš vlak divnim alpskim dolinama. Stalno smo na prozorima, sad s jedne, sad s druge strane. Nižu se sela, gradići, tipične uredne

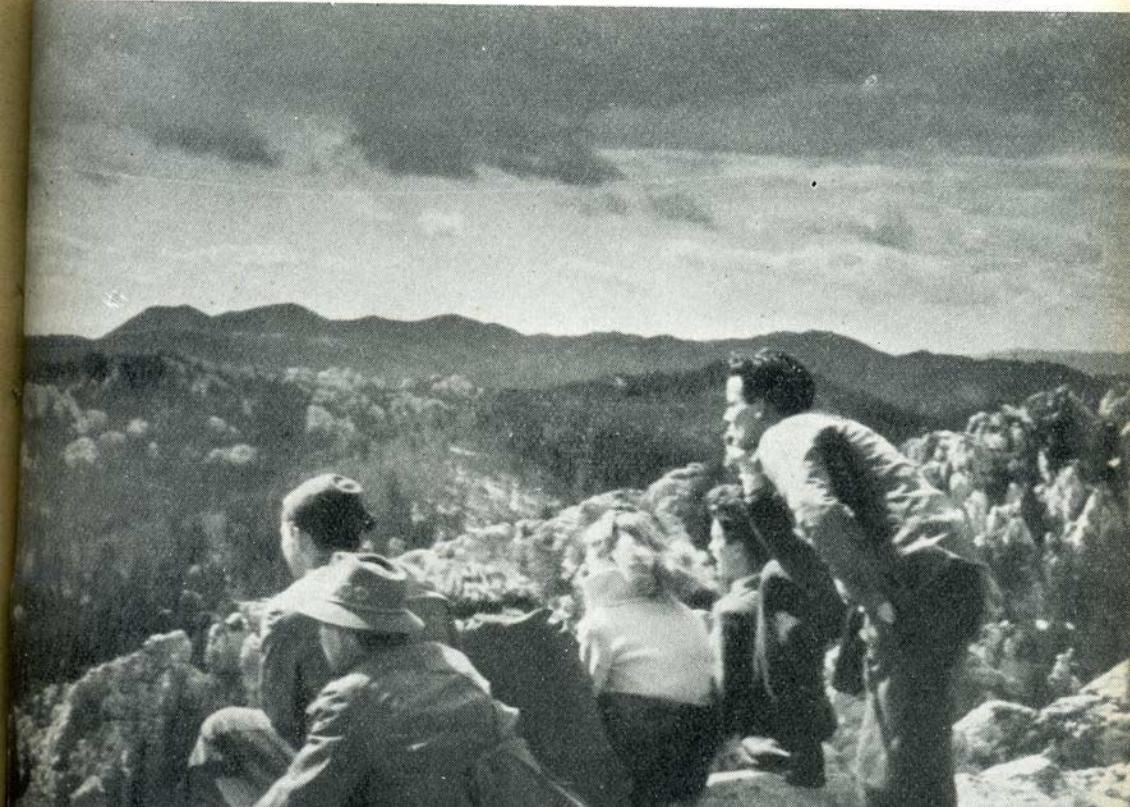

Samarske Stijene

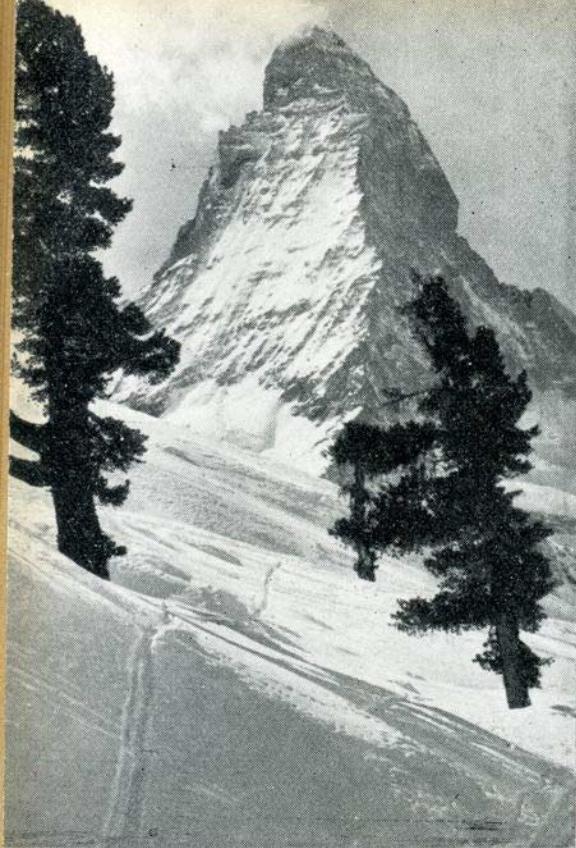
Na vrhu Bijelih Stijena

Fotoslužba PSH

Foto J. Kušan

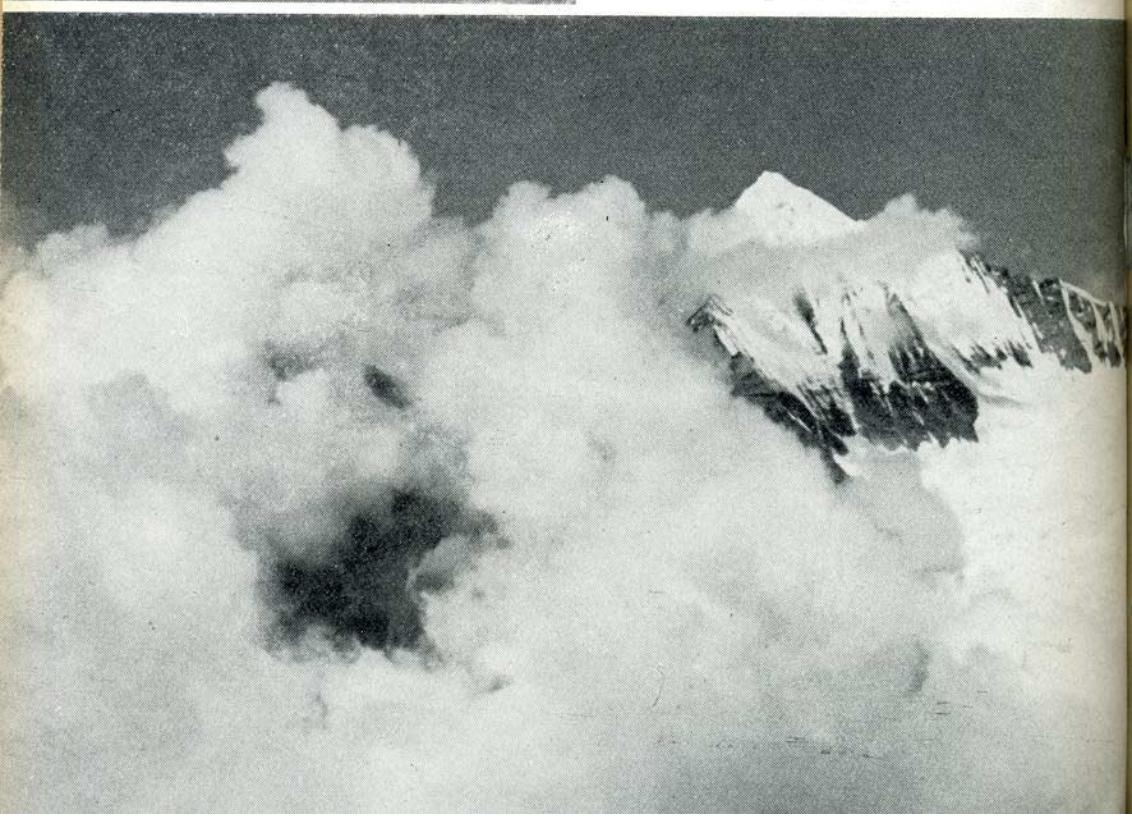

Matterhorn sa Riffelalpa

Weisshorn

Foto: dr. M. Plotnikov

drvene kuće sa zelenim i crvenim kapcima, dugačkim balkonima izrezbarenih ograda, sa mnogo šarenog cvijeća po prozorima. Šiljati gotski tornjevi slažu se arhitektonski sa pozadinom strmih i šiljatih planina. Kad god izlazimo iz neke uže doline, očekujemo nove gorske prizore, kojima izgleda da više nema kraja. Planina za planinom, golemi masivi i visoki vrhovi stalno nas okružuju i počinju zbunjivati našu orijentaciju, usprkos stalnog gledanja na kartu. Za jedno je poslijepodne i previše dojmova za planinara, pogotovo kada se ovom prugom vozi po tako sunčanom vremenu kao što je tada bilo.

Nedaleko Kitzbühela, pred ulazom u Tirol, pokazala nam se u fantastičnim oblicima mnoštva tornjeva i stijena najraznoličnijih oblika vapnenička grupa Keiser Gebirge, koja se diže sa sjevera do bavarske granice. U stijenama ovog masiva oglédali su se mnogi vrsni njemački i austrijski alpinisti, a u zadnje vrijeme izvršili su ovdje i nekoliko uspona slovenski alpinisti. Usput rečeno, u tim je planinama opskrbnik jedne planinarske kuće Paul Aschenbrenner, brat Petra Aschenbrenera, koji je ove godine poveo njemačko-austrijsku ekspediciju na Nanga-Parbat u spomen Merklove ekspedicije godine 1934., iz koje se on vratio živ, nakon što su kod nastupa monsuna poginuli njegovi drugovi Merkl, Welzenbach, Drexel i Wieland.

Sunce se sputilo nisko iza planina na zapadu i zadnjim zrakama žarilo snježne vrhove Kitzbüchelskih i dalekih Zillertalskih alpa.

U Innsbrucku smo prekinuli vožnju, jer smo se svakako htjeli kroz Tirol voziti po danu. Zanimljivo je gledati u noći rasvjetu žičnih željeznica u okolini Innsbrucka, sa njihovim rasvijetljenim stanicama i planinarskim kućama na Hafelekaru (2334 m) i Patscherkofelu (2217 m).

Jutro je u Innsbrucku osvanulo opet vedro. U suncu ranog jutra kupa se strma bijela barijera nazubljena od Hafelekara prema zapadu, kad smo krenuli u jedan veliki turistički biro, da se tamo orijentiramo kako bi u jedno prijepodne mogli što više pregledati. Ovdje bi bilo vrijedno i dulje ostati, da se, osim ostalog, obide i bogati muzej te vrijedni historijski spomenici i umjetnine. Stare ulice sa živopisnim zgradama ukrašenim bogatim ornamentima, pločnici nadsvodenim čvrstim boltama, koje su me podsjećale na našu Slav. Požegu. U pozadini prometne Maria Theresienstrasse privlači pozornost stara barokna zgrada sa pozlaćenim krovom na dvokatnoj verandi, t. zv. »Das goldene Dachl«. Od rana jutra do 10 sati uspjeli smo ipak brzim tempom pregledati bar najmarkantnije vrijednosti.

Na kolodvoru u Innsbrucku se doista moglo osjetiti da smo na raskrsnici putova između Pariza i Beča, Berlina i Rima. Uskoro smo velikom brzinom krenuli dalje dolinama Tirola. Opet smo na prozorima. S lijeve nam se strane za kratko vrijeme pokazala duboka dolina Stubaital sa prvim vrhovima visokih Stubajskih Alpa. Vlak se ia mjestima uspinje visoko iznad dubokih romantičnih dolina, ukrašenih ukusno uredenim kućicama i hotelima. Osobito ugodno djeluje stanica Arlberg, sa velikim hotelom u tirolskom stilu, koji podsjeća na Poštanski planinski dom na Pohorju.

Sunce je već jako grijalo, kada smo velikim zavojem iza Feldkircha ušli u malu kneževinu Lichtenstein, presjekli je za desetak minuta, prešli zatim preko Rajne, i uskoro se našli u Buchsu, prvoj stanicu u Švicarskoj.

Pregled, izmjena željezničkog osoblja, a zatim šetnja po peronu. Oko nas opet planine na sve strane. Pogled mi privlače tamni tornjevi grupe

Santis. Prosljeđujemo dalje prema jugu uz Rajnu, preko koje gledamo pod strmim obroncima staru prijestolnicu Lichtensteina, Vaduz.

Prolazimo raskrsnicu Sargans, gdje nas konduktor upozoruje na još neprepenjanu stijenu Gonzen. Jurimo dalje uskom dolinom i za kratko vrijeme ostajemo zapanjeni prizorom prvog pogleda na divlje jezero Walensee. Iznad njegove površine, mirne kao ogledalo, dižu se skoro okomite stijene masiva Churfirsten, niz koje se ruši mnoštvo slapova. Oko 20 kilometara vozimo se uz obalu ovog jezera, i to su prvi dojmovi iz Švicarske. Slike se stalno mijenjaju. Jezero je sada namreškano vjetrom, a iznad njegove plave površine i gradića na obalama dižu se u pozadini golemi ledeni masivi.

Kod Weesena ostavili smo ovo jezero, i dok još nismo dospjeli prepričati dojmove, već smo se našli kod Lachena na obalama Züriškog jezera. Vožnja od preko 35 kilometara uz obalu Züriškog jezera predstavlja je zaista velik doživljaj. Padine okolnih gora postale su blage, a uz obalu je mnoštvo malih mjestanica i luka sa parobrodoma, divnim cestama uz željezničku prugu, te sa bezbroj vila predgrađa Züricha usred cvjetnih vrtova, a uza sve to i snažna jugoistočna pozadina bijelih Glarnskih alpa.

Nakon svega ovoga, našli smo se odjednom usred prometne vreve Züricha, grada u kojem je parkiranje automobila, zbog njihova velikog broja, jedan od znatnijih problema.

Ogromna hala kolodvora sa svim mogućim dućanima i automatima, blještavilo Bahnchoff-Strasse, palače i jedrilice na jezeru, Limmat Quai sa starim sredovječnim zgradama, palača Univerze i velika aula zgrade Technische Hochschule u klasičnom stilu, to su bile prve slike Züricha, koje su nas zapravo brzo zamorile. Čeznuo sam za tim, da se što prije nađem u srcu bijelih planina.

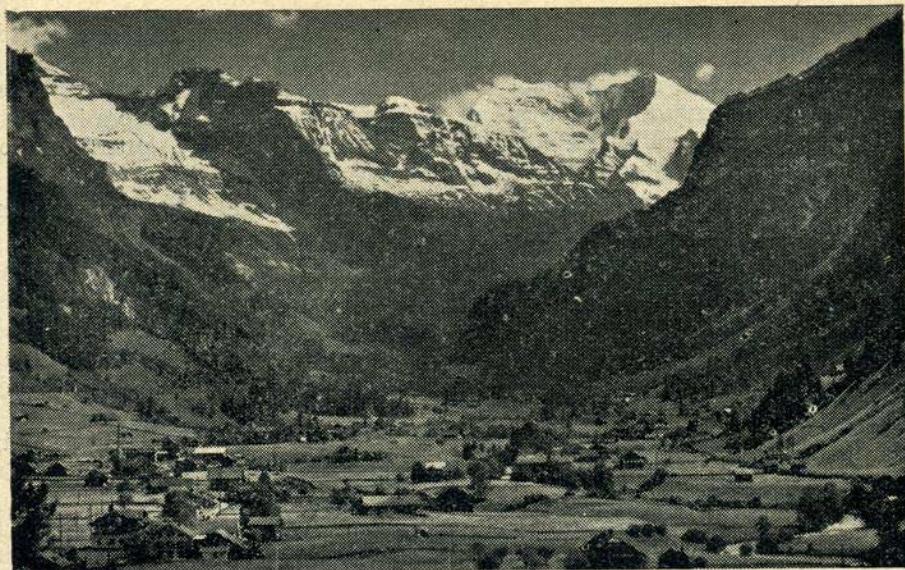
Kasno u noći stigli smo u glavni grad Švicarske, Bern. Trebali smo prosljediti dalje prema Berner Oberlandu u 6 sati u jutro, pa nam se nije isplatilo tražiti prenočište. Obilazili smo gradom kao rijetki noćni šetači, odmarajući se na debelim zidanim ogradama monumentalne palače Parlamenta, iznad dubokog korita Aare.

Rano vedro jutro zateklo nas je u vlaku koji je trebao krenuti prema Thunu i Spiez-u.

Premda pospani i umorni zurili smo uporno u masiv Bernskih alpa, koje je obasjavalo jutarnje sunce. Uzbudjenje zbog prvog pogleda na »četirištućnjake« bilo je na vrhuncu. Gledam Eiger i sjećam se teške borbe za njegovu sjevernu stijenu. Uz sjenku tuge sjetio sam se brojnih žrtava te dugogodišnje borbe, a zatim sa udivljenjem mislim na Anderla Heckmaira i njegove drugove, te na sve one koji su se kasnije probijali tom stijenom.

Ređaju se dalje: Mönch (4105 m), silna ledena gromada Jungfrau (4166 m) i nekako istočno od njih šiljati Finsteraarhorn (4275 m) i Schreckhorn (4080 m). Gledamo ih napeto, sve dok se nisu sakrili iza predgorja. Na putu od Spieza do Frutigena zatvarala je istočni horizont masivna gromada Wetterhorna (3703 m).

Frutigen nismo ovoga puta dospjeli ni vidjeti, jer smo se odmah ukrčali u autobus, koji nas vozi romantičnom dolinom Engstlichen Thal do turističkog mjesta Adelboden. Mnogo velikih hotela, vila, staklena hala auto-

Dolina Kandergrund

kolodvora, nekoliko tenis-igrališta odnosno klizališta i par ski-liftova, uz dosta raznih trgovina, sačinjavaju ovo visinsko mjestance, čija je okolna priroda gotovo netaknuta.

Ovo se može primijetiti i kod drugih turističkih mjesta u Švicarskoj. Veoma se ugodno doimlje, što se odmah izvan moderno uređenih gradića nađemo u divljoj prirodi sa najobičnijim šumskim stazicama, divljim potocima, gajevima i šumama.

Mi smo ubrzo napustili Adelboden i za dobar sat pješačenja po topnom suncu i pod teškim teretom, našli se na polaznoj stanici male žične željeznice, koja nas je imala otpremiti do planinarske kuće na Engstligenalpu, gdje se održavao tečaj.

Žična željezница provezla nas je uz rub tamnih okomitih stijena, punih gorostasnih siga od zaledenih slapova što se niz njih ruše, prešavši oko 700 m visinske razlike za svega 8 minuta. Ovo je bio prvi naš bliži susret sa Bernskim alpama, i bio je doista svečan.

Pred nama pružala se prostrana bijela visoravan Enstligenalp, okružena lancem vrhova neobičnih oblika. Tamni zubi tvrdavi sličnog Tschin-gelochtighorna, oštiri Tierhörnli, kao stol ravan Steghorn, masivna barijera Wildstrubela (3243 m), duboke strmine Strubelgletschera i prostrani spustovi ispod Amertengrata, sve to oblikuje idealno skijaško područje od najlakših do najtežih terena.

U planinarskoj kući primili su nas vrlo srdačno i rukovodstvo tečaja i tečajci. Tečajaca je bilo iz svih kantona Švicarske, zatm iz Austrije, Zapadne Njemačke i Italije. Svi mi inozemni planinari bili smo gosti Švicarskog skijaškog saveza preko UIAA (Union International des Associations d'Alpinisme).

Tečaj je bio osobito zanimljiv i koristan, a odvijao se u uzornom redu, skoro vojničkim režimom. Svrha mu je bila osposobiti veći broj iskusnijih planinara za vodiče i organizaciju zimskih ekskurzija u visoke planine. Dosta gradiva poznavali smo otprije, dijelom iz prakse, a dijelom iz teorije. Ovdje smo imali priliku da dio našeg teoretskog znanja primjenimo u praksi, a isto tako da stečemo novog znanja i iskustva.

Na pojedine stručne detalje tečaja osvrnut ću se u kojem posebnom članku, a vjerujem da će to učiniti i moji drugovi.

Međutim, ukratko ću navesti opće karakteristike ovog tečaja. Učesnici su bili razne dobi, od 20 do 50 godina starosti. Kod svake, pa i najmanje vježbe trebalo je biti u potpunoj zimskoj opremi, nikada bez naprtjače. Opreznost, umjereni tempo i skromnost bili su uvijek na prvom mjestu, a drugarstvo se razvijalo na prirodan i neusiljen način, kako to dolikuje ljudima planina.

Sef tečaja bio je g. A. E. Mahler iz Züricha, dok je tehničko vodstvo imao poznati švicarski gorski vodič i trener olimpijskih skijaških momčadi g. Arnold Glatthard iz Berna.

Tečajci su bili podijeljeni u dvije jezične skupine, na t. zv. njemačku i francusku. Hrana je na tečaju bila izvanredna po kvaliteti i po količini. Po jelovniku se moglo vidjeti, da rukovodstvo pridaje mnogo važnosti toj grani organizacije. Na pr., prema večernjem obroku jednog dana mogla se naslutiti teškoća sutrašnje vježbe. Jasno je, da se to odražavalo i na doručku i ručku nakon teškog dana.

Posebno moram istaknuti skromnu opremu švicarskih planinarskih kuća, u kojima nema stilskog pokućstva, nema kalijevih peći niti posebnog vodovoda, a niti neke naročite kanalizacije. Ipak je sve to izvanredno uredno i čisto, sa vrlo udobnim krevetima na pera, mekanim madracima i čistim presvlakama, da se čovjek može čestito odmoriti. U kuhinji se može uvijek dobiti sve što čovjeku treba u planinama.

Sa ovog tečaja ostat će nam u sjećanju nekoliko dubokih utisaka. To je u prvom redu velika spretnost i pedagoška sposobnost vodiča A. Glatthada, zatim uzbudljivi pohodi na Engstligengrat podno Tschingelochtig-horna, pa dalje do vrha Kindbetihoria, onda 12-satna tura na Wildstrubel, kao i uspon i spust sa strmog Tierhörlnia, te konačno oproštajna večer po zaključenom kursu.

Te smo večeri svi dobili neke vrsti diploma za t. zv. »Tourenleitere«, a pjesme, planinske šale i vatromet produžili su se do kasno u noć. Pjevanjem se naročito isticala »francuska grupa« iz romanskih kantona Švicarske. Ovi veseli gorštaci stalno su pjevali za vrijeme tečaja, pa su se melodiozne pjesme njihovih krajeva uvijek razlijegale na vježbama, na turi, kod ručka i večere.

Velik je doživljaj za planinara boraviti ovako visoko među vrhovima, između zastrašujućih ogromnih snježnih streha i strmih stijena, tako da se kroz nekoliko dana zaboravi da postoje doline, gradovi i vreva, u koju se konačno ipak treba uklopiti.

Rano sunce još nije otopilo zaledenu stazu koja vodi smrekovom šumom niz bučni potok Engstlichenbach, tako da smo po glatkom ledu hodali sa našim vibramima dosta bespomoćno. Stalno su mi još u sjećanju pogledi na bezbroj ledenih vrhova čijem lancu nije bilo kraja. Dok u Adelbodenu čekamo autobus za Frutigen, promatram zadnji puta naše bijele vrhove.

Suša iznad Zermatta

U Frutigenu nastavili smo sunčanjem na klipi željezničke postaje. Pred nama se otvara duboka dolina Kandergrund, koju na jugu zatvaraju silni masivi, na čijim se plećima blistaju u suncu ledenjaci Balmhorna (3711 m), Doldenhorna (3634 m) i Blümlisalpa (3669 m). Nakon jednog sata ovakvog plandovanja vozio nas je vlak neobičnom brzinom po strmoj pruzi u serpentinama iznad doline Kandergrund.

Šume, jezerca, sela, duboke provalije, strme stijene, vijadukti, tuneli, brane protiv lavina, a visoko iznad svega ledenjaci, to su slike koje zaokupljaju pogled u vožnji t. zv. Lötschbergbahnom od Frutigena do Kanderstega. Zatim 15 kilometara dugi tunel, a onda, nakon jednog kraćeg zavoja, pruža se otvoreni pogled duboko dolje na dolinu Rhone. Paklenskom brzinom spuštamo se prema Brigu, dok se u kratkim razmacima nižu tuneli i vijadukti.

Dolinom Rhone, daleko prema jugozapadu, zaustavlja se pogled na širokim, bijelim bedemima Mont Blanc-skupine. Sada se vozimo iznad Vispa, kroz koji ćemo kasnije proći. Na jugu vide se visoki šiljci Mischabel-grupe Walliskih alpa. Sve se to odvija tako brzo, da bih najradije zaustavio vlak, da se mogu mirnije nagledati tih ljepota. Ali, treba još mnogo toga vidjeti, treba te ledene velikane doživjeti iz veće blizine.

Već smo u Brigu. Na kolodvoru vrve ljudi, čuju se uzvici na raznim jezicima. Oho, evo i talijanskog alpina sa dugačkim perom za šeširom, sigurno je blizu granica Italije.

Na trgu pred kolodvorom ulazimo u mali crveni vlak sa silhuetama Materhorna na vagonima, na kojima piše Visp-Zermatt. Nismo dugo čekali na polazak, i skoro krećemo niz Rhonu u Visp.

U vlaku smo zauzeli svoje već isprobane strateške položaje kod prozora, svaki sa svojim planovima što očekuje ili želi vidjeti. Pruga je skrenula lijevo u dolinu Visp, koja se sve više sužavala i uspinjala. Kod Skal-dena otvaraju se dvije doline Nikolaithal i Saasthal.

Naš se vlak počeo naglo uspinjati, prugom sa zupcima, kojima se ova željeznica pomaže do Zermatta u više navrata. Ostavljamo uredne vino-grade, i sada već postaje hladnije. Ova je dolina veoma divlja, i podsjeća jako na naše doline u bosansko-hercegovačkom gorju. Sada se pruga naglo u zavojima uspinje rubom strahovitih provalija, podno kojih se ruši bijela ledenjačka rječica Matteredisp. Visoko gore na terasama vide se gorska sela Wallisa sa posebnim tipovima visokih kuća.

Kod stanice Randa gledamo par stotina metara iznad pruge jezik lednjaka Biesgletschera. Zelene se blokovi leda gotovo do ruba šume. Uzbuđenje raste sve više, jer očekujemo da ćemo uskoro ugledati Matterhorn. Dolina je postala nešto šira i par minuta prije ulaska u Zermatt ugledasmo oštiri vrh Matterhorna. Konačno smo ispod njega.

Mi smo se iskrcali zadnji, ne skidajući pogleda sa goleme ledene piramide. Jedan od nas već je bio u Zermattu, i preuzeo je odmah ulogu tumača i vodiča. Gledamo kako pred kolodvorom turisti raznih narodnosti ulaze u starinske diližanse, koje ih voze do udaljenijih hotela.

Premda su nas još čekali novi doživljaji, osjetio sam ovdje da sam se nekako smirio. Popustila je odjednom ona grozna trke da što više vidim i onaj strah, neće li u Zermattu biti loše vrijeme, koje mi neće dopustiti da barem na kratko vidim Matterhorn iz blizine. Sada se to ipak ispunilo, i bio sam uvjeren da ćemo mu se sutra još više približiti da dobro vidimo njegov oblik, smještaj i detalje njegovih u to doba zaledenih stijena i grebena.

Smjestili smo našu opremu u skromnom hotelu »Mischabel« i odmah krenuli na razgledavanje Zermatta. Bila je nedjelja popodne, i svi su duh krenuli na razgledavanje Zermatta. Bila je nedjelja popodne, i svi su du-Kakvih li kontrasta! U sjeni smrekovog gaja sakrio se alpinski muzej sa bogatom zbirkom iz povijesti prvih osvajanja Matterhorna i teških tura na okolne najviše vrhove Evrope. Pored onih velikih luksusnih hotela uz glavnu asfaltiranu ulicu, teško je i pronaći mali muzej.

Po pločnicima, uz tipične izloge ovakvog mjesta, prolaze i zaustavljaju se turisti, sportaši, gorski vodiči, alpinisti, vesele djevojke i snobovi raznih narodnosti. Izvan ove buke, u sjeni stare crkvice, smješteno je malo groblje poginulih u planinama. Prolazimo mimo grobova, na kojima je tu i tamo kao spomenik zardali cepin ili ostaci užeta. Čitamo imena Engleza, Švicarsaca, Talijana, Francuza i drugih. Mnoga su nam od tih imena poznata. Prezimena starih vodiča Taugwalder, Peeren i Graven čitamo kasnije i na tablama dućana.

Mnogo je ugodnije šetati gornjim dijelom Zermatta. One stare uske uliće sa visokim kamenim i drvenim kućama bolje pristaju surim padinama planine iznad mjesta. Ovdje je sve nekako ozbiljnije. Satima bi se moglo sjediti na zidiću pored brzog potoka Visp, što blago buči i kotrlja

koritom gorsko kamenje, i gledati visoko gore veličanstvenu piramidu, kako strši u zvjezdano nebo dominirajući ledenom tišinom visoke krajine Wallisa.

Ustali smo rano, dok je dolina bila još u dubokoj sjeni. Prve zrake sunca obasjavale su Matterhorn, koji je u onoj jutarnjoj bistrini djelovao kao rumeni kristal.

Na posebnom kolodvoru Gornergratbahna bilo je dosta skijaša. Uzeli smo sportsku kartu, koja nije baš jeftina, ali zasluzuјe svoju novčanu vrijednost. Krenuli smo sa visine od 1604 metra, i uskoro se ukopčali na zupčanu prugu. To je veoma lagodan uspon u planinu, ali i veoma koristan obzirom na ono kratko vrijeme kojim smo mi raspolagali.

Vlak se uspinjao polagano mimo divljih stijena, na čijim rubovima strše iskrivljeni ariši i borovi, izmučeni nevremenom. Kraj Riffelalpa (2210 m) dolazimo u područje skijaških terena i gornje granice šume, koju ovdje čine čvrsti stari borovi iskrivljeni u smjeru vjetra. Sjajne motive pružaju ovi borovi na strmim padinama, pokritim dubokim snijegom i malko nagnutom piramidom Matterhorna u pozadini.

Nižu se dalje stanice Riffelboden (2348 m), Riffelberg (2582 m), Rotenboden (2819 m). Na svakoj od njih izlaze grupe skijaša i alpinista sa skijama i cepinima.

Za sat i pol evo nas na zadnjoj stanicici Gornergrat (3089 m). Penjemo se do hotela, koji je u ovo doba još zatvoren, a nalazi se na visini od 3136 metara. Odavle prosljeđujemo dalje dugačkim grebenom do Hohtölgigrata, do razgledne točke 3289 m. Htjeli bi ići još mnogo dalje, ali svladavamo se, jer nam danas predstoji još veliki program.

Ravno pred nama stoji veličanstveni bijeli reljef. Golema gromada Mote Rose (4638 m) okovana je strmim ledenjacima što se nizovima pukotina ruše i spajaju u dugu ledenu rijeku Gornergletschera. Ogromne bijele površine raspucanog glečera na visokom sedlu Alt Weisstora (3569 m) blistaju se na suncu i pravi su kontrast crnoj stijeni na sjevernoj strani, niz koju visi ogroman ledeni jezik.

Siljasti Nordend (4612 m) i nazubljeni Dufourspitze (4638 m) spojeni su preko malog sedla Silbersattel. Sa Monte Rose spuštaju se ledene i raspucane terase duboko dolje, sve do onog jezivog tamnog kotla punog ledenih blokova i tornjeva. Zatim se pogled odmara na prividno blagim padinama Grenzgletschera, koji prema Gornergletscheru postaje sve blaži. Na njemu se lijepo vide duga bijela rebra morena pod snijegom.

Lyskamm (4530 m) sav je u ledu, a isto tako i »blizanci« Castor (4230 m) i Polux (4094 m), nad čijim stijenama vise debeli slojevi leda, a pod njima strmi naježeni ledenjaci. Iznad ovog bjelila sa plavičastim odsjevom neba ističe se tamni, granitni, nazubljeni greben Breithorna (4171 m), kojemu je sjeverozapadni vrh također okovan debelim ledom. Veoma strmi i raspucani ledenjak ruši se između njega i tamnog šiljka Klein Matterhorna (3886 m), a zatim se nastavlja blago sedlo Theodulpassa, na kojeg se iza Theodulhorna (3472 m) i Furgghorna (3410 m) nadovezuje dugi greben Furggrat. Prostrani Theodulgletscher spušta se postepeno prema Gornergletscheru, i predstavlja divan skijaški spust.

Elegantna piramida Matterhorna diže se naglo iznad Furggjocha, sa malo nagnutim šiljkom svog vrha. Iz ledenog oklopa njegove istočne stijene proviruju mjestimično tamni suhi dijelovi. Često čuje se grmlja-

vina lavina, koje ne vidimo. Odjednom se uz sjevernu stranu vrha pojavi bijeli kovrčasti oblak, koji se velikom brzinom približavao podnožju. Bila je to lavina, koja se stropoštala negdje na Zmuttgletscheru. Iznad Hörnlia vidi se debeli jezik Matherhorngletschera, čiju debljinu prosuđujemo sa kojih 80 m najmanje.

Nikako se ne mogu nagledati ovih ugoda. Pogled mi dalje kruži visokim bijelim lancem prema sjeverozapadu od Dent Blanca (4364 m) preko Ober Gabelhorna (4073 m), Zinalrothorna (4223 m), sve do ledene oštре sjekire Weisschorna (4512 m). Sjevernu pozadinu duboke doline pod nama zatvaraju daleki visoki vrhovi Bernskih alpa, a sjeveroistočno iznad prostranog ledenjačkog područja strše tamni granitni vrhovi susjedne Mischabel-grupe. Čitav ovaj masiv stremi prema oštrim vrhovima Täschhorna (4494 m) i Doma (4548 m).

Konačno smo se otrgnuli od veličanstvenog prizora što su ga pružali ovi ledeni divovi, i započeli sa skijanjem. To je za mene bio najljepši skijaški doživljaj do sada. Od 10 sati prije podne, pa sve do 2 poslije podne spuštali smo se prostranim strminama svih mogućih gradacija od 3200 m visine do 2300m. Nakon što bi se spustili do izvjesne točke, koristili smo se punktovima naše športske karte, kako bi dobili na visini i vremenu. Tako smo se stalno vozili zupčanom željeznicom između gornjih stanica.

Napokon je trebalo misliti i na povratak. Priznajem, da sam se teško rastajao od ovih planina. Iza grbe Gornergrata nestajali su pomalo Monte Rosa i njeni susjedi, koji su sada blistali u punom proljetnom suncu. Kroz uličice Zermatta pratila nas je stalno velika piramida Matterhorna, koje se još uvijek nisam mogao nagledati.

Mali crveni vlak spuštao nas je žurno divljom doliom, koja je već bila u sjeni, prema Vispu i Brigu. Prenoćili smo u Bernu, a ujutro toga dana iznenadila nas je sitna kišica, no sada nas ona više nije zabrinjavala.

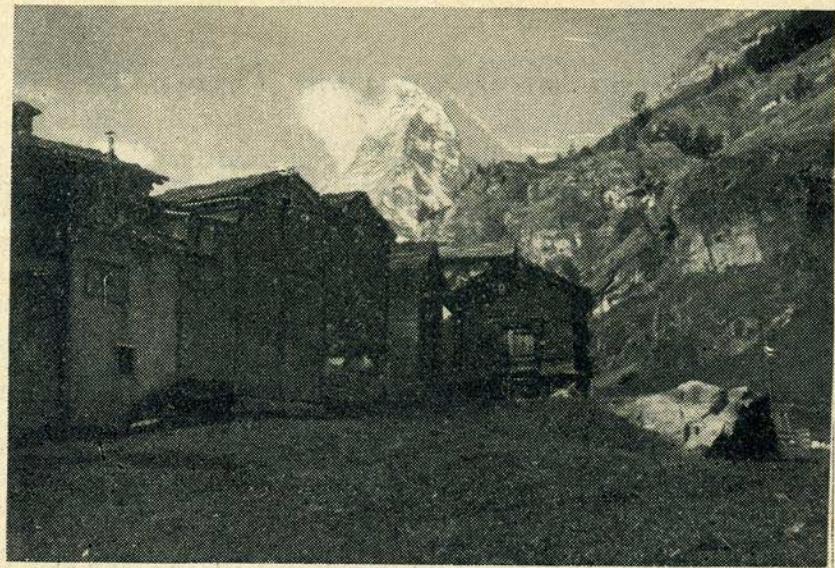
Rano poslije podne već sam juri brzim vlakom od Berna prema jugoistoku kroz pitomu brežuljkastu krajinu. Fribourg, Ramont i odjednom otvoreni pogled na veliko ženevsko jezero. Vlak juri iznad njegove strme obale, pored izvanredno urednih vinograda. Činilo mi se kao da sam došao na more, jer se na horizontu nije vidjela druga obala jezera, a male luke, čamci, parobrodi i plava boja vode upotpunjavali su sliku mora.

Za kratko vrijeme evo me u Lausanni, slikovitom sveučilišnom gradu, sa vrlo šarenim stanovništvom. Iznad modernog prometnog centra nalazi se zanimljiva sveučilišna četvrt, a dolje uz jezero najljepši dio grada, luka Ouchy.

Uz obalu, iza dugih rascvjetanih aleja dižu se veliki hoteli i vile, okruženi krasnim parkovima. Na suprotnoj, francuskoj strani jezera naziru se bijela pleća Savojskih alpa, čiji vrhovi čine oštar kontrast ovoj obali. Na istočnoj strani iznad jezera strše visoko rogovi zadnjeg kraja Bernskih alpa, Diablerets, a daleko u pozadini vidi se Grand Combin u Wallisu.

Na malim valovima, što ih je prouzrokovao topli vjetar — föhn, laganu su se ljljali bijeli labudovi Ouchyja.

Jurnjava se nastavila. Evo me natrag u Bernu, a ujutro sam već na puta za Vierwaldstädtsko jezero i Luzern. Ovdje sam se zadržao malo više od jednog sata. Ipak sam dospio pregledati stari slikoviti Luzern, sa mnoštvom kula i tornjeva. Iznad jezera diže se strmi Rigi, dok su na Pilatusu sjedili tmasti oblaci föhna.

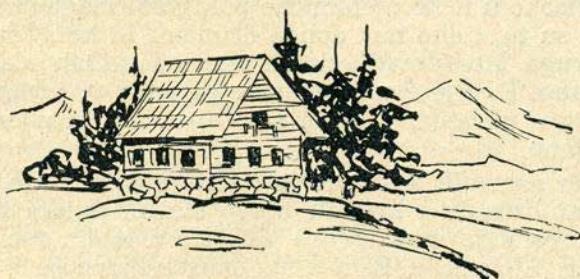
U Zermattu

Foto: dr. M. Plotnikov

Vlak me vozi dalje pitomom krajinom, uz mirno Zuger-See, i uskoro sam ponovno na obali Züriškog jezera, sa sjajnim pogledom na jezero i sam Zürich. U Zürichu je veseli sastanak sa drugovima, i sada opet zajedno obilazimo gradom razgledavajući zanimljivosti. Kasno na večer krećemo brzim vlakom uz jezero prema Austriji i domovini. Veoma slikovito djeluje Zürich gledan noću iz vlaka, dok se bezbrojna svijetla odrazuju na glatkoj površini jezera.

Pospane i umorne zateklo nas je jutro nedaleko Innsbrucka. Vrijeme je opet vedro. Gledamo već poznate planinske masive. Negdje kod Beljaka ugledali smo preko Karavanki vrhovi Julijskih alpa, koje smo radosno pozdravili.

Put je ostavio u meni mnogo utisaka, koje još i danas nisam u stanju potpuno srediti. Vjerujem da ćemo imati prilike naša stečena iskustva prenijeti na mlade drugove, kao što smo to i dosada radili.

Utisci sa uspona na Olimp

Pripreme za naš put na Olimp već su bile završene, kada smo iznenađeno doznali, da ga ne ćemo moći posjetiti, jer spada u vojnu zabranjenu zonu. Zar prva poslijeratna planinarska posjeta Grčkoj, poslije 15 godina, pa da ne uspije? To nismo mogli sebi predstaviti i krenuli smo, gajeći nadu, da ćemo stići i na Olimp, samo ako stignemo u Solun.

Kao nepopravljivi optimisti ušli smo u autokar i već istoga dana jutro dolinom Vardara, pored drevnog Stobija i Demir Kapije. Sunce je već nisko, sprema se da zađe za vrhove Kožuha i Nidže planine. Šofer povećava autokaru brzinu da bi još za dana stigli na graničnu karaulu Đevđelije, jer se poslije 18 sati granica teško može prijeći. Mrak se je bio uvelike spustio kada je naš graničar podigao brklju na graničnoj liniji. I već poslije 10 minuta stižemo u prvo grčko naselje Evzoni (Mačukovo), gdje nas grčke vlasti ljubazno primaju, brzo pregledaju prtljag, putne isprave i daju dozvolu za dalji put. Po našem satu bilo je 19 sati, ali grčki je pokazivao 21, te smo i mi morali napredovati za 2 sata držeći se mudre izreke: Drugi narod — drugi običaji!

Do Soluna ima još 76 km, ali iako je dosta kasno, donesena je ipak odluka, da se u Solunu noći. Šofer Vita, ma da umoran od vožnje preko cijelog dana, i sam želi da što prije stignemo. Prolazimo sela, prilično nastadala revolucijom, srećemo i po koji vojni kamion. U daljinici naziremo difuznu svjetlost i nagadamo da je to Solun. Najzad izbijamo na autostradu za Atenu i kroz 20 minuta evo nas u predgrađu Soluna. Redaju se osvijetljene kućice, kafanice, dućani, pumpe za benzin, prodavaonice nafta i ulja; pored nas promiču osvijetljene blistavom neon svjetlošću firme »Shelgas«, »Mobiloil«, »Standard« — na svakom koraku konkurentsko poduzeće. Na ulici puno svijeta, jer je tih dana u Solunu godišnji sajam. Pjesma i muzika iz našeg autokara privlači njihovu pažnju.

Ubrzo smo pronašli naš konzulat a sa njim i našu slobodnu zonu. Pred nama je treperio u svjetlosti cijeli solunski zaliv, ali umorni od duge vožnje mi smo žrtvovali ovu lijepu panoramu, spremili logor i u Grčkoj spavalj na našem teritoriju, prvu noć.

Sutradan, kroz jutarnje sunčane zrake promatrali smo polukružno načičkane kuće oko solunskog zaliva i gore iznad njih, prema sjeveru, visoku tvrđavu »Jedi Kule« (sedam kula). Sa suprotne strane u dnu vidika izdižu se visoko u nebo djelomično pokriveni maglom vrhovi Olimpa. Izgleda, kao da su tu, i ako ima donde drumom 12 km. Zauzimanjem našeg konzula, druga Mihajlovića, dobili smo od grčkih vlasti dozvolu da možemo na Olimp. Poslije ovako prijatne vijesti i večernje šetnje po blistavim solunskim ulicama, morali smo ipak na spavanje, da bi bili odmoreni za Olimp.

Ujutro rano nastavili smo put za Atenu i Olimp. Kod mjesta Džide napustili smo autostradu i krenuli lijevo starim putem za Litohoron. I ovdje tragovi revolucije most preko Vardara u lošem stanju, most preko Bistrice također. Stižemo u Ekaterini. Zaustavljamo se i razgledamo ga dok naše vodstvo puta ne pronađe Komandu mesta, jer ovdje počinje

Stijene Olimpa

Foto: Dr. P. Kostić

vojna zona. Ispred našeg autobusa ubrzo je postavljen jedan džip, a ispred njega motociklist. U džipu nekoliko vojnika sa jednim poručnikom, kao pratnja i osiguranje.

Kolona za Litohoron kreće ravnicom ispod ogranaka Olimpa, na kome već razaznajemo pojedine vrhove. Put vodi pokraj obale Egejskog mora i jedne od najljepših plaža u okolini Soluna. Na željezničkoj staniči Diu sustižemo brzi vlak za Atenu, jer drum ide duž pruge i plaže prema Litohorонu, gdje stižemo poslije lakog penjanja. Ustavljamo se na malom prostoru ispred ulaza u dolinu »Maurus Longus« ili bolje »Doline Divova«. Nedjelja je. Na ulicama i pred kafanicama puno svijeta. Pošto smo rijetki gosti, smatraju nas za Engleze ili Amerikance. Vojnička pratnja predaje nas drugom poručniku, koji je i sam planinar i penja se na najviši vrh svoje rodne Krete. Dolazi i sekretar planinarskog društva, advokat inače; tu je i predsjednik općine. Trude se da nam pomognu. I ako ima »specijalke« Olimpa i unaprijed znamo staze i vrhove njegove, te nam nije potreban vodič, moramo ga ipak uzeti po cijenu od 300.000 drahmi (što u našem novcu čini 6.000 dinara) da nas vodi, jer stranci smo, ne možemo sami na Olimp, da se što ne desi.

Svojim položajem, na ulazu u dolinu »Maurus Longus«, Litohoron podsjeća na našu Mojsstranu pred ulazom u dolinu Vrata. Malo mjesto sa 5.000 stanovnika, prilično lijepim kućama, malim kafanicama i česmama po ulicama; za ostale krajeve Grčke vezano je željeznicom i autobusima, koji čekaju na trgu. Dok naše vodstvo pregovara u kafanici sa građanskim i vojnim vlastima, svijet razgleda naš elegantni autokar i planinarsku opremu, koju sad odvajamo. Uzimamo u naprtnjače samo što je najpotrebitije za dva dana, jer odsada u pogledu prijenosa možemo računati jedino na vlastita leđa. Sa terase kafanice promatrano duž doline »Maurus

Longusa« vrhove Olimpa, impozantne po visini i ljepoti. Sunčan je dan i živopisni oblaci dopunjaju divnu sliku okolne panorame. Glavni vrhovi Mitikas i Stefanija ne vide se, ali zato vidimo s jedne strane stijene Kavrakosa-Solijasa, Pagosa, Livadakosa, a s druge stijene Petrostrongusa. Gorim od želje da snimim ovu rijetku panoramu, te zatražim dozvolu od poručnika Ipolagosa, koji treba da ima razumijevanja za fotoamaterske strasti. Dozvolio mi je i ja sam uperio Leicu na dolinu »Maurus Longus«.

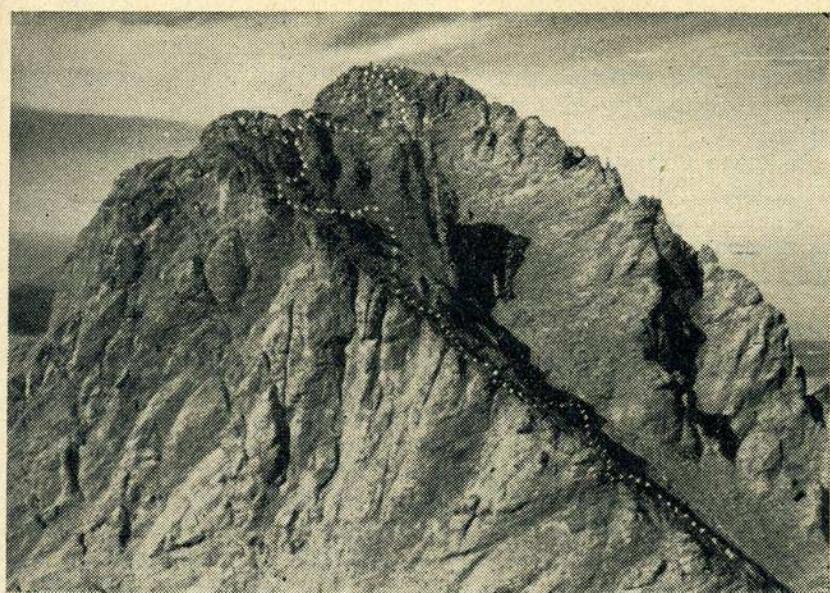
Kada su pregovori završeni, ostavili smo našeg Vitu sa autokarom, prešli u vojni kamion, koji nas je poslije 4 km dovezao do manastira Sv. Dionisa, odakle smo krenuli pješke desnom stranom doline prema Olimpu. Poručnik Ipolagos, kao revnosni planinar, pratio nas je još nekoliko kilometara do mjesta odakle se više ne vidi Egejsko more i vojna zona, pa nam je poželio sretan put i slobodno fotografiranje.

Nas 28 planinara sa vodičem Kostom na čelu i jednom lovačkom puškom nastavili smo put Olimpa po stijenama Petrostrongusa. Visoko sunce prilično je peklo, iako je staza vodila kroz borovu šumu. Oko pola sata išli smo horizontalom, a zatim usponom do porušenog manastira sv. Dionisa, odakle se spuštamo prema dnu doline. Na sreću to ne traje dugo, jer opet krećemo kroz šumu naviše. Sunce je blizu vrhova i osjeća se svježina zraka.

Mrak se lagano bliži, a mi napredujemo ka cilju »Prionji«, gdje se spajaju potoci Vrutas i Luabas, kamo najzad stižemo. Vodič Kosta objasnjava rukama da ćemo tu prenoći. Skidamo naprtnjače i biramo mjesto za spavanje pod vedrim, zvjezdanim nebom, jer nismo ponijeli šatore, a tko bi ih i nosio na vrh Olimpa! Uostalom, trava je meka, zemlja suha i logorska vatra blizu. Uskoro je čaj gotov, konzerve podgrijane. Večeramo i razmještamo se, uvijeni u čebad, pored većih stijena i zaklona. Za svaki slučaj!

Hladnoća nas je rano probudila. Vatre su gorjele i doručak je brzo gotov. Već se razdano kad smo krenuli sa Prionja naviše desnim potokom, koji ima mali vodopad i na više mjesta ponire. Ovo je posljednja prilika da ponesemo pitku vodu, jer je gore ne ćemo naći. Zato smo poveli čovjek sa mazgom i buradima. Krivudavom stazom penjemo se uz strmo stijene Kalea i Iliosa. Pred nama je centralni masiv Olimpa, lijevo stijene Kondormiserakija. Uvalu zagradije odozgo Mitikas i Stefanija, lijevo ogranci Kondormiserakija, a desno Kaleo i Ilios. Planinarskom oku nije izmakla ni planinarska kuća ispred litica Mitikasa, projektirana odavde kao bijela točka. Penjemo se dosta strmo kroz crnogoricu, koje ima dosta. Čudno nam je što jutros ne čujemo cvrkut ptica. Visoko sunce prži i otežava penjanje. Nailazimo na otočić vječitog snijega, koji se lagano otapa.

Stižemo do police na kojoj je planinarska kuća, podignuta ispod grede Kondormiserakija, na visini 2158 m, između debelih povaljanih bo-rova. Na položaju sličnom kao naš dom na Komni. Pruža lijep pogled na Maurus Longus, Litohoron i Egejsko more, u kome smo uživali sutradan ustavši prije sunca. Solunski zaliv izgledao je kao magleno more. U pozadini se vidjela zapadna obala Harkidikia na čijem šiljku strči gordi Atos. Kada se sunce pojavilo iz njega bilo je rumeno kao tepsija. Rijedak prizor. Poslije objeda ostavili smo u planinskoj kući suvišni prtljag i ponijeli najnužnije za uspon na Olimp. U 14 sati po grčkom krenuli snic na Mitikas, najviši vrh. Do 2.400 m još ima vegetacije, ma da su se borici uslijed stal-

Vrh Olimpa

Foto: Dr. P. Kostić

nih bura povili i priklonili zemlji. Penjemo se uz stijene Kondromisera-kija prema vrhu Skale. Lijevo se pruža pogled na Megali Gurmu (veliko polje), lijepu visoravan sa pašnjakom, pogodnim zimi za smučanje. Vidi-mo i jedan cirk.

Do vrha Skale na 2866 m izašla je cijela grupa od 28. Duži odmor pred uspon na same vrhove Olimpa, a onda ostavljamo četiri druga, koji ne mogu dalje, jer je posljednja etapa prilično teška. Silazimo desno od vrha Skale niz jednu policu, zatim ravno, pa opet naniže do propusta uzanog jedan metar koji predvaja veliku ploču i vertikalnu Mitikasa. Sa ovog mjeseta počinje pravi uspon na glavni vrh. Trošno kamenje odronjava se, postoji opasnost da nekog ne lupi po glavi. Vodič Kosta jednakopominje da se ide na većem razmaku. Prolazimo pored zubaca i već smo iznad cirk-a, koji se pruža prema planinarskoj kući. Penjemo se pridržavajući jedan drugoga. Najzad, uz posljednji kamen izbijamo na glavni vrh Olimpa Mitikas, visok 2917 m. Zeusov prijesto je osvojen. Na samom vrhu zabadena je grčka zastava. I dok planinari Beograda sa samog vrha promatraju unaokolo jedinstvenu panoramu, vodič Kosta pokazuje Zeusov tron i mjesto sa kojeg je Prometej upalio olimpijsku buktinju, koju su nosili Heleni objavljujući početak Olimpijskih igara.

Olimp u užem smislu čine 3 vrha piramidalnog oblika, zupčasto poredana. Grci ih zovu »Ta tria Vraki«. Najviši među njima je Mitikas, ostali su Stefanija i Skala. Između Stefanije i Mitikasa je dubok žljeb — Porta. U produžetku je Tumba, a dalje obli vrh Agonos Ilijas. U ovom području su i cirkovi Guria, Ilijas i Sunari, u čijem podnožju je i planinarska kuća. »Ta tria Vraki« predstavljaju okomitu stijenu, koja se oštropušta u dolinu Megalo (velikog) Kazana. Sjeverna strana je glatka i ne-

pristupačna. Lijevo od Skale greben se produžava u drugi po redu vrh Skolian, visok 2911 m, također kupast i gladak. Preko Skale vidimo i visoravan Kakavrakos, pašnjak pogodan zimi za smučanje, koji se produžuje niže u glatke i kupaste vrhove: Solijas, Pagos, Livadaki i Tauknidu iznad Litohorona.

Inače masa Olimpa morfološki je podijeljena na glavni Olimp i manji t. zv. Kato Olimp, koji se kao kupola uzdiže između dviju velikih rijeka Piniosa (Tempe) na jugu i Mavronerije na sjeveru. Obadva se uzdižu još sa obale Egejskog mora. Mnoge doline rijeka i potoka razbile su monolitnu masu Olimpa i dali mu specijalan izgled. Pored Mauros Longusa ističe se svojom veličinom i dolina Vrondos, iznad istoimenog sela.

Geološki je Olimp sagrađen u donjem dijelu od krečnjaka, a u gornjem uglavnom od dolomita. U srednjem ima i škriljaca. Stijene su isprepuçane, izrasjedane i samim tim predisponirane za nagomilavanje leda i stvaranje ledenjaka. Otapanje ledenjaka susrećemo često putem. Posljedice erozionih promjena, smjenjivanje ledenjačkih i riječnih tokova prati nas do Litohorona. Duž puta često susrećemo ogromne blokove stijena, koje je vjerojatno ledenjak nosio, jer su izbratzdani. Na nekim krečnjacima zapažamo otiske slične fosilima; vidimo da stijene skoro po pravilu padaju na Z i JZ, iz čega bi geolozi vjerojatno zaključili nešto o njihovoj starosti i njihovom nabiranju. Na izvoru (1100 m) nalazimo vodu porijeklom od snijega i leda. Izvori prave podzemne vode javljaju se niže, na dodiru krečnjaka i škriljaca. Biljni pokrivač, naročito borje, penje se do 2500—2700 m, a klek do ispod samog vrha. Cvijeća skoro nema osim ciklama na visini od 2000 m. Vrhovi su mahom bez vegetacije. Ptica vrlo malo, ali na visini od 2500 m primjetili smo štiglica. Na Prionjima ih gotovo nismo čuli.

Poslije glavnog vrha »osvojili« smo i drugi po redu, Skolian, sa koga se pruža izvanredan pogled na Sjevernu stijenu Ta tria Vraki. Mrak se već hvatao i da ne bi cijele noći pravili društvo bogu Zeusu, žurili smo planinarskoj kući. Ona je u stilu »sandučare«, sa skupnim ležištem na sprat, ali bez slamarica i čebadi. Može primiti oko 30 osoba. Ima mali prozor, kamin za vatru i policu sa nešto rezervne hrane. Ključ od kuće je kod planinarskog društva u Litohoronom. Sutradan uveče vratili smo im ga, ne vjerujući i sami, da ćemo poslije dva dana ubrzanog tempa već biti natrag u bazi.

Sofer Vita očekivao nas je željno sa spremnim autokarom za daljnji put po Grčkoj. Od Ekaterini krenuli smo na zapad pored Vrondosa prema Elasonu za Larisu, Tesaliju i dalje za Atenu, ali nas je gordi Olimp još dugo pratio sa svoje »božanske« visine.

Visinska meteorološka stanica Ljuvač—Mosor

Sjeveroistočno i istočno od Splita na 10 km udaljenosti prostire se od značajne na strmim stijenama izgrađene tvrđave Klis do krajnje granice poljičke knežije — do utoka Cetine u more kod Omiša — poznata krševita planina Mosor. Ispod vrhova središnjeg Mosora Ljubljana (1261 m), Javorške (1272 m), Šipca (1330 m), Velikog Kabla (1340 m), koji je ujedno i najviši vrh planine Mosor, godine 1929. započela je izgradnja prvog planinarskog doma na toj planini. Završni radovi i svečano otvorenje izvršeni su godine 1931. Prema nekim podacima godine 1934. ili 1936. Hidrografski institut Komande Mornarice u Splitu pokušao je uspostaviti meteorološku stanicu na planinarskom domu, ali zbog nesavjesnosti opskrbnika stanica je uskoro prestala radom.

Inicijativom prof. Giromette, dugogodišnjeg predsjednika planinarskog društva »Mosor« u Splitu, a uz zalaganje ing. Oraša, nadšumara Ivana Drašića i dr. Stangera započelo je već 1927. godine pošumljivanje okolice doma na Mosoru. Ovo pošumljivanje vršilo se svake godine dva puta priredbom »šumskog dana«. Rezultat ovog pošumljivanja naših goleti može se vidjeti na krasnoj šumici ispod obnovljenog doma na Ljuvaču. Vrijedno je ovdje istaknuti i visoku svijest seljaka iz okolnih sela, a naročito iz Gornjeg Sitna, koji su u najtežim danima okupacije u onoj kamenitoj pustosi sačuvali u potpunosti raznoliko šumsko drveće.

U toku posljednjeg rata od lijepog planinarskog doma ostala su samo četiri zida. Trebalo je mnogo energije da se savladaju poteškoće i velike zapreke poslije odluke, da se na starom mjestu izgradi novi i još ljepši planinarski dom. Godine 1948., odmah po osnutku planinarskog društva »Mosor« u Splitu, pristupilo je obnovi planinarskog doma na Mosoru. Neopisivom ljubavlju za prirodu i planine, izdržljivošću pojedinaca, a naročito potpredsjednika društva »Mosor« Ante Margetića i pod zaista veoma teškim prilikama novi obnovljeni i znatno proširen dom postavljen je pod krov već 1949. godine. Svečano otvorenje izvršeno je u 1952. godini. U novoizgrađenom domu ima mjesta za 25 kreveta, a izradbom skupnih ležišta broj raspoloživih mjestra za noćenje znatno će se povećati.

U prizemlju nalazi se prostrano predsoblje, a u produženju kuhinja i smočnica. Nadesno od predsoblja smještena je prostrana blagovaona, a nalijevo nalazi se radna soba i spavaonica za meteorološkog motritelja. U prvom katu smještene su dvije prostrane sobe, jedna manja i jedna velika spavaća soba (kao blagovaona). Nadalje, u prizemlju i u prvom katu nalaze se nužnici i tuševi. U svrhu redovitog pranja posteljine postoji u prvom katu jedna mala sobica.

Uviđajući važnost meteoroloških podataka sa planine Mosor, Pomorski odjel Uprave hidrometeorološke službe N. R. Hrvatske u Splitu odlučio je da uspostavi na novoobnovljenom planinarskom domu na Ljuvaču prvu visinsku meteorološku stanicu na istočnoj obali Jadranskog mora. Ova nova visinska meteorološka stаница započela je redovitim motrenjima 1. siječnja 1953. godine.

Termometrijska kućica smještena je oko 50 m južno od planinarskog doma. Ovaj položaj izabran je radi bolje ventilacije, jer je u neposrednoj blizini doma na Ljuvaču jača zavjetrina, i radi boljeg vidokruga. U termometrijskoj kućici smješten je psihrometar (suhi i mokri termometar), maksimalni i minimalni termometar tvrtke OST, tjedni termograf i hidrograf tvrtke Riga.

Sjeverozapadno od termometrijske kućice, u udaljenosti od 6 m, smješten je kišomjer sistema Hellmann. U svrhu dobivanja podataka o intenzitetu oborina na nadmorskoj visini od 900 m, a u neposrednoj blizini mora, u najskorije vrijeme postavit će se ombrograf. Jugoistočno od termometrijske kućice smjestit će se vjetrulja i daljinski anemometar sa električnim indikatorom za određivanje brzine vjetra. U radnoj sobi motritelja smješten je aneroid barometar Lufft, te barograf tvrtke Riga.

Za motritelja na novoj visinskoj stanici postavljen je Ivan Andreis, učitelj u penziji. Ovaj prvi motritelj na novoosnovanoj stanicici bit će ujedno i opskrbnik ovog velikog planinarskog doma, koji je okružen lijepom šumom crnog bora.

Sa planinarskog doma Ljuvač pruža se prekrasan pogled prema zapadu preko Bračkog kanala na otoke Brač, Šoltu, Hvar, Vis, Svetac, a prema jugu na vrhunce poluotoka Pelješca. Sa terena oko termometrijske kućice pogled se širi na susjedne vrhove planine Mosor, Botajnu (1197 m), Sv. Jure (1318 m), te na Omišku Dinaru i Biokovo.

Ako se uspostavi sa meteorološkom stanicom na Ljuvaču radiofonska veza uspostavljenje ove visinske stanice dat će značajan doprinos zaštiti zračnog saobraćaja, a duljim nizom motrenja dobit će se podaci koji će poslužiti proučavanju klimatskih prilika tog područja.

Vatroslav Mužina — Duga Resa

Naš krš u okolini Generalskog Stola

U »Prirodnom zemljopisu Hrvatske« (knjiga I. »Lice naše domovine«) od Dragutina Hirca čitam na str. 678, da je pok. školski nadzornik Karlovačke Krajine Franjo Julije Fras pronašao uz Dobru kod Generalskog Stola spilju Napećani i još jednu bezimenu spilju u Dugoj Gori. Ponukan ovim uputio sam se na planinarenje u Dugu Goru da potražim spilju Napećani i onu bezimenu.

Poznato mi je otprije, da se u kraju Duga Gora uzdižu dva brijege, i to Jakšić oko 70 m i nešto viši vrh zvan Kučer. Na generalnoj karti što je imam, nije nijedan od tih vrhova kotiran, ali sam htio da se popnem na obadva. Kako se u kraju Duga Gora nalazi i mjesto Pećani, mislio sam da će tamo naći spilju Napećani. U mjestu je škola i zato sam odmah potražio učiteljicu, drugaricu Jelku Pavlić. Ona se najpripravnije odazvala mome pozivu da pođemo u potragu za spiljom Napećani. Raspitivali smo se u selu, ali za spilju tog imena ne zna nitko. Spominjali su nam tri spilje, ali samo jednoj znadu ime: to je spilja Ledenica.

Uputili smo se najprije u prvu bezimenu spilju nedaleko sela, u strmoj obali Dobre. Uz priličan napor i uz pomoć jednog planinara koji se

tu slučajno nalazio i još jednog seoskog momka, popeli smo se do ulaza u spilju. Ulaz je širok oko 1 m, a visok oko 2 m. Tragovi upućuju na zaključak, da je nekad netko gornji dio ulaza zazidao kamenim pločama i krečom, ali u selu nitko ni po predaji ne zna kada je to moglo biti. Ušli smo oko desetak metara unutra, ali nismo našli nikakvih siga. Cijela ta pećina zapravo je 1 m široka pukotina među kamenjem.

Odavle smo se uputili u spilju »Ledenicu« iza brda Kučera. Ulaz je impozantan, širok 12 do 15 m, natkriven koso položenom kamenom pločom iz koje kaplje voda. Umjereno strmom i blatinjavo-vlažnom kosinom spušta se dolje oko 10—15 m, gdje se pri dnu nalaze prebijeli stalagmiti, ali ne od vapnenca nego od leda; samo na jednom mjestu su dva tri stalaktita, dakako, ledena. Dalje se spilja suzuje u uski hodnik. Njega nismo mogli istražiti, jer su nam električne baterije pomalo »umirale«. U tom hodniku nije bilo ledenih, a ni vapnenčevih (kalcitnih) siga. Za vrijeme prošlog rata sklanjali su se tu žitelji iz obližnjeg sela, a sklanjali su tamo i stoku, t. j. ovce, koze i goveda.

Iz ove pošli smo u treću pećinu, također bezimenu, a od »Ledenice« udaljenu oko 5 minuta umjereno hoda. I u nju se ulazi blago položenom kosinom; ta je uska i u početku toliko visoka, da se može njome uspravno hodati. Nešto podalje od ulaza treba se već sagibati, a iza toga je opet tako visoka, da se i tu može uspravno hodati. Ni ovdje nismo našli siga.

Nakon upoznavanja tih pećina uspeo sam se na Kučer, ali s njega nema izgleda, jer je obrastao šumom. Odатле sam produžio na nešto niži Jakšić, odakle se širi prekrasan vidik na jug, istok i sjever. Naročito mora da je s Jakšića divan razgled nakon kiše, kad je zrak pročišćen i prozračan. Vrh je brije posve uravnjen i obrašten niskom i grmolikom vegetacijom. Između grmlja su košenice (livade). Čitav taj predjel Duge Gore zapadno je od Generalskog Stola, i to počev od lijeve obale gornjeg toka potoka Globarnice do Dobre, koja zatvara taj kraj sa zapada i sjevera.

U drugoj polovici puta od Generalskog stola do Pećana, a i od Pećana dalje prema zapadu, put vodi iznad kanjona Dobre. Duboko korito, lijepi slapovi, kamenita i strma obala pružaju planinaru i svakom prijatelju prirode izvanredan užitak. Spomenuo bih još, da se u tom kraju nalaze još dvije spilje: jedna je na desnoj obali Dobre iznad toplica Lešće, a druga je pod Privisom kod sela Špehari. Sve ove prirodne osobitosti našeg tzv. plitkog krša zavređuju punu pažnju naših planinara i zato neka im bude posvećeno ovo nekoliko redaka u »Našim planinama«.

N a p o m e n a : Za Franju Juliju Frasu, koga u početku svog informativnog članka spominje ugledni naš stari planinar iz Duge Rese, drug Vatroslav Mužina — kaže D. Hirc u svom »Zemljopisu Hrvatske« (str. 686), da je svojom knjigom »Vollständige Topographie der Karlstädtter Militärgrenze in Kroatien« bio »prvi, koji je strani svijet upozorio na naš podzemni svijet«. Ta knjiga izašla je 1850. godine — U vezi pećine »Ledenice« napomenuli bismo, da takvih pojava ima u našem kršu na mnogo mjesta. Već sam njezin smještaj u tzv. gornjem položaju je karakterističan. U takvim se pećinama »skuplja hladan zrak, koji ne može iz njih napolje; takva pojava prouzrokuje trajnu zaledenosť spilje (ledene spilje, ledenice)« pa odatle, eto, i te ledene sige, što ih spominje drug Mužina. (Vidi o tome: Melik »Jugoslavija«, str. 35 i 36). — Stalaktiti jesu sige (pećinski nakit), što vise sa stropa prema dolje; stalagmiti se dižu odozdo prema gore. Obje riječi grčkoga su porijekla, a hrvatski nazivi jesu za stalaktit — *smuk* ili *stružnica*, a za stalagmit — *mosur*. — V. B.

Zimski uspon na Bobotov kuk

Izvršili smo orijentacioni uspon na Savin Kuk, a onda spremili opremu i stali čekati lijepo vrijeme pa da onda krenemo na glavni cilj ovog pohoda — Bobotov Kuk. Prvo jutro je svanulo snježno i maglovito, a vjetar je punio prozore sitnim i suhim snijegom tako da se iz mračne sobe jedva moglo vidjeti napolju. Cijeli taj dan vijao je snijeg i skrivaо Durmitorske vrhove od naših pogleda. Tako se nastavilo i u mrak, a preko noći više puta smo izlazili da vidimo neće li se proljepšati vrijeme. Slijedećeg jutra vjetar je prestao duvati, ali snijeg je i dalje neprekidno vijao. Tužno smo se zglédali gubeći nadu, da ćemo u našem ograničenom vremenu uspjeti nešto uraditi. Od dubokog snijega već nismo mogli da otvorimo prozor na našoj sobi, a zavijane prtine onemogućavale su svaku komunikaciju po selu. Tako se nastavilo i slijedeće noći. Prešli smo dovdje oko 75 kilometara na skijama, natovareni teškim naprtnjačama i gazeći dubok snijeg u koji su i skije upadale, i zar trud uzalud da nam bude? Neko je predložio da ne čekamo lijepo vrijeme, već da krenemo čim prestane snijeg. Teško nam je bilo svima sjediti i čekati, ali sa planinom se zimi ne smije igrati. Trećeg dana prvo je prestao padati snijeg, a onda se počelo i razvedravati. Nitko nije ništa rekao, valjda strepeći da se vrijeme opet ne pokvari, ali svi smo bili spremni da ujutru krenemo. Kada je Žika napomenuo da bi bilo pravilno poslije snijega čekati tri dana da se slegne, jer inače postoji velika opasnost od lavina, bili smo u stanju da ga mrzimo.

Svanulo je jutro sunčano i nasmijano i rano nas je izmamilo iz vreća za spavanje. Krenuli smo u pravcu katuna Lokvice sa namjerom da u njima provedemo noć, pa ako se održi lijepo vrijeme da idemo i dalje. Do Mlinskog potoka išlo je dobro, ali kada smo pošli uzbrdo počele su teškoće. Uslijed dubokog snijega, tek uz krajnji napor uspijevali smo da dobijemo pomalo visine. Ovako naprežući se da bi napredovali i svaki čas klizeći na skijama nazad, nismo ni osjetili glad ni primijetili kako vrijeme odmiče. Kroz šumu izbili smo na gola i stalnim vjetrom brisana bila sa kojih nam je rečeno, da se vide katuni, ma da smo ih mi uzalud tražili. Bilo je već kasno poslije podne. Išli smo još nešto dalje i povjerovali da su katuni zavijani. Zapitao sam drugove šta misle da radimo, hoćemo li noćiti na otvorenom ili se vraćati u selo, s obzirom na vrijeme koje je opet počelo da se muti. Svakome je bilo teško da se odluči bilo na jedno ili na drugo, te odlučih u ime grupe da bivakiramo. Koliko smo kasnije bili zadovoljni što se sada nismo uplašili nevremena i pobegli!

Pronašli smo jedno koliko toliko zaklonjeno mjesto, utabali skijama prostor za šatore, jer smo ih imali dva, i podigli ih pričvrstivši ih cepinima i smučarskim štapovima. Onda smo obukli na sebe sve što smo imali, pripremili hranu, primus i vreće za spavanje, i jedan po jedan izuzevi se uvukli se u šator uzimajući gojzerice sa sobom. Smučke smo prethodno stavili pod šator da se izolirali od snijega. U šatoru bilo je tjesno, ali i znatno toplije nego napolju. Dok smo pripremali bivak morali smo skinuti rukavice tako da su nam svima ruke, a i noge, bile promrzle. Ipak

smo se brzo ugrijali, a kada smo na primusu skuhali najprije neku juhu, a onda i čaj, bilo nam je svima bolje. Tek sada stigli smo da razmislimo o našem postupku. Vrijeme nas je danas poslužilo, ma da nismo daleko odmakli, ali šta ćemo ako nas sutra uhvati neka mečava?

Vjetar se polako stišao da bi ustupio mjesto oblacima koji su lagano počeli obuhvatati sve oko nas u hladnu maglu. Neko je spomenuo vukove; nasmijali smo se, a u duši nas je bilo strah. Zatvorili smo šator, ne bi li očuvali ono malo zagrijanog zraka, uvukli se u vreće i prepustili snu. Umornim tijelima nisu smetale ni skije ni tjeskoba. Sjećam se da sam se prevrtao, da me je nekako poslije ponoći počela jedna skija žuljiti i da je neko prešao da spava u drugi šator, gdje smo smjestili stvari, jer nije imao zraka.

Pred zoru probudila nas je hladnoća koja se sa ležaja počela uvlačiti u vreću. Probudili su se i drugi, te se digosmo da doručkujemo i da se malo razgrijemo. Napolju je bila gusta magla, ali bez snijega i bez vjetra. Ta magla nam je ubijala raspoloženje za cijelo vrijeme pohoda, a imali smo nesreću da nas stalno prati. U svitanje, koje je uslijed magle lagano nastupalo, već smo bili vani. Riješili smo, da ostavimo bivak tu gdje je i da bez skija, držeći se grebena sa stvrdnutim i zaledenim snijegom, pokušamo tog dana da dostignemo Bobotov Kuk. Poslije prvih nekoliko metara bilo nam je jasno, da bez skija ne možemo ni pomicljati da idemo dalje, a s obzirom na spor tempo moramo računati na još jedan bivak do Bobotovog Kuka. Vratili smo se, spakovali šatore, stavili skije, natovarili se i krenuli dalje.

Kroz maglu probijali smo se po sve strmijim i strmijim padinama ka sedlu između Oble Glave i Čvorovog Bogaza. Snijeg je mjestimično bio zaleden takođe da smo kantnama morali udarati po njemu, da se ne bi pokliznuli. Orientacija je bila izvanredno teška; išli smo uglavnom prema onome što smo juče vidjeli i prema grebenskoj karti. Ponekad morali smo stati i čekati da se magla malo razide da bi uopće mogli dalje. Naročito smo se plašili da nas u magli ne prevari kakva jaruga ili streha koju ne bi na vrijeme primijetili, te smo odmicali korak po korak. Pošto sam nekoliko koraka išao naprijed izgubio sam živce i stao. Bjelina je parala oči, a naočari nismo mogli koristiti, jer bi tako još više smanjili i onako lošu vidljivost.

Oko dva sata izbili smo na sedlo, ali uslijed magle koja je još uvijek trajala nismo uopće mogli odrediti kako da se spustimo u Valoviti Do. Znali smo, da se vrhovi nalaze tu negdje pred nama i gorjeli smo od nestrpljenja da ih vidimo, kao što slijep želi da progleda. Raskomotili smo se riješeni da čekamo dok se razide magla, pa makar morali i da bivakiramo ovdje. Ta magla se ipak mora jednom razići, makar i za kratko. Malo svjetlosti iznad nas govorilo je, da sloj oblaka nije debeo, a onda se iznenada ukazao komadić plavog neba, preko koga je vjetar iz dubine gonio pramenove magle. Svi smo skočili na noge čekajući hoće li se šta vidjeti. Negdje na zapadu izronio je iz magle jedan kameni šiljak. Minin Bogaz!

Dohvatio sam fotografski aparat i požurio da snimam. Onda se ukazano Bobotov Kuk, pa dalje grebenom pojedini vrhovi čas su izlazili čas ponovo tonuli u razbijenu maglu, čas plovili po njoj kao kakve ogromne

lađe. Napravio sam nekoliko snimaka, koji su nam ostali kao jedini dokumenti sa ovoga uspona, i požurio se da idemo dalje dok se još vidi.

Spustili smo se u Valoviti Dô i otišli do pod sam Bobotov Kuk, gdje smo u rupi između jednog kamena i strehe, koju je napravio vjetar, postavili drugi bivak. Mislili smo, da ćemo sa iskustvom od prošle noći ovu provesti udobnije, ali Durmitor nije htio tako. Još za vidjela magla se ponovo zgusnula, a onda je počeo da provijava snijeg uz vjetar koji je bivao sve jači. Dok smo se smjestili u šatore napolju je bjesnjela mečava.

Nešto toplo popiti i nešto dobro pojести prija poslije dana provedenog na putu. Usprkos nevremenu raspoložili smo se, i čak sa izvjesnom nostalgijom počeli se prisjećati šlagera sa beogradskog asfalta, uzalud tražeći neki koji svi znamo da bi mogli zajedno pjevati. Da je netko mogao čuti tu pjesmu u snježnoj pustinji i samo vihorom paranoj planinskoj tišini, povjerovao bi u gorske duhove, jer ta pjesma i nije pripadala tom svijetu. Kroz šatorsko platno vidjelo se da vni sijeva. U selu kažu da to znači da će padati snijeg. A onda je najedamput potmulo zatutnjalo negdje u daljinu. Pjesma je zamrla ostavivši za sobom čudnu tišinu. Još jedamput je zatutnjalo kao potmula grmljavina dok se negdje u planini rušio snijeg u igri razbjesnjelih elemenata. Čutečki zavukli smo se u vreće i počinuli.

Probudilo me je osjećanje pritiska uslijed koga nisam mogao disati. Otvorio sam oči i video da se šator od težine snijega na njemu skoro srušio na nas. Ja sam spavao u sredini, pa to i nisam toliko osjećao, ali Bata, koji je spavao sa snježne strane, jedva je uspio da se izvuče ispod snijega koji ga je bio pritisnuo. Nisam mu zavidio; obuo se i u tri sata noću izašao iz šatora da skine snijeg. Vjetar je uvalu, u kojoj smo smjestili šator, snijegom skoro sravnio tako da je štrčao samo dio šatora. Poslije dužeg mučenja nekako je oslobođio šator i ponovo se zavukao u vreću, ali od spavanja nije više ništa bilo.

Jutro nas je zateklo na nogama. Bivak smo ostavili tu gdje smo noćili, a put do grebena nastavili smo na skijama poniješi sa sobom jedino penjačku opremu. Magla je taman dopuštala da se povremeno orientiramo. Do grebena između Bezimenog Vrha i Bobotovog Kuka nismo mogli izaći na skijama, te smo ih ostavili i nastavili kroz duboki snijeg u koji smo ponegdje upadali do pojasa. Strmina je bila znatna, te smo se plašili da se ovako dubok snijeg ne otkine u lavinu. Napredovanje je bilo izvanredno sporo; svaki korak predstavljao je napor. Da bih manje propadao u snijeg pokušao sam da puzim na koljenima, ali to je napredovanje učinilo još sporijim. Činilo mi se da nikada ne ćemo stići do grebena, koji se kroz maglu sada već nazirao, ali uvijek naizgled ostajući jednak udaljen od nas. Zbog velikog zamora svaki čas smo se smjenjivali u vodstvu. Nešto primijeti da je ovo zaista izlazak na vrh po svaku cijenu; nato sam se sjetio upornosti koju smo u Beogradu toliko uzdizali i pomislio koliko smo onda bili u pravu i koliko nismo znali, da smo u pravu.

Izvukli smo se na greben koji je na našu radost bio zaleden, ali nas je tu dočekao jak vjetar, koji nam je za cijelo vrijeme uspona nemilosrdno nosio u lice oštре iglice zamrznutog snijega. Navezali smo se i navukli dereze, pa osiguravajući se krenuli naizmjenično naprijed.

Greben je sa obje strane strmo tonuo u dubinu, čije je dno skrivala gusta magla, a koliko se moglo sagledati naprijed i nazad, bio je kao ukrašen zaledenim tornjevima na kojima je vjetar izvajao hiljade raznovrsnih

U stijeni Crvene Grede

Foto: M. S.

figura okičenih svjećicama od zamrznutog snijega koje su sve bile upere u dolinu Škrka. Prolazeći između ovih tornjeva kao da smo ušli u svijet iz bajke, nažalost razbijene grubom stvarnošću teškog zimskog uspona po najgore mogućem vremenu. Pogdjegdje je vjetar preko leda naduvaо nov mekan snijeg koji je podmuklo čekao priliku da se pod nogom nepažljivog penjača odroni, dok je cepin samo na rijetkim mjestima išao u dubinu dovoljno duboko i čvrsto da bi pružio dobro osiguravalište.

Kroz maglu stali smo na vrh, a da i nismo primijetili, da smo na nj stigli. Šesnaesti je februar, 13,20 sati. Pod nama je zaledena piramida, a dalje greben tone ka Previji i Šarenim Pasovima koje kroz maglu ne možemo ugledati. Uspjeli smo, ali ne osjećamo nikakvo zadovoljstvo. Prva nam je pomisao da što prije sidemo i stignemo do bivaka. Na nama je zaledeno odijelo od dubokog snijega, koji nas je skroz iskvasio, a pred nama je još jedna noć u šatoru. Zbog nestošice hrane jutros smo podijelili jedan paket lakomalta i to je bilo sve za cijeli dan.

Za divno čudo spuštanje ide brzo. Uzajamno se osiguravamo da ne bi reskirali. U magli nekako pronalazimo skije, iako je vjetar potpuno zbrišao naše tragove, i žurno se spuštamo ka bivaku. Imamo malo muke da ga pronađemo, no najzad smo kraj naših stvari. Ponovo smo se natovarili i požurili da odmaknemo što dalje prije mraka. Odlučili smo da se spustimo ispod Čvorovog Bogaza ka Lokvi, jer nam se u dolasku taj put učinio lakši. Mrak nas je uhvatio upravo ispod Čvorovog Bogaza, baš na mjestu odakle je počinjao glavni spust. Kroz maglu i mrak uspijevali smo da osvijetlimo baterijom jedva nekoliko metara naprijed i dolje. Optočeli smo lagano i mučno silaženje u cik-cak po strmom i nepoznatom terenu.

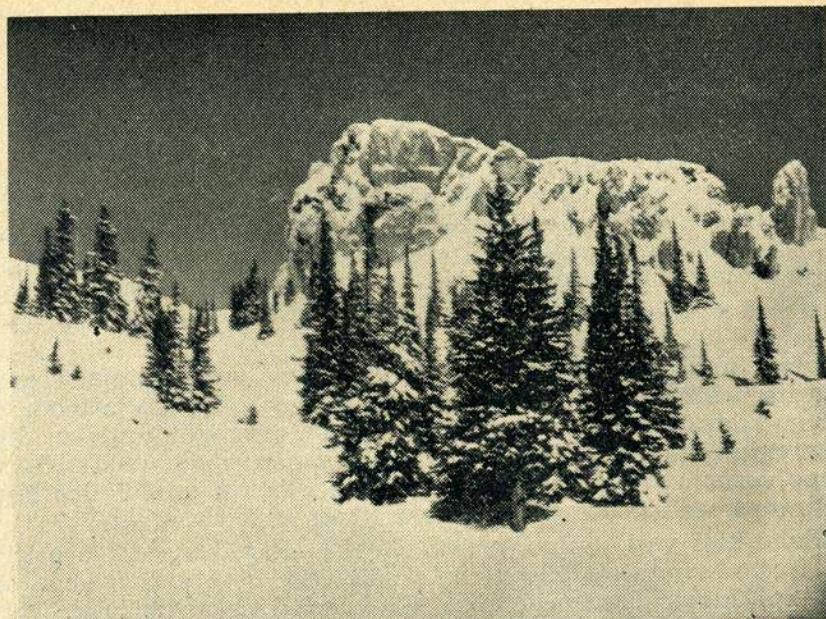
Uskoro smo uletjeli u vlažan snijeg koji je više ličio na kašu i koji je obilno kvasio i nas i snijeg po kom smo išli. Kasnije smo konstatirali da smo svi mislili na opasnost od lavine koja baš po ovakvom vremenu nastaje, ali tada jedan drugom nismo ništa rekli. Spuštanje nam se nevjerojatno oteglo; računali smo da smo ovako sporo idući ipak morali već izgubiti u visini nekoliko stotina metara, a teren kao da postaje sve strmiji. Umorni mišići su tražili odmor, ali se nismo imali gdje zaustaviti. Jedan je zaostao, nije mogao da prati grupu čak ni ovim sporim tempom. Morali smo svaki čas da, ga sačekujemo i da ga zavaravamo da ćemo sad stati, želeći i sami da povjerujemo u svoje riječi. Bojali smo se da ne nađemo na neki stjenoviti skok preko koga se u magli ne bi mogli spustiti. Ne znam od čega, činilo mi se kao da me hvata vrtoglavica; osjećanje brzine kretanja na skijama uslijed jednolične bjeline bilo je potpuno paralizirano; tek iznenada bih konstatirao da stojim u mjestu, gubeći pri tome ravnotežu. Neko se iza mene počeo žaliti. Ali zaista ovdje nemamo gdje da stamemo, a i ova rupa ipak mora imati dno. Potom je teren lagano počeo da se ispravlja i ubrzo smo se našli na ravnom. Više nam ništa nije trebalo, bivak ćemo postaviti tu. Pred nama je duga zimska noć, mokri smo i prozebli, gladni i iznurenici; svjesni smo da ne smijemo spavati i sve radimo polako da bi skratili vrijeme. Oko 11 sati bivak je bio postavljen. Uvukli smo se u nj nestrpljivo čekajući da proradi primus. Jednome je zlo te ga masiramo i bodrimo. Drugome su prozebli prsti na nogama, te se neprestano žali i moli da ga trljamo. Primus nam nikada nije bio tako spor, iako imamo cijele noći samo čajeve da kuhamo. U nedostatku neke madjije podijelio sam drugovima aspirine koje smo popili uz prve čaše čaja. Za večeru smo iznijeli sve što nam je preostalo od hrane, i pojeli; računamo da nam sutra ne će trebati, valjda ćemo stići u selo do ručka. Tako prolazi vrijeme. Mokra odijela na nama se suše i polako uspijevamo da se ugrijemo. Ali sada počinje neodoljivo da nam se spava. Netko je zadrijemao, ali se odmah probudio; hladno je. Znamo da će nam trebati mnogo vremena da se ponovo spakujemo za pokret te ustajemo dosta prije zore i podizemo bivak. Magla još uvijek traje te prema kompasu određujemo pravac kretanja, dok tonovi od tamnijih lagano prelaze u sve blijeđe sive. Sviće. Izlazimo na neku zaravan gdje nas hvata vjetar; vjerojatno smo na nekom sedlu. Magla se na našu radost rastura i poslije nekoliko okuka iza snježnih nameta ugledamo jezero.

Iznad samog jezera sreli smo smučare iz Žabljaka, koji su toga jutra krenuli da nas traže. Uzeli su naše naprtnjače i dopratili nas do Pitomina.

Gledao sam te ljudi i smiješio se, ali ih nisam vidio; slušao sam njihov govor i odgovarao, ali nisam razumijevao ništa; a kada smo poslije ručka legli na krevet da se odmorimo, zaspali smo jedan kraj drugoga tvrdim snom. To veče još smo kao pijani išli po kući jedva čekajući, da se ponovo sručimo u postelju.

A Bobotov Kuk je ostao zavijen u magli i sakriven, zaleden i usamljen; naši tragovi su odavno izbrisani oštrim vjetrom i zavijani novim snijegom, kao da nisu nikada ni postojali. Samo bogatstvo utisaka, koji se vremenom sređuju i nekoliko drugova s kojima dijelim uspomene, podsjećaju na ove dane.

Vidjeli smo ga sutradan kada je granulo sunce, ali to više nije bio onaj Bobotov Kuk, nepokoren!

Durmitor — Mala Gređa iznad Jablan jezera

Foto: M. S.

Neka praktična iskustva sa ovog pohoda:

Pristup do Žabljaka moguć je preko Plevlja ili preko Nikšića. Do oba mesta postoji redovan promet preko cijele zime. Od Nikšića do Žabljaka nema zimi nikakvog prometa, te se put može prevaliti dijelom na skijama, a dijelom pješice za dva dana. Za prtljag mogu se dobiti konji. Od Plevlja do Đurđevića Tare Jugoslavenska Narodna Armija održava vezu svojim kamionima skoro svakodnevno, za što je kompetentna komanda u Plevljima. Inače ugažena prtljažnica vodi prečicom od Odaka do Kosanice i odavde do mosta na Tari. Od Kosanice može seći na Lever Taru nešto nizvodno od Đurđevića Tare, ali taj je put strmiji i gore i dolje, ma da nešto kraći. Od mosta na Tari vodi prtljažnica duž telegrafske stupova sve do Žabljaka.

Kao ishodišna točka za Durmitor pogodan je hotel »Durmitor«, no nažalost zatvoren je preko zime a i vrlo skup. Pogodna je i kućica pored jezera, koja je zimi prazna i lako se opskrbljuje iz Žabljaka. Selo Pitomine predstavlja zgodnu ishodišnu točku u kojoj je riješen i problem opskrbe, no nedostatak je što se na povratku uvijek mora savladati uspon od Jezera do sela, obično po mraku.

Vukova i drugih zvijeri u planini uopće nema, tako da je oružje praktično suvišan teret.

Katuni u masivu Durmitora preko zime su zavijani, no mogu se sa malo strpljenja pronaći, očistiti od snijega i upotrebiti za prenošište. Uslijed navijanog snijega nisu vidljivi sa svih strana, što zavisi od pravca u kome vjetar duva.

Najveće padavine su obično u februaru mjesecu, a vrijeme vrlo nestabilno. Noći su hladne, kao što je i za očekivati na toj visini.

Sva tehnička oprema bila je odasljana poštom decembra mjeseca u Žabljak, što se pokazalo kao idealno rješenje rasterećenja grupe.

Zimi Sjevernim Velebitom

Već 20 godina posjećujem, obično u ljetnim mjesecima, naš lijepi Velebit, toliko opjevan u narodnim pjesmama. I zaista, on je stvorio krasan gorski lanac duž Jadranskog mora, te svaki, a pogotovo onaj koji ga upoznaje prvi put, ostaje ushićen ljestvom njegovog položaja, gdje se sukljuju dvije klime: mediteranska i kontinentalna. S jedne strane je gol, pravi krš, a s druge strane obiluje šumama i pašnjacima, koji mu daju obilježe pravog alpinskog kraja.

Početkom ožujka uputili smo se Bruio i ja na upoznavanje ovoga kraja u zimskim prilikama. Vrijeme se ustalilo s promjenljivom jačinom vjetra, a bura je odavala znakove vedrine, što je upravo pogodovalo za skijaško planinarenje. Vlakom do Rijeke i dalje brodom, stigli smo u Sv. Juraj točno po voznom redu. Za vrijeme čekanja u Senju primili smo ključeve planinarske kuće i upute za boravak u planinarskom domu.

Brodić koji vozi stalno prugu Rijeka—Pag konačno je pristao uz obalu. Nešto svijeta okupilo se na »molu«, ne bi li vidjeli koga od poznatih. Sv. Juraj, malo mjestance, daje izgled drvarske luke. Obala je puna rezane građe i ogrjevnog drveta, koje se dovozi iz unutrašnjosti Like, zapravo s pilane u Krasnom. Snijeg je ove godine padao kroz cijelu zimu i bure koje su s Velebita donosile velike množine snijega, zamele su razne usjeke ceste. Promet je počivao već nekoliko mjeseci. Cvatori ranog voća odavali su znakove proljeća. Dva dana prije našeg dolaska probijen je najveći nanos kod Oltara i kamion je dopro do pilane u Krasnom.

Dobrotom direktora Drvnoindustrijskog poduzeća A. Rogića mi smo koristili mali kamion koji je kretao prema Oltarima. Vožnja je bila ugodna, prelazeći sad na novu, sad na staru cestu. Radnici su na svojim dionicama otkopavali i minirali kamenje radi proširenja ceste. Vozeći se kraj Lopaca, Volarice, Razbojišta i drugih zaselaka, čuvši buku motora, ljudi su pomaljali glave, da vide tko se vozi u pravcu puta koji preko Krasnog i Švice vodi do Otočca. Dan je bio vedar, sunčan. U pozadini blistali su se vrhovi Snježnika i Markovog kuka.

Dobrotom obitelji Samardžije, umirovljenog cestara, našli smo prenoćiste u njegovom stanu. Okolina je dihala u ruhu toplije klime i predznaka proljeća, jer su cvatori dopirali dosta visoko. Sunčane trake sa zapada obasjavale su vrhove Snježnika i Markovog kuka, koji su se caklili uslijed promjene temperature: danju je ugodnije, a noću smrzava.

Šetajući okolicom u pronalaženju našeg puta, stekli smo uvjerenje, da nam daljnji put ne će biti lagan, obzirom na količinu snijega. Vraćajući se našem konačištu, zalaz sunca s malim naoblaćenjem pobudio je sumnju na promjenu vremena. Zaista, naša predviđanja su se obistinila. Kada smo ujutro otvorili kapke na prozorima bili smo iznenadeni novim snijegom koji je donijela bura. Pred vratima su bili novi napusi, vjetar je vitlao snijeg. Po pričanju, bura se zna stišati u toku prijepodneva, Do smrivanja nije došlo. Vjetar je i dalje duvao nesmanjenom žestinom. Odluka je pala: sačekati drugi dan. Drugog dana vrijeme se nije ništa izmijenilo, osim što je prestao padati snijeg. Pod jakim vjetrom, koji je zatrpano sve

Kroz zapuh na Oltarima
Foto: ing. B. Zergollern

ranije prokope ceste, krenuli smo s teškim naprtnjačama i skijama sa prilijepljenim »kožama«. Izdubljene naslage snijega otežavale su kretanje, jer smo zaobilaznjem gubili na vremenu. Tako se prelazilo oltarsko sedlo zvano Dub. Putem smo susreli nekoliko seljaka natovarenih naramcima sitnog drveća. Podsjetio sam se na život naših gorštaka koji su uvijek vezani na razne okolnosti i životne opasnosti kada prolaze planinskim predjelima u slaboj obući. Prohod do iznad početka Krasanske Dulibe i prve borove šumice je prošao u borbi s jakom burom. Čim smo zašli u šumu, jakost vjetra je popustila i kretanje je bilo olakšano.

U Senju smo obaviješteni, da je prošle godine provedena zimska markacija, ali mi smo se njome tek djelomično služili, pošto je visina snijega bila tolika, da su se oznake nalazile pod snijegom.

Svladavši prvu kraticu, izbili smo na Skorupov dolac, ali tu gdje smo se morali odvojiti od kolskog puta, nismo našli planinarske označke. Hvatajući greben, orientirajući se prema vrhu Markovog kuka, uspon je bio težak, jer smo izviđali i tragali za oznakama.

Dosegavši vrh, pred nama u dolini ležale su ljetne kolibe, nastambe »Markovići«. Kuće su bile pokrivenе snijegom. Putokaz je bio otkriven.

Tu i tamo pronašli smo po koji znak i time učvršćivali vjeru u pravac našeg puta. Kretanje je bilo olakšano, jer smo napredovali u zatišju. Sjevernjak na visinama puhao je velikom snagom. Na drveću nije bilo snijega, ali njegova težina savila je bukove grančice nisko, što je smetalo kretanju skija.

Do sedla pod Markovim kukom, zvanog Velika Siča, prošlo je dosta vremena. Nismo ni glad osjetili. Iza naših leđ pružao se divan pogled na senjski zaljev, Vinodol, njegove uzvisine Senjskog bila, Gorskog Kotara, sve do Veličke Kapele.

Odvojak je skretao sasvim lijevo ispod Velebitske Plješivice kroz Blatni dol. Vrhovi se nisu vidjeli, ležali su u magli. Ovome inače lijepom i širokom kolniku nije bilo ni traga. Napusi su stvarali čitava brda. Mjestimice su zaobilazi bili veći, jer preko izdubljenih i neravnih snježnih ploha nije bilo lako prodirati u pravcu kretanja. Vjetar je pojačavao svoje djelovanje s obronaka Snježnika i Plješivice, a kulminaciju je dosegao na polju Dešinovca, gdje je bio najjači, a može se reći i najhladniji na čitavom putu. Osjetih to po rukama, premda sam imao dvoje rukavice. Uz sav napor prelaza Bruni se dogodila »smola«, da mu je pukao remen na »kožama«. Morao je potražiti zaklon među suhim drvećem i popraviti svoj kvar. Tu zapravo počinje Premužičeva staza, uz obronak Vučjaka, zvan Kosica. Snijeg je sve poravnao i posavijao granje. Nije preostalo drugo, nego se latiti grebena, jer smo znali da je nemoguće prolaz kroz »tunel« ispod Vučjaka. Vrijeme je odmicalo, a o hrani nije nitko mislio. Ispod kamenih litica Vučjaka bilo je nemoguće proći.

Vjetar je napravio velike pukotine u snijegu. Ta zapreka prisilila nas je na povratak. Nije preostalo drugo, nego se spustiti na donji obronak Vučjaka i uspeti se na sedlo Vučjaka i Veličke Kose. Zaledena strana usporavala je uspon. Usprkos vjetru i magle koju je nanosila bura, mi smo se u 16,30 sati našli pred kućom. Bio je to osjećaj zadovoljstva, ali ne za dugo. Gornju ključanicu lagano smo okrenuli, ali druga je ostala tvrda — nepokretna. Što sada? Svi pokušaji da se vrata otvore ostali su uzaludni. Pošli smo do staje. Nije bilo ništa utješljivije. Vjetar koji na tom mjestu stalno puše, napuhao je ispod krovišta toliko snijega da se vrata nisu mogla potisnuti. Opet smo prišli kućnim vratima. Grijati ključanicu na bilo koji način bilo je uzaludno. Vjetar nije dopuštao upaliti žigice, niti bi išta gorilo zbog njegove jačine. Iza kuće sam pronašao jednu »klamfu«. Njome smo podbočili vrata, Bruno kao jači dizao je vrata, a ja sam pokušavao otključati. Na moju radost jedan okret je uspio. Otkrili smo tajnu njezine mušičavosti. Još jedan pokušaj i vrata su bila otvorena. Zapahnuo nas je topli zrak. Taj dan ostao je za uređenje smještaja. Vatra je naložena. Po kuhinji se rasplinuo dim. Nama osuziše oči. Sjetih se one: »Tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrije«. Za čas počela je odnekuda dolaziti crna voda. U dimnjaku se nakupio snijeg kojega je bura napuhala, a uslijed topline najedamput je počeo topljeni snijeg prodirati kroz vratašca dimnjaka. Međutim, voda je pokupljena i iscijeđena.

Večer je bila lijepa. Sunce je zalazilo iza borove šume otoka Raba. Suton. Prva svijetla treperila su na otoku. Noć vedra, ali hladna —6 C. Kuhinja se pomalo zagrijavala, postajalo je sve ugodnije. Kraj lampe u kojoj je bilo nešto petroleja, počelo je listanje upisne knjige, one sa Vučjaka i one u domu.

Pogled na more i otoke

Foto: ing. B. Zergollern

Sijaset upisanih stihova posvećenih samom Velebitu govori o privrženosti i ljubavi prema toj planini, a kod onih koji se popeše prvi put, oduševljenju nije bilo kraja. I zaista je tako. Nas koji smo ga toliko puta prošli po dužini, privlači i danas još čvršće k sebi, jer u njemu nema nezasitnosti, on je uvijek nov, živ, privlačiv.

Evo jednog od upisanih stihova:

*Ljudi bdiju i lutaju
Na ovome svijetu,
Ali nema nigdje ravna
Mojem Velebitu.³*

*I dok sjedim na Vučjaku
1600-to metara iznad mora, {
Pišem sada ovaj stih
Usred naših lijepih gora.*

Zamorenost od tereta, vjetra i poslova u kući tražila je odmora. Za čas je svijetla nestalo i mi smo utonuli u duboki san.

Prvu noć smo prospavali dobro. Jutro je osvanulo vedro poslije jučerašnjeg krvavog zalaza sunca. Prvi pohod bez skija bio je vrhu Vučjaka, 1645 m. Uzlaz na sam vrh nije tražio nekog napora.

Horizont je bio savršeno čist, zrak bistar i proziran, pa smo imali jedinstven pogled na cijeli Kvarner sa Učkom u pozadini, otočje pod nama — Krk, Prvić, Sv. Grgur, Goli, Rab, Pag, a u daljinji Mali i Veliki Lošinj; na istoku Velebit. Pješevica, 1653 m, Snježnik, 1610 m, Markov vrh, 1385 m, na jugoistoku lanac Zavižanski Pivčevac, 1676 m, Mali Rajinac, 1699 m, Vel. Rajinac, 1667 m, Lomski Vrh, 1464 m, pa razdvojeni Lomskom dulibom i Lubenskim vratima sklop Hajdučkih kukova s najvišim vrhom Golubićem, 1658 m; na jugu Rožanski kukovi sa Vratarskim Kukom, 1678 m, dok je na zapadu zatvarao krug Veliki Zavižan s Dugom Kosom.

Silaz sa Vučjaka nije bio težak, no oštrina i hladnoća vjetra upozoravale su nas na dobru obuću. Preko Duge kose spustili smo se na visinu od 1488 m u dolinu Modrića dolca, odakle smo se počeli penjati na Vel. Zavižan. Koliko su plohe bile zamrznute ipak se grebenom lakše gazilo po snijegu promjenljivog karaktera. U dolini Modrić dolca nije se vidio obzidani zdenac, jer ga je snijeg potpuno sakrio. Za nepuni sat hodanja stajali smo pred Vel. Zavižanom 1677 m, odakle se pružao krasan pogled na južne vrhove Hajdučkih i Rožanskih kukova. Pogledom na zapad iznad plavog mora nadvijale su se bijele glavice Balinovca, 1601 m, i Opaljenika, 1386 m. Dok smo se pripremali na slikanje, s istoka je velikom brzinom jurila magla. Približavalo se podne, a vidici su uslijed magle postajali sve slabiji. Kloneći se vjetra silazili smo sa sjeverne strane. Magla je postajala sve gušća, a prve pahuljice snijega nošene vjetrom spuštale su se na borove.

Taj dan nismo više nikuda kretali. U kuhinji je bilo toplo. Kuća je dobro opskrbljena drvetom, a očekivala je i druge goste. Razgledavanjem karata i orientacijom na terenu stvoren je plan za sutrašnji izlet. Topla večera, a onda uz čaj od snježnice razmatrali smo naša predviđanja za sutradan.

Tama u našem prebivalištu uzrokom je duljeg spavanja. Kad smo otvorili željezne kapke, sunčani su traci obasjavali vrh Duge Kose. To je bio znak lijepog vremena.

Staza je slijedila kao i prvog dana do ispod Vel. Zavižana, a onda hrptom na Gornji Zavižan. Prolaz nije bio težak. Mjestimično smo propadali na tanjim slojevima snijega pod kojim je počivala borova klekovina. Na samom hrptu nije bilo snijega. Osjetili smo tvrdoću pod nogama. Lagano smo kretali do čistine između dvaju najviših vrhova Gornjeg Zavižana, nazvane Kojića Rovina.

Odavde se pružao divan pogled na cijeli masiv sjevernog Velebita. Sunčane zrake dopirale su duboko u vrtače koje su bile zatrpane snijegom, dok su iz ledenih brda izbijali pojedini borovi sa svojom tamnozelenom bojom. Sve je naličilo na gromade, na Alpe i s pravom reče Bruno, kao Kamniške Alpe. Otopljene plohe caklile su se kao da su nekakvo gorovito klizalište. Mirnoća svagdje, nema pijeva naših pjevica, tek po koji komadićak snijega pada s granja i uznemiri ovu grobnu tišinu. Ono nekoliko tragova od srna i zečeva, na koje smo naišli, davalо je znakove jedinog života toga pustog kraja.

Pogled sa ovog mjesta izvanredan je, jer leži centralno obzirom na cijeli sjeverno-velebitski sklop.

Istočnom bočinom sašli smo na Premužičevu stazu, kojoj nigdje ne bijaše traga. Pravac Zavižanski Pivčevac. Zapadnom stranom preko puteljka koji vodi za Lom prešli smo na prve padine ovog inače slabo pristupačnog i rijetko posjećenog vrha. Uzlaz je bio dosta naporan, jer smo se stalno držali hrpta, na kojem se staložio dosta lagani snijeg, a noge su nam propadale prilično duboko. Laganim korakom smanjivali smo visinsku razliku dok napokon nismo stigli na sam vrh, 1676 m. Pogled sličan kao s drugih vrhova. Pred nama su se pružila Jezera. Jezera, to je visoka krška poljana, preko 1400 m apsolutne visine, prekrita košanicama i pašnjacima, puna što većih, što manjih vrtača. Jezera su okružena vrhunci-

Zavižan — Planinarski dom pod Vučjakom
Foto: ing. B. Zergollern

ma sa zapadne strane kosom Zavižanskog Pivčevca, s južne sklopom Maglog Rajinca, a s istočne grebenom Nadžak bila. U srednjem dijelu nalazi se jezerce, no stajaća voda u njemu je samo za blago. Sada su bila prekrita dubokim naslagama snijega, ali kako i preko njih bura opuhava snijeg, stvorile su se na zapadnoj strani iznad velikih vrtača »strehe«, ali bezopasne.

Silaz nije bio težak. Preko snježnih ploha, takoreći odskijali smo se do na Jezera. Vrijeme se počelo ponovno mrštit. To nas nije ništa smetalo i mi smo u povratku našoj nastambi krenuli južnim podnožjem Zalovačke kose, a onda sjevernom stranom Vučjaka sve do kuće.

Sutradan je bio polazak na Rosijevu kolibu. Probijajući se kroz šumu ispod gornjeg Zavižana, o nekom putokazu nije bilo govora. Karta i bušola su bili vodiči. Mislili smo probiti se na istočne padine Gromovače i tako lakše doprijeti do našeg slijedećeg prebivališta, ali u tome nismo uspjeli. Cijela strana, koja je uslijed toplog sunca preko dana popuštala, noću se smrzavala. Po tako zaleđenoj površini teško se kretalo. Tražili smo drugi izlaz. Našli smo ga. Traverzirali smo na istočnu stranu i uhvatili pravac Lubenskih vratiju. Premda smo i tu prolazili raznovrsni snijeg,

napredovali smo lakše. Tu i tamo lijepio se snijeg po našim »krznima«. Lijevo od nas pružila se Lomska dolina od koje se odvajao put za Lubenska vrata. Oko 16 sati stigli smo na Lubenska vrata, 1474 m visoka. Lijevo Hajdučki, desno Rožanski kukovi izdizali su se iznad naših glava, a u pozadini otvorio se novi vidik, pogled na Veliki Kozjak i Šatorinu. Prema sjeveru uzdizali su se zavižanski vrhunci i oba Rajinca. Hladnoća koju nam je bura donosila, nije dozvoljavala dulje zadržavanje. Počelo je spuštanje, ali i pomisao na noćenje. Pod jednom velikom omorikom na sredini vrtače otpočelo je kopanje i odbacivanje snijega. Sjeklo se sjekirom, a poklopcom od ranca odbacivan je snijeg. Bunker je napravljen. Pred ulazom kuhao se čaj na »spiritijeri«. Noge su bile mokre, a doskora će zamračiti. Sunce nije više dopiralo, osim po vrhovima Kukova. Trebalo se spremati za noćenje. Nasjekla se borovina na kojoj smo naložili vatru, a nekoliko tanjih suharaka sasjekla je naša sjekirica za logorsku vatru. Čaj nas je okrijepio. Bili smo žedni od kretanja cijelog dana, a vode nigdje. Pomalo se počelo mračiti. Nikako se nismo mogli smjestiti. Prostor je bio preuzak. Vatra nam je zgrijala samo ruke. Sve što je bilo za obući, bilo je na nama. Zgureni, ponekad je netko nešto pitao, dok je vatra obasjavala vrtaču. Iskrice iz borovine uzdizale su se dosta visoko. Zadrijevali smo. Sjedeći na naprtnjačama, glavu smo podbočili rukama. Vatra je tinjala, a oko sebe otapala je tek nešto snijega. Ali je zato toplota djelovala u dubinu. Oko 1 sat noću nestalo je drva, a vatra se spustila duboko $1\frac{1}{2}$ m ispod nas. Tek sada smo počeli svlačiti cipele i oblačiti spavaču vreću. Čarape su bile mokre. Osjećala se neka sigurnost, dok je toplo-mjer pokazivao —9 stepeni. Kunjajući tako pogledavali smo po koji put na nebo. Čas smo vidjeli po koju zvijezdu, čas opet zalepršale su nad nama pahuljice snijega. To je trajalo sve do jutra. Topao čaj povratio nam je snagu. Oblaćenje je teklo brzo da nam ne umakne toplina, koju smo sakupili u našoj vreći. Ali za kratko. Cipele, koje su ležale kraj nas bile su kao kost tvrde, smrznute. Spiritusa je bilo dovoljno. Sad je nastalo zagrijavanje cipela, žniranaca, ovijača, dok se napokon nismo obukli. Nalazili smo se duboko između dva sklopa pod prastarim borovima. Pravac je bio Veliki Kozjak. Nakon sata silaženja kroz predio zvan Plančice, pred nama se otvorio vidik, stajali smo na rubu velikog krškog polja, Lubenovac. Na ovom polju ima više stanova koje naseljavaju od Petrovdana do konca rujna Primorci iz okolice Starigrada. Svi stanovi su bili pod snježnim plaštem osim jednog oko kojega su vjetrovi očistili zapuhe. Na krovu je ležala 2 m debela naslaga snijega.

Sa istoka je sunce obasjavalo strme padine Velikog Kozjaka. Na južne Hajdučke Kukove nadovezala se trupina Malog Kozjaka, 1466 m, a ova se nastavlja malim sedlom Bevandovca na sklop Velikog Kozjaka, 1620 m. Konfiguracija Vel. Kozjaka koji svojim strmo odlomljenim visokim stijenama i crnogoričnom šumom odaje nešto specifičnog, pravog alpskog kraja. Na dnu polja nalazi se vrelo Lubenovačka Ruja, koje ima vode preko cijele godine. Sve je to prekriveno dubokim snijegom

Izdigavši se sa sjeverne strane Vel. Kozjaka u pravcu ljetnog puta prema Mirovcu, ponovno se otvorio vidik na Hajdučke i Rožanske Kukove, ali ovaj put s južne strane. Dok smo se kretali u pravcu poljane Smrčavaca sada su pred nama stajale oble glavice pune snijega. Vrhovi Rožanskih Kukova: Krajačev Kuk, Vratarski Kuk, Varnjača, Crikvena i

Ski tereni oko Zavižana

Foto: ing. B. Zergollern

Lisac zatvarali su amfiteatralno rožanski sklop koji je usprkos južne strane stajao kao neprobojni snježni lanac. A u pravcu jugozapada sjajio se u protusvijetlu početak Srednjeg Velebita — Zečjak. Na istoku su virili rošci Vel. Kozjaka, ali ne više tako impozantno, jer ga je pokrivala šuma, koja mu se s leđa popela skoro do samog vrha.

Podne je prošlo. Treba se prebaciti do glavne ceste Jablanovac—Štirovača. To nije bilo teško. Vjetar je na proplancima još uvijek jako duvao, a uslijed ovakve hladnoće nismo ni osjetili jačinu sunca, premda smo bili sasvim opaljeni kao usred ljeta. Cesta je bila puna napuštanog i smrznutog snijega. Na lijevoj strani ljetne nastambe Mirova bile su zatrpane, dok se jedino u daljini zapažala opuhana trasa Premužičeve staze bez snijega. Što smo se više bližili Alanu, sve je to jače puhalo vjetar. Kolibe na Alanu nisu bile toliko zatrpane, jer su štićene od Alančića i spojnog grebena prema Mirovu. U blizini izgorjele kuće nekadašnjeg opskrbnika Matijevića napuh snijega dosegao je na cesti visinu jednospratne kuće.

U jednoj od tih koliba sklonuli smo se od vjetra, jer toga dana nismo još ništa jeli. Čaj, mlijeko, kobase, slanina, sir, sve je bilo na redu. To je posljednje uporište prije silaza k moru. Osjetivši hranu, kao prvo živo biće, pojavio se miš. Bio je bezobziran. Čim smo se odmaknuli od sanduka, odmah je jurišao na hranu. Nije loše prošao, dobio je svega.

U 16 sati krenuli smo dalje preko Dundovića Poda i Živih Bunara do glavne ceste Senj—Karlobag. Sunce je zalazilo iza otoka, kao da nam želi reći »Laku noć!« Sat hoda po cesti nije bio ugodan. Hodali smo po tami. Svjetionik na ulazu u Jablanac bio je znak da ćemo naskoro stići u naše počivalište.

Jablanac, malo primorsko mjesto, potkovastog oblika, leži podno Velebita, zaštićeno od mnogih vjetrova, primilo nas je u privatnu nastambu. Hotela nema.

Nakon dobro prospavane noći, ustajanje je bilo još za vrijeme tame. Parobrod je kretao oko 7 sati. Jutro je bilo vlažno, mokro. Bura je neprestano puhala. Vrhovi otoka Raba su zabijelili. Napuštajući luku sada smo vidjeli, da je sva morska strana Velebita napuhana novom tankom naslagom snijega. Bura je dizala morskou prašinu, a snježne pahuljice padale su po palubi broda. Sve do iza Senja pratilo je brod ovakvo vrijeme. Onda je postalo nešto bolje i staloženije. Usprkos toga brod je stigao na vrijeme u Rijeku.

Naši planinari slabi su poznavaci zimskih prilika Velebita. Ako nešto želi poći ovim krajem, uslijed slabih skrovišta, potrebno je ponijeti dobro obuću. Cipele su najvažniji faktor, ukoliko hoćemo izbjegći smrzanju, a da ne govorim o drugim odjevnim predmetima i šatoru od gumi ranog platna.

Josipa Ferencina — Gospic

Lugarevom stazom na strmi Mosor

Veselo odzvanjaju praporci u tihom buđenju zimskog dana. Saonice jure, a mi osvježeni jutarnjim zrakom postajemo budniji i veseliji iako tamni obrisi Velebita i naoblacenost neba daju tužnu sliku kraja kojim prolazimo. Saonice su zamijenjene toplim i ugodnim odjeljkom u vlaku. Dan se budi sve više i više. Nestalo je s vidika i Velebita, jer smo prošli Zrmanju — rak-ranu na pruzi Zagreb—Split, poznatu po svojim snježnim nanosima. Iza Zrmanje osjećamo da smo napustili hladnu i oblačnu Liku i da prelazimo u sunčanu i vedru Dalmaciju, kakva je toga dana zaista i bila. Vedrina je gotovo potpuna, samo je gdje-gdje plavetnilo neba zamućeno bjelkastim oblacima kojih je vremenom nestalo, te smo u Kaštelimu uživali gledajući plavetnilo neba i modrinu mora. Sunce sije, ali je hladno zbog jake bure koja u Splitu nemilosrdno puše.

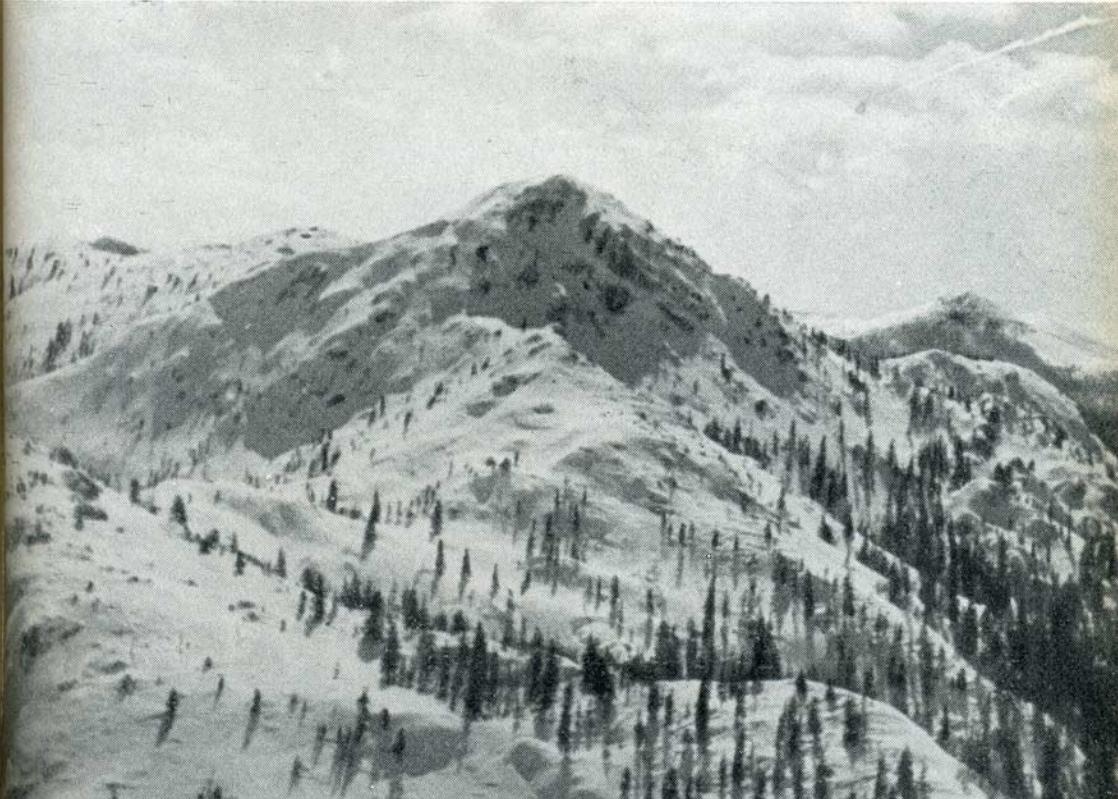
Mijenjamo treće prevozno sredstvo, jer u Splitu ulazimo u autobus. Ostavljamo splitske palme i jurimo cestom uz more prema Stobreču. Zeleni se livade i vrtovi uz cestu, zeleni se po koje drvo uz obalu mora. Kakve li razlike od kraja kojeg smo napustili prije nekoliko sati!

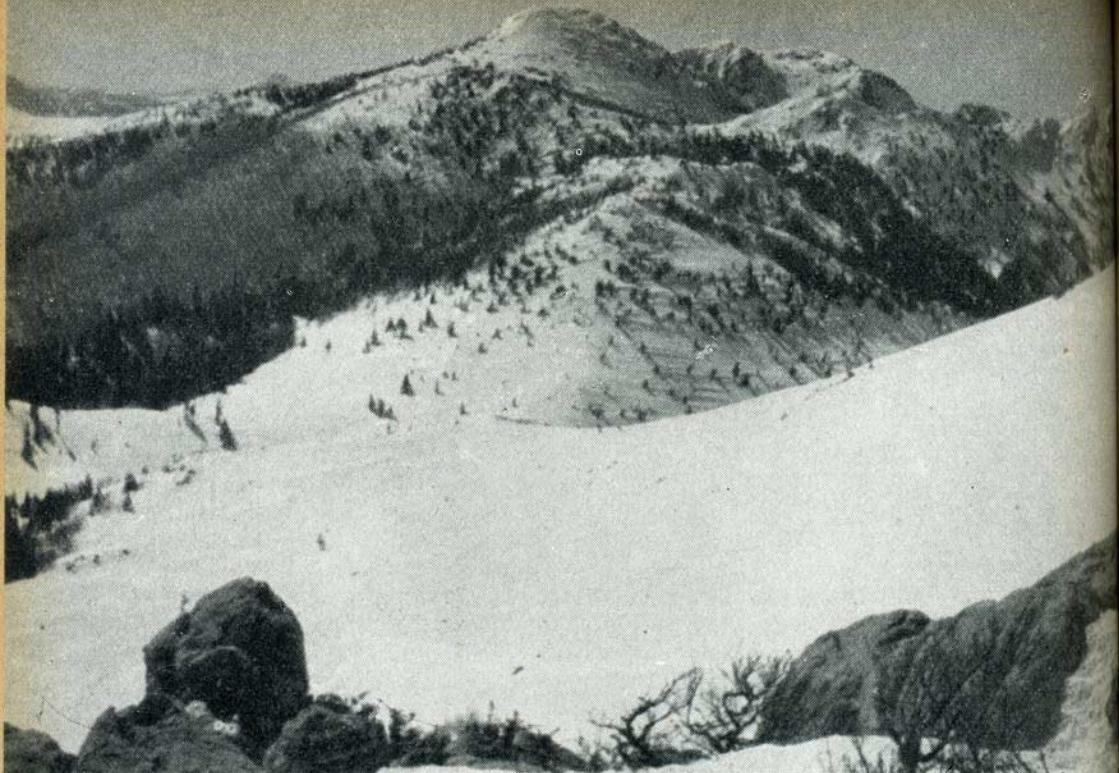
Kod močvara Stobreča ostavljamo Jadransku cestu i skrećemo u unutrašnjost, gdje se nazire opet drukčiji kraj. Tu su ogoljene stijene planina i duboka dolina, kojom prolazimo. Prešli smo most na ušću rječice Žrnovnice te smo ušli u Srednja Poljica. Autobus juri iako je sve veća uzbrdica. Put vodi neprestano uz usku dolinu rječice Žrnovnice, gdje su se na jednom ugledah desno od ceste — duboko dolje — rijeku Cetinu, podno okomitih stijena između Peruna i Omiške Dinare. Ove stijene izgledaju kao da čuvaju, poput golemih čuvara, ulazak u ovu romantičnu dolinu. Omiška je Dinara upravo pred nama, a visoko gore upada u oči smještaj slikovitog naselja na strmini između stijena Omiške Dinare. Ova me je slika podsjetila na scenu »Mile Gojsalića« u zagrebačkom kazalištu. Kolike li vjernosti između scene i ovog pejzaža! Opraćamo se od mora, Cetine i

Pogled sa Zavižana na Rožanske kukove i more
Zavižan u snijegu

Foto: ing. B. Zergollern
Foto: ing. B. Zergollern

Skijaški tereni Sjev. Velebita

Foto: ing. B. Zergollern

Rožanski kukovi pod dubokim snijegom

Foto: ing. B. Zergollern

Omiške Dinare. Naš put zakreće u protivnom smjeru od mora, koje toga dana više ne ćemo vidjeti. Iznenaduje me pitomost kraja koji ugledah ispod nas. Pitoma polja na podnožju Mosora počivaju, moglo bi se reći, poput čeda u koljevci. Što se više spuštamo slika se više mijenja i mi opet gledamo s južne strane Omišku Dinaru a daleko ispred nas, na istoku, masiv Biokova. Tiho i mirno u zagrljaju planina počiva ovaj gotovo sa svim pitomi kraj. Uz cestu se izmjenjuju naselja jedna iza drugih, koja su u ovom kraju razbacana po omanjim humcima ili su, što je češće, položena pri strani samog Mosora. Kuće su zbijene jedna do druge. Ovaj je kraj uzevši sa okolinom u cijelosti krševit, ali između planina na malim poljima ima dovoljno tla za obradivanje. Zapaža se pomanjkanje šume, ali njih zamjenjuju voćnjaci, koji se nižu jedan za drugim na podnožju planina. U proljeće ovaj kraj mora imati izgled cvjetnjaka u kojem su sakrivena seoca i njegovi stanovnici. Nekada su Poljica bila pod šumom kao i Mosor, ali je vremenom stradala i danas šume više nema. Čovjek se naselio u ovom zatvorenom kraju, koji ima zbog blizine mora blago i zdravo podneblje. Uživam u krajoliku, kojeg promatram iz autobusa. Nakon vožnje od jedan sat i pol mi ostajemo na putu, a ostali putnici nastavljaju vožnju za Imotski. Jaka bura prisiljava nas da brzo krećemo po čvrstom kamenom putu. Ne osvrćemo se zbog vjetra, ali ipak oko je skrenulo svoj pogled prema brdima. Nižu se Omiška Dinara, Biokovo i Mosor. Tako su blizu da stvaramo odluku o usponu na jedan vrh.

Prijelaz iz jednog podneblja u drugo djeluje na nas, te smo umorni i pospani. Budimo se drugi dan kasno ujutro. Sa sobnog prozora vidi se Omiška Dinara, a sa prozora u hodniku Mosor. Previše je blizu jedno i drugo, a da ne bi privlačili poput magneta. Omiška je Dinara nama nepristupačna, jer nas od nje dijeli duboka dolina rijeke Cetine, a i planina se previše strmo ruši k rijeci, da bi uspon bio moguć sa druge obale. Napuštamo zasada plan uspinjanja na nju, te ćemo ljeti pokušati iz Omiša uspeti se na vrh. Toga se dana šetamo uz nabujalu Cetinu, a onda se uspijemo uz vinograde i maslinike u mjesto našeg boravišta. »Vrijeme će se promijeniti na gore, jer se na Biokovu stvaraju oblaci«, kazali su nam mještani. Rekli su točno, jer se je vrijeme zaista pogoršalo.

Nakon par dana osvanuo je topao sunčan dan bez daška vjetra. U devet sati napuštamo selo Ostrvicu i uspinjemo se strmim putem uz južnu stranu Mosora. Ugrijali smo se veoma brzo, jer je put strm a i sunce grijе, iako je druga polovica mjeseca siječnja. Naš je put izrađen u samoj stijeni, gdje često nailazimo na isklesane stepenice. Gotovo ispod nas nalazi se jedno selo, koje smo naskoro izgubili iz vida. Stigli smo na južni greben Mosora, a onda ulazimo u Dolce, gdje nam se u smjeru istoka ukazala Lišnica — vrh istočnog Mosora. Upozorili su nas na mogućnost lutanja, što mi je bilo upravo nevjerojatno kada sam iz Dolaca gledala na vrh kud se uspinjemo, a koji se dosta strmo diže ispred nas. Ako nema puta, lako se ide gore, jer vidimo vrh i imamo smjer uspinjanja. Kolike li zabune! Pošli smo krivim putem, jer na pravi put nismo ni naišli. Skakali smo s jednog bloka kamenja na drugi. Verali smo se i penjali, ali putu ni traga. Penjanje je postalo otežano a i zabrinjavajuće, jer smo naišli na iznenadnu prepreku. Što smo se više uspinjali, to smo teže napredovali, jer između blokova kamenja nailazimo sve više na grmlje i zakržljalo drveće klena, graba, hrasta i jasena, čije su nam grane usporavale kre-

tanje. Vjerujem da nismo u toj borbi sa granjem naišli iznenada na put, da tog dana ne bi imali volje kretati naprijed ili ukoliko bi kretali, da bi se povratili u samim krpama. Samo dobar poznavalac puteva u ovom kraju mogao je reći »evo puta«. Naš je vodič savršenom točnošću prolazio stazom za koju sam znala da je staza samo po tome, jer naše napredovanje nije više bilo ometano guštarom, koja je oko nas bivala sve gušća. Ovu stazu upotrebljavaju lugari koji su imali svoju kuću ispod Lišnice a sada je ta kuća srušena. Staza je rijetko upotrebljavana. Ovce i koze u podnožju ne paze baš na stazu, a na više predjele ne idu, jer nema trave, a i grmlje postaje pri vrhu rjeđe. Stazom se znadu povremeno služiti žene i djeca koja sakupljaju drva na Mosoru. Koliko treba vještine za nošenje tereta niz ovako strm put! Polako napredujemo te dolazimo pri vrhu u jednu malu uvalu, gdje se nalaze ostaci nekadašnje lugarske kuće. Imamo svega još pet minuta iz ove uvale do na vrh Lišnice preko škrapa i blokova kamenja.

Kada je čovjek iznenaden pogledom kojem se nije nadao s jednog vrhunca, onda obično kaže: neopisivo, lijepo, veličanstveno i sl. Uz ove sve izraže udivljenja ja bih dodala još jedan, koji izgleda skromniji, ali je pun značenja. Rekla bih: zanimljiv je vidik. Zanimljiv je zbog svoje raznolikosti. Mali vrhovi svojom raznolikošću češće pružaju mnogo više jedinstvenih doživljaja nego visoki alpski vrhunci. Ovdje je priroda puna kontrasta. Ogoljeni i siromašni Mosor pruža tako bogat pogled, tako dubok doživljaj. Nekada je sam Mosor bio bogatiji. Bio je pod šumom, čiji su bijedni ostaci danas zakržljali na ovom njegovom dijelu. Šume su stradele najviše u doba provale Tatara 1241. godine, kada su Tatari došli pred Split preko Poljica. Stari ljudi pričaju, da je neprijatelj došao sa istoka, a sve živo je bježalo u Mosor, koji je sav bio obrastao šumom. Neprijatelji su sa svih strana zapalili šumu i kada je plamen došao do vrhunca, čuo se plač, lelek, zavijanje zvijeri, sve do neba. Poslije ove vatre nestalo je zemlje na Mosoru i nova se šuma više nije obnovila. Zaista, sav je Mosor, bar u siječnju, gol. Kržljavo drveće bez lišća ne izmjenjuje sliku ove goleti. Greben gledan s našeg mjeseta nekoliko puta se spušta i uzdiže do najvišeg njegovog vrha, daleko prema zapadu. Od našeg stajališta trebalo bi ovim teško prohodljivim grebenom sigurno tri sata do najvišega vrha. Sada je planina ogoljena, a najviši je vrh pokriven tankom naslagom snijega.

Uvijek se je ova planina nazivala Mosor. Naziv dolazi od latinske riječi »Mons aureus«, zlatno brdo. Taj je naziv vjerojatno u vezi sa pšenicom, koja je bila zasađena u njegovim vrtačama između goleti. Za vrijeme sazrijevanja požutjela bi pšenica, te je izgledalo kao da je ovaj kraj mjestimice zlatom obasut. Mi smo također na svom putu naišli na vrtače, koje su zasijane ozimom pšenicom za koju kažu da vrlo dobro rodi. Zaista je zlato ne samo po boji, nego i po svojoj vrijednosti u ovom kršu.

Mosor se proteže od usjekline Klisa i pruža se od SZ prema JI, te se uzdiže najviše do 1340 metara, a onda se postepeno ruši do kraja Poljica, gdje prelazi u malu visoravan. S južne strane, uz more, uzdižu se dvije manje gorske kose. Južnija, nazvana Perun, završava u provaliji kroz koju prodire rijeka Cetina. S druge strane prodora Cetine nastavlja se Omiška Dinara, koja se odmah strmo diže iznad Omiša. Iza ove gorske kose diže se druga kosa između Peruna i Mosora, a svršava ispod polja Gata pro-

valijom Ilinac. Pogled prema jugu služi za odmor umornom oku. Između Omiške Dinare i Peruna nazire se dolina Cetine, a onda bliže Mosoru leže pitoma Srednja Poljica. Terasasto zemljište, maslinjaci, novopostavljeni električni vodovi, cesta, kretanje ljudi pri radu u vinogradima osvježava pogled iz ove planinske goleti.

Između Omiške Dinare i Peruna naziru se također dimnjaci tvornice u Dugom Ratu, provalija Cetine i ulazak u njezinu dolinu. Na južnoj strani Peruna, uz samo more, smjestila su se Donja primorska Poljica. Mi ih ne vidimo, jer su zaklonjena spomenutim gorskim kosama.

Bliže Mosoru, između gorskih kosa i njegovog grebena, počivaju Srednja Poljica. Ove planine zaklanjaju otvoreni vidik prema moru. Po sivkastoplavom moru od vremena na vrijeme zaplovi koja manja lađa, a rijed veći parobrod. Izgleda kao da ih nestaje u guduri Cetine. Još dalje vide se obrisi otoka Braća, Hvara, Korčule, Sv. Andrije i Visa. Pogled prema Splitu i uopće prema zapadu zaklanja nam najviši vrh Mosora, ali nam nije žao, jer smo nagrađeni vidikom prema istoku, kojemu sa glavnog vrha nedostaju detalji, koji se nalaze gotovo okomito ispod nas. Dalekozor se pomiče zajedno s našim očima od juga prema istoku. Najprije uz morsku obalu, koja je ispred Biokova puna uvala i draga, a onda pogled pada na sam veličanstveni masiv Biokova. Gledajući ga svakodnevno, imla sam dojam da gledam planinu u visokim Alpama. S najviših njegovih dijelova pogled se spušta sve niže i niže na zaravan, koja se nalazi između njega i Mosora. Zaravan je uglavnom omeđena rijekom Cetinom, ali se pruža nešto dalje. Cetina čini baš ovdje ispred nas, na domaku Biokova, svoju okuku kod mjesta Zadvarja. Vidimo jedan dio Gubavice. Cetina vi-juga u duboko usječenom koritu u samoj zaravni, da se jednim zaokre-tom primakne sasvim Omiškoj Dinari. Blješti na suncu zelenkastoplava mjestimice zelenkastožuta i svojim šumom daje poseban ton ovom kraju. Kroz visoravan prolaze putevi dalje za Hercegovinu i Sinjsku Krajinu. Naselja su smještena uz same ceste, a polja su manje plodna nego na jugu. Vinova je loza zasađena na pristrancima okrenutim Cetini. Tu se je smje-stilo poznato vinarsko mjesto Kostanje. Od velike okuke kod Gubavice Cetina naglo zaokreće k zapadu.

Sjeverno od Mosora je kraj posve drukčiji od onoga sa juga i istoka. Nema ovdje polja sa terasama, nema maslina, nema vinove loze, ni takvih puteva kao na drugom kraju. Tako je tužna i pusta sjeverna strana ove planine. Kolike li protivnosti južnoj strani! Sami goli krš, a čovjek ipak tu živi. Nameće se pitanje, kako može tu živjeti i od čega živi? Mala zbi-jena seoca imaju malo zemlje u vrtačama ogradienim kamenjem. Daleko su naselja od glavnih cesta, a nižu se od istoka na zapad na sjevernoj strani ove planine. Izgleda i ovdje kao da su u uvali, ali u uvali punoj ka-menja, a ipak iznenaduju lijepo kuće građene od kamena, jer drveta ovdje nema. Između kamenja nazire se rijetka slaba trava, koja predstavlja go-to jedino bogatstvo ovog kraja, t. j. dragocjenu hranu za skromne ovce i koze. Za njih satnovnici ovoga kraja dobivaju ono što im ne da okrutna priroda, a potrebno im je za njihov svakidašnji život.

Prema izvoru Cetine u daljini na sjeveru nazire se Sinjsko polje, kojeg omeđuju snježni vrhovi planina središnjeg Dinarskog lanca. Snježni planinski vrhovi i njihova predgorja, zaravan isprekidana rijekom Ceti-nom, siromašne goleti Mosora i oskudni predjeli Gornjih Poljica, ubava

Srednja Poljica, divljina samog Mosora i Omiške Dinare, plavo naše more, tamne konture dalekih otoka i talijanskih planina, masline, vinova loza, ovce i koze, kućice i radišni ljudi sačinjavaju bogat vidik s ove primorske planine. Vatra veselo pucketa, pečenica ugodno miriši, a dalmatinsko vino osvježuje nam osušeno grlo.

Spuštanje je u početku do staza oprezno, zbog velikih pukotina između blokova kamenja i škrapa. Zatim slijedi spuštanje istim smjerom kojim smo se uspinjali. Dugo se spuštamo, jer nas neravnost tla umara. Stigli smo u Dolac gdje pasu ovce koje čuvaju čobanice od vukova, koji se znadu pojaviti i u ovoj planini. Susrećemo dvije žene i dvoje djece sa teškim bremenom drva na leđima, jer ovamo ne mogu doći magarci ili tovari, kako ih ovdje nazivaju. Prije silaska na cestu zaustavljamo se još jednom da vidimo ubavi kraj, koji se prostire ispod nas, a onda stižemo kući dosta umorni i veseli. Ranim jutrom krećemo kamionom za Split. Izmjenjuje se naselje za naseljem, te se približujemo opet serpentinama u čijoj se blizini nalazi Gradac, biralište poljičkog kneza sve do dolaska Napoleonske vlasti u naše krajeve, kada je prestala opstojati slobodna republika Poljica. Iznad Graca uzdiže se najviši vrh Mosora. U neposrednoj blizini nalazi se prodomlina Ilinac niž koju su strmoglavo skakale turske čete nagnane od Poljičana, pošto im je digla u lagum barutanu Mila Gojalić i platila glavom to junaštvo.

Uspinjemo se serpentinama, a onda se spuštamo u dolinu Žrnovnice. Vedro, svježe jutro pretvara se u mutan dan, te u Splitu na Marjanu nema užitka, jer nema lijepog vidika. Ostavljamo Split, pa se pješice uputimo krasnom cestom za Solin.

Šetamo razvalinama stare Salone. Vjekovi su prohujali nad ovim naseljem. Još su Grci u Starom vijeku imali ovdje svoju koloniju, a Iliri su ga osnovali. Dolaskom Rimljana ovaj grad na podnožju Kozjaka i Mosora, na plodnom polju Salone (Campum salonitanum) te prevoju Klisa postaje glavni grad rimske Dalmacije. Imao je šezdeset hiljada stanovnika. Vremenom je Salona razaranja, 614. g. od Slavena i Avara, a 1647. g. od Turaka. Zatim gubi svoju veličinu i značenje, a Split sve više dolazi do izražaja. Promatramo ostatke razvalina ovog nekada živog rimskog grada. U tišini, sa strane, ograđena je grobnica jednog od najvećih naših arheologa, don Frane Bulića. Spava Salona i njezin veliki istraživač. Nekoliko stotina metara dalje nema počinka. Kao što je nekad u Saloni bujao život tako danas buja život u Kaštelanskom zalivu i Splitu.

Drugi je dan splitska večernja vreva zamijenjena nedjeljnom tišinom i iznenadnom kišom. Čuju se sirene sa brodova još u daljinu, dok se naš vlak udaljuje od mora, i prilazi sve bliže našem boravištu.

Vedra je snježna noć, a naše natrpane saonice nekako turobniye izgledaju. Zvezek praporaca ne odzvanja tako veselo kao pri odlasku. Svi smo umorni od različitih utisaka stečenih u kratkom vremenu, a koji će dugo ostati u našem sjećanju. U mislima se izmjenjuju slike Mosora, Cetine, Poljica, Splita i Salone. Saonice su se zaustavile. Nestalo je maštanja i pred nama se nalazi naša kuća, a u daljini obrisi Velebita u čijem okrilju leži mjesto našeg sadašnjeg boravišta.

Mount Everest je osvojen

Članovi engleske ekspedicije pukovnika Hunta popeli su se 29. svibnja ove godine na vrh Mount Everesta, 8888 m.

Na vrh Everesta uspeli su se Novozelandanin Hilary i Šerpa Tensing Bothia.

Zanimljivo je, da je to onaj isti Tensing, koji je prošle godine bio dva puta pod vrhom Everesta sa Švicarcima, a i prije toga je učestvovao u više ekspedicija na Everest. Svakako je pravedno, da je on bio sudionik ove pobjede.

Planinarski savez Hrvatske uputio je, preko engleskog konzulata u Zagrebu čestitku Alpine Clupu u Londonu.

U slijedećem čemo se broju osvrnuti opširnije na ovaj veliki događaj.

30-godišnjica Planinarskog društva u Samoboru

*Otkriće spomen-ploče na vrhu Oštca na spomen
prvog planinarskog izleta 17. V. 1875.*

Planinarsko društvo »Japetić« u Samoboru proslaviti će ove godine kao nasljednik nekadanje samoborske podružnice Hrvatskog planinarskog društva tridesetu godišnjicu osnutka i rada nizom raznih priredaba. Kao jedna od najvažnijih biti će otkriće spomen-ploče na vrhu Oštca na uspomenu prvog društvenog izleta HPD-a iz Zagreba, izvedenog 17. svibnja 1875. godine. Bio je to za ono vrijeme — prije 78 godina — vanredan događaj: 12 planinara, članova tek osnovanog društva dovezlo se je večernjim vlakom do Podsuseda gdje ih je dočekao samoborski povjerenik društva ljekarnik Švarc. Zatim su se brodom prevezli preko Save i trojim kolima sa konjskom zapregom nastavili put Samobora. Prenoćivši ovdje, krenuše planinari slijedećeg jutra opet kolima do Ruda, odakle započne uspon preko Velikog Dola na sam vrh Oštca (753 m). Nakon odmora izvedoše još i uspon na Plešivicu (780 m), te se pod večer vratile oduševljeni u Samobor, gdje im Samoborci prirediše srdačan doček, dok je samoborski povjerenik HPD-a, ljekarnik Švarc, istaknut kao najbolji povjerenik u pokrajini.

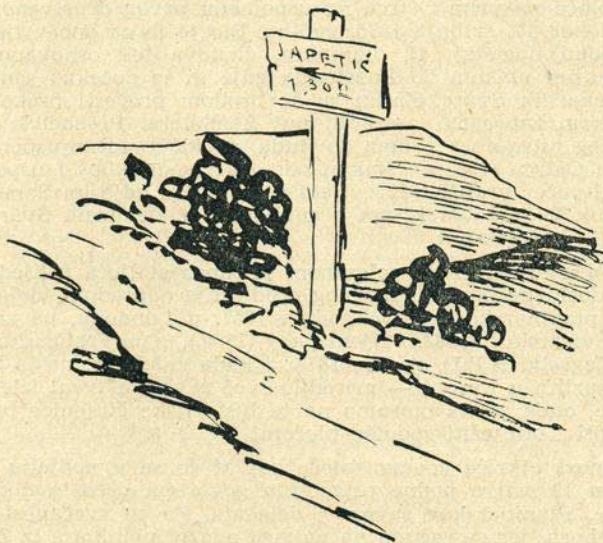
Ako uzmemo u obzir, da je polovinom prošloga stoljeća uslijed pojačanog zanimanja za prirodoslovne nauke i snažnog prodiranja naprednih ideja osnovano najstarije evropsko planinarsko društvo godine 1857. u Londonu, pa zatim u Austriji (1862.), Italiji i Švicarskoj (1863.), Njemačkoj (1869.), a u Francuskoj, Poljskoj i u Hrvatskoj — u Zagrebu H.P.D. godine 1874., i kada znadimo, da je to naše društvo — jedno od najstarijih u Evropi — priredilo svoj prvi društveni izlet na naš samoborski Oštac — e, onda zaista moramo na te historijske činjenice biti ponosni, dobrojno ih proslaviti i obilježiti spomen-pločom!

Sama svečanost otkrića spomen-ploče održat će se u nedjelju 5. srpnja o. g. na vrhu Oštca u 12 sati o podne prigodnim govorima predstavnika Planinarskog društva »Japetić«, Planinarskog saveza i delegata. Za tu svečanost čine se velike pripreme u Samoboru, jer se računa na najveći odaziv planinara iz Zagreba i čitave naše domovine. Planinari će stizati u Samobor jutarnjim vlakovima samoborske željeznice i mnogobrojnim markiranim putevima polaziti prema vrhu Oštca, gdje se nalazi opskrbljen dom P. D. »Željezničar« (3 sata hoda). Na željezničkoj stanici u Samoboru stajati će takoder na raspolaganje autobus (ili kamion) za prevoz planinara do Ruda, odakle će se uspinjati na Oštrc šumskim putem preko Velikoga Dola ili planinarskom stazom preko Maloga Oštca (1,20 sati hoda). Po završenom

otkriću spomen-ploče planinari će sa gostima poći planinarskom stazom preko strog grada Lipovca ili šumskim putem preko *Velikoga Dola* na planinarsku »Šoćevu kuću« (1 sat hoda), gdje će biti prije ručka kratka planinarska svečanost uz dijeljenje spomenica predstavnicima Saveza i društava. Prodavati će se također i naročite spomen-značke. Time će ova velebna planinarska manifestacija biti završena uz drugarsku zabavu, glazbu i ples. Povratak će biti večernjim vlakovima samoborske željeznice (do kolodvora 2,30 sata hoda).

U dalnjem nizu priredaba povodom svoje 30-godišnjice Planinarsko društvo »Japetić« prisustvovat će sa većim brojem članova i limenom glazbom Sletu planinara na Plitvičkim jezerima 26. i 27. srpnja, zatim će u Gradskom muzeju Samobora pripremiti prigodnu planinarsku izložbu, koja će se otvoriti 1. kolovoza. Nadalje će 8. kolovoza na večer prirediti planinarsko predavanje uz filmove i diapositive u »Šoćevoj kući« pod Lipovcem za planinare i seljake okolnih planinskih sela. Slijedeći dan, u nedjelju 9. kolovoza, održat će se u »Šoćevoj kući« velika planinarska zabava uz glazbu, ples i bogatu lutriju. Kao završetak jubilarne godine održat će se u ponedjeljak, 10. kolovoza svečana jubilarna skupština društva, gdje će se pročitati kratki historijat društva i njegovo značenje za razvitak planinarstva u Samoborskom gorju i podijeliti spomenice osnivačima i ostalim zaslužnim članovima društva. U međuvremenu priredit će se u slobodnim terminima skupni izleti na Japetić i Okić i nekoliko planinarskih predavanja uz filmove i dijapositive.

Veliki radni zanos pokrenuo je društvo nakon održane godišnje skupštine, koja je izabrala novi odbor sa predsjednikom Sudnikom i članovima Zagodom, Prebegom, drom Georgijevićem i drugima, dok veliku pomoć pruža društvo i naročiti odbor za proslavu sa prvim predsjednikom Šoćem i starim članovima (Matota, Kompare, Vrbanić, Filipec, Ivanščak, Radmilović, dr. Leušić, Falzari, Hrčić, Kleščić i drugi).

Zaštita šuma na Medvednici

Zagreb je nadaleko poznat po svojim park-šumama. Najdivniji i daleko najveći kompleks park-šuma imala bi predstavljati Medvednica sa svojim nepreglednim šumama i to ne samo za Zagrepčane, već i za mnogobrojne strance, koji baš radi te park-šume sve više i sve češće posjećuju Medvednicu, pa je ona postala i privlačiv turistički objekt.

Šume na Medvednici, dakle na samom gradskom teritoriju, prostiru se u jednom kompleksu na nekih 18.000 jutara. Od ove površine drži grad Zagreb u svojim rukama i pod svojom upravom oko 11.000 jutara, dok je ostatak privatno vlasništvo.

Ima tu raznih šumske sastojina. Stogodišnja i starija šuma stoji samo na pojedinih manjim površinama, pa je za planinare i turiste najljepši i potpuno pristupačan onaj predjel, što leži na hrptu Medvednice između kapelice i vrha Puntijarke. Takvih sastojina stare visoke šume ima još na nekoliko nepristupačnih mjeseta — na sjevernim — Markovčak — i južnim padinama — potok Ribnjak, po dubokim prodolima, gdje bi sjeća, uslijed teškoća izvlačenja drvene mase, bila nerentabilna. To su zapravo oaze stare visoke šume, koje bi trebalo učiniti pristupačnim planinarima.

Ostali dijelovi šume predstavljaju razne sastojine od uređene branjevine do visokih šumske sastava različite starosti, a na bivšem posjedu šumske zajednice, kojima sada upravljaju gradski šumski organi, imade sastojina, koje ne možemo nazvati šumom, već običnom šikarom. Još žalosniji prizor pruža bivša kaptolska šuma, koja je brutalno bila opustošena za vrijeme posljednjeg rata, a ono što je preostalo, uništiše poslije rata dva šumska požara. Zapadni dio Medvednice, od Ponogračeve lugarnice do Podsuseda, i istočni dio, od Goršćice na istok, ne možemo nazvati šumom.

Od kolike je zdravstveno-rekreacione, klimatske, turističko-planinarske i estetske vrijednosti cijelokupni kompleks šuma za grad Zagreb, već je bilo zapaženo pred punih osamdeset godina, kad su preduzimani prvi koraci da se te šume zaštite. Samo Medvednica sa visokom starom šumom odgovara svim uvjetima koje smo gore istaknuli.

Glavne poteškoće oko održavanja takve šume predstavljala je opskrba okolišnog seljačkog pučanstva sa gorivim i građevnim drvom. Ukupne potrebe na drvenom materijalu godišnje su iznosile daleko više, nego li je Medvednica mogla svojim normalnim prirastom dati. Razumljivo je, da je ta veća potreba podmirbe dovodila do pustošenja, koje danas vidimo i toliko osjećamo.

Sjeća po privatnim šumama bila je i još uvjek je nemilosrdna, a to nam najbolje dokazuju obronci Medvednice iznad pojedinih podgorskih sela. Pažljivo se gospodario samo sa šumama, koje su pripadale gradu, jer su one već 1932. godine bile proglašene zaštitnima. No tada je područje gradskih šuma bilo daleko manje od današnjega. Ni ovakvo gospodarenje ne odgovara više gledanjima, koja se danas postavljaju i radi kojih se traži stroga zaštita tih šuma.

Pitanje zaštite šuma na Medvednici konačno je pokrenuo Konzervatorski zavod NRH, Odjel za zaštitu prirodnih rijetkosti i to početkom lipnja 1950. godine. U tu svrhu bila je obrazovana šira komisija od predstavnika zainteresiranih organa različitih ustanova i stručnjaka gradske šumske uprave. Članovi te komisije izvršili su sa potpredsjednikom NO grada Zagreba, drugom Pavlekovićem, pregled šuma na Medvednici 23., 26. i 28. lipnja 1950.

Nakon ovog pregleda pristupilo se razmatranju načina i oblika zaštite Medvednice, određivanju granica budućeg zaštitnog područja, izradi elaborata kojim je svestrano obuhvaćeno sadašnje stanje šuma na toj planini, dano je obrazloženje za njenu zaštitu u obliku nacionalnog parka, i postavljena načela kojima se ubuduće treba rukovoditi kod zaštite ovog objekta.

Konačno je 3. studenog 1950. bila održana sjednica čitave komisije u Ministarstvu šuma NRH, pa je tu zaključeno, da Konzervatorski zavod podnese prijedlog Ministarstvu šuma NRH, a uz prethodnu suglasnost IO NO grada Zagreba, da se Medvednica proglaši nacionalnim parkom uz uvjet, da uprava nacionalnog parka

ostane u rukama NO-a grada Zagreba. Konzervatorski zavod podnio je prijedlog Ministarstvu šuma NRH za proglašenje Medvednice nacionalnim parkom, pa je time u vezi ujedno i predložio, da se u ovom slučaju izuzetno postupi, i da uprava tim parkom ostane u rukama NO-a grada Zagreba, koji je vlasnik najvećeg dijela odnosnih šuma na Medvednici, i koji u tim šumama već ima svoju vlastitu sumsko-gospodarsku organizaciju.

Medutim na sjednici IO NO grada Zagreba od 19. svibnja 1951. ponovno je bio razmotren prijedlog o proglašenju Medvednice nacionalnim parkom, pa je donesen nov zaključak, da se Medvednica nema proglašiti nacionalnim parkom. Nakon ovakvog zaključka Konzervatorski zavod je stavio svoj zahtjev Glavnoj upravi za šumarstvo IO NO-a grada Zagreba, da se nade neko drugo pogodno rješenje po pitanju zaštite Medvednice, pa je tom prilikom predloženo da se ustanovi odbor sa funkcijom savjeta za sve mjere i radove, koji se imaju poduzimati na Medvednici, a zasijecaju u pitanje njezinog izgleda, održanja i unapredjenja šuma. No do postavljanja takvog odbora nije došlo, pa je pitanje Medvednice ostalo i dalje otvorenim, a način gospodarenja ostao je isti kao i do sada.

Od kolike je važnosti Medvednica kao rekreativno područje za grad Zagreb najbolje se moglo vidjeti za prvomajskih praznika 1952., koji su trajali četiri dana. Tom prilikom posjetilo je Medvednicu oko 50.000 gradana izletnika, a od toga broja mnogo roditelja s djecom.

Prevelika sjeća prouzrokovala je ne samo pretvaranje šume u šikare i krčevine, već je bila uzrok i potpunom nestanku sastojina hrasta medunca i nekih rijetkih bilina. A s druge strane, ogroman posjet gradana izletnika — dakle neorganiziranih planinara — ukazuje se kao nova, stalna i velika opasnost po mlade šume i to tako dugo, dok se najšire mase građanstva ne preodgođe na čuvanje šume. Računa se naime, da je za prvomajskih praznika 1952. bilo odrezano u šumama Medvednice uz glavne planinarske puteve oko 20.000 komada štapova od mladica i ogranka. To se je u jednakom omjeru dogodilo i ove godine, a događa se i svake nedjelje i praznika. Koliku štetu ovakvi izletnici nanose mlađoj šumi upada u oči svakom pažljivom planinaru i posjetiocu kad prolazi putovima što vode na Kraljičin zdenac, Medvedgrad i drugdje.

U nedjelju i praznike lugarsko je osoblje slobodno, a baš bi tih dana trebalo da budno pazi na razne štetočinje i da ih na licu mjesta kažnjava.

Ove godine je šumska uprava vršila obimnu sjeću u pojedinim šumskim sastojinama uz samu cestu što vodi na Sljeme, a posjećeno je bilo i dosta markantnih starih stabala uz ostale planinarske puteve. Sjeklo se u tolikoj mjeri, da je to izazvalo negodovanje redovitih posjetilaca Medvednice, a zapazio je to i sam predsjednik, maršal Tito, prigodom svog posjeta Medvednici 3. svibnja o. g. i zaudio se, kad je od planinara čuo, da Medvednica još nije proglašena nacionalnim parkom.

Ta legalna — da je tako nazovem — sjeća u suštji je protivnosti sa suvremenim gledanjem, prema kojem Medvednica sa svojim šumama treba da igra za Zagreb sasvim drugu ulogu, nego li neka druga planina ispod koje nema ni većih naselja ni gradova. Takva stara praksa sjeća izazvala je i proteste u zagrebačkoj dnevnoj štampi, pa je Planinarski savez Hrvatske podnio mjerodavnim faktorima predstavku, kojom upozorava na pogibelj, koje od takve sjeće prijete ostacima stare visoke šume, bez koje se Medvednica kao rekreativni objekt ni zamisliti ne može, jer je to šuma na samoj gradskoj teritoriji, u neposrednoj blizini samoga grada, i u neposrednoj vezi sa njegovim ostalim park-šumama. Planinarski savez Hrvatske ujedno predlaže, da se do daljnjega zabrani svaka sjeća, da se te šume proglaše Narodnim parkom grada Zagreba u okviru naredbodavne vlasti NO-a grada Zagreba, t. j. izvan okvira savezne Uredbe o nacionalnim parkovima tako, da bi upravljanje šumama tog parka ostalo u rukama organa IO NO grada Zagreba. U tu svrhu predloženo je, da IO NO grada Zagreba donese pravilnik o upravljanju tim šumama, kako bi se one zaštitile i sačuvale. Preporuča se nadalje da se pride izradi šumsko-gospodarske osnove, koja treba da se u mnogome razlikuje i od najuređnjeg gospodarenja šumama, jer se u ovom slučaju radi o parkovno-šumskom gospodarenju, koje se zasniva i na principima šumske estetike, pa se tu udružuju elementi šumarskog i vrtlarškog karaktera. Da bi se pojačala zaštita šuma preporuča se, da se cijelo područje, koje će obuhvatiti Narodni park grada Zagreba, zaštititi i kao parkovna šuma na temelju Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NRH, a ostale šume izvan okvira parka, da se proglaše zaštitnim šumama i stave pod zaštitu odnosnih zakonskih odredaba.

Planinarski savez Hrvatske ujedno se obvezao, da će upućivati svoje članstvo, da u šumi svakom prilikom bude pri ruci izvršnim šumskim organima time, da će i samo članstvo nastupati kao čuvar i zaštitnik šume i ostale šumske flore, kad god se na terenu pokaže prilika.

Na ovu predstavku PSH izašao je lično na Medvednicu i predsjednik NO grada Zagreba drug Većeslav Holjevac, koji je, mimogred rečeno, i sam dobar planinar i ljubitelj prirode, pa je odredio da se odmah obustavi svaka daljnja sjeća, a slijedećih dana bila je već održana u tajništvu IO NO grada Zagreba konferencija na kojoj su prisustvovali predstavnici sviju zainteresiranih ustanova, vlasti te Planinarskog saveza Hrvatske. Tom prilikom je zaključeno, da se osnuje poseban odbor za Medvednicu u koji bi ušli predstavnici raznih zainteresiranih ustanova, Planinarskog saveza Hrvatske, te stručnjaci gradsko šumske uprave. Taj bi odbor, kao podorgan Vijeća građana za komunalne poslove, rješavao sva pitanja Medvednice, a ujedno bi imao zadatak da izradi pravilnik o upravljanju šumama na Medvednici kako bi se one sačuvali i postepeno pretvorile u visoku staru šumu.

Uvjereni smo, da će pitanje zaštite šuma na Medvednici biti ovom prilikom konačno riješeno na zadovoljstvo cijelokupne zajednice grada Zagreba.

Zaštita Medvednice bila je pokrenuta već pred osamdeset godina, ali ondašnja kao i kasnija nastojanja nisu imala uspjeha. Danas se, međutim, radi o uklanjanju samo nekih poteškoća, pa da se tražena zaštita ostvari i da se tako Medvednica kao osebujan planinarsko-turistički i rekreativni objekt, te kao područje mnogih važnih prirodnih fenomena i kulturno-historijskih spomenika u potpunosti zaštiti i sačuva.

Dr. Željko Poljak — Zagreb

Stefanović: Cilj Mont Everest

Ing. Ratimir Stefanović: Cilj Mont Everest, Beograd 1952. g. Mala sportska biblioteka br. 2, 191 strana, 27 slika i 5 geografskih skica. — Format 16×10 cm, naklada 3.000.

Koncem 1952. izdala je »Sportska knjiga« u Beogradu ovu zanimljivu knjižicu poznatog srpskog planinarskog pisca i predavača ing. Ratimira Stefanovića.

Planinarska literatura je kod nas još uvijek vrlo siromašna i treba pozdraviti svaki napor, koji se u tom pravcu poduzme. Populariziranje planinarstva ostaje i dalje na dnevnom redu kao najvažniji zadatak planinarske organizacije, a naročito nakon kvantitativnog zastaja koji se osjeća već više od godine dana. Stoga je svaka nova planinarska edicija već sama po sebi za nas radosni dogadjaj. No unatoč toga planinarski časopisi se vrlo rijetko opširnije osvrću na publikacije planinarsko-alpinističkog sadržaja.

Dva su razna razloga, koji nam diktiraju da se u tom pravcu počne sistematski i intenzivno djelovati. Prvi je taj, da se široki slojevi upoznaju s novijom literaturom, da se ona propagira i izade iz knjižarskih skladišta, a drugi, da se konstruktivnom kritikom ukaže na njene nedostatke, na potrebe koje se osjećaju na dotičnom području i time stimulira kvalitetu slijedećih izdanja. Prešućivanjem ili čak ignoranjem planinarske literature sve te korisne činjenice otpadaju.

Svakako da je to težak i odgovoran posao i dosta dugo trebali čekati da se nade netko tko će probiti led. Bio je to prof. dr. Branimir Gušić, sa svoje dvije recenzije u prošlim brojevima našeg časopisa. Dr. Branimir Gušić nam je dao primjer ili bolje pravac kako treba raditi na tom području. Time je ustvari otvorena nova rubrika u našem časopisu, koja bi raščišćavanjem aktuelnih problema u vezi s planinarskim izdanjima vršila jednu korisnu zadaću.

Pisac o kome je riječ u ovoj recenziji, poznat je našim planinarima po predavanjima koja je održao u Zagrebu, po člancima koje je objavio u našem časopisu i po svojim knjigama, koje su doprle do nas. Podsjetit ćemo samo na njegove »Zapise iz planina«, oveće zbirke originalnih putopisa po našim gorama, objavljene pred ne-

pune dvije godine u Beogradu. Mišljenja o kvaliteti te knjige bila su podijeljena. Naš glavni prigovor stavljen je zbog toga, što su hrvatske planine u proporciji s planinama ostalih republika vrlo oskudno zastupljene.

Najnovija Stefanovićeva knjižica znatno odstupa od dosadašnjeg načina njegovog rada. Njezina tema prelazi granice naše države i nalazi u područje povijesti. Materijal nije originalan, nego je komplikacija raznih prijevoda. Pisac se obilno poslužio i hrvatskom planinarskom literaturom. Za poglavlje »Borba za Matterhorn« poslužio istoimenim člankom Alme Sikloši, štampanim u našem časopisu (1951. br. 2); za poglavlje o Eigeru crpio je podatke iz »Hrvatskog planinara« (1938. g.), za Himalaju iz Butorčeve knjige »Osvajanje Himalaja« (izdanje »Prirode«, Zagreb 1951. g.), a za Dolomite iz slovenskog »Planinskog vestnika« (Ljubljana 1935.). Iznošenjem najnovijeg materijala iz Herzogove »Anapurna, première 8.000 metres« (Paris, 1952. g.) dobiva knjiga potrebnu aktuelnost. Ilustracije, naravno, nisu originalne; njihov izbor je vrlo dobar. No nažalost kliješi su vrlo loši, kao što je uopće dosta slaba tehnička oprema čitave knjižice. Slike su nejasne, nečiste, tiskarsko mastilo probija kroz papir i čini nečitljivim tekst na drugoj strani. Rub ispod slika je dosta neukusan, preširok i nejednak. Karte i crteži su dobri i dobro reproducirani. Format knjižice nije najsretnije odabran, bijeli rub oko teksta je nejednak i preuzak, a preveliki bijeli prostori između naslova i teksta pojedinih poglavlja je nepotrebno »žderanje papira«.

Sadržajno se knjiga sastoji iz najvažnijih fragmenata historije visoke alpinistike. Najprije je dan kratki uvod sa najvažnijim objašnjenjima i definicijama za razumijevanje tehničkih opisa u tekstu, a zatim dolazi glavni dio knjige, koji se sastoji od dva dijela. U prvom su opisani neki od najslavnijih prvenstvenih uspona u Alpama (Mont Blanc, Matterhorn, Eiger i Dolomiti), a u drugom, nakon opširnog uвода o Himalaji, pregled najvažnijih ekspedicija u njenom području. Stil je uzbudljiv i senzacionalistički i piscu uspijeva da čitaoca drži u stalnoj napetosti. Mnoštvo podnaslova čini tekst preglednim, zanimljivim i lako čitljivim.

Konačna ocjena, koju bi dao Stefanovićevu knjizi je pozitivna, knjiga je svakako dobra. No osvrnuo bih se na jedan naoko sitni nedostatak, koji mnogi možda ne će ni opaziti, a netko bi ga mogao smatrati čak i za pozitivnu osobinu. Taj prigovor nije uperen ni na izbor građe ni na tehničku opremu, nego na način kojim je materijal serviran čitaocu.

Pitanje je, što se htjelo tom knjigom postići. Ako se išlo sa stanovišta financijskog efekta, senzacionalistički stil je opravдан i svakako uspješan. No poznavajući pisca i njegov dosadašnji rad, ne možemo u to vjerovati. Stefanović u predgovoru kaže, da želi čitaocima dočarati ljepotu i uzbudljivost uspona i dati pregled osvajanja znamenitih vrhova u svijetu. I mi bi nakon toga očekivali pokušaj da se planina i penjanje približi čitaocu, tj. da mu se učini shvatljivim, jer mora se priznati, da oni koji još nisu bili u planini, a to je velika većina, ne mogu shvatiti što čovjeka vuče u surovu planinsku prirodu. Čitajući knjigu i gledajući je očima neplaninara, osjećamo da nedostaje jedna zadovoljavajuća motivacija alpinističkog djelovanja.

Senzacionalistički, jezoviti naslovni: Eiger — zid samoubica, Užasna noć u stjeni, Nanga-Parbat, planina užasa, Uzaludni krici kroz planinu i sl., ne služe propagiranju planinarstva, već imaju svrhu da djeluju na čitaoca pobudujući mu u podsvijesti strah, zebnju i time interes za knjigom. Ta namjera piscu doduše uspijeva, ali nepoželjan rezultat ovakovog načina prikazivanja je taj, da neupućeni čitalac dolazi do zaključka da se alpinizam protivi zdravom razumu. Time se ujedno u početku guši razumijevanje ili možebitna ambicija za vlastitom planinarskom akcijom.

Istina je da je knjiga vrlo čitka i svatko tko je uzme u ruke pročitat će je s interesom do kraja. Istina je i to, da će izgrađeni planinar vjerovatno i sam pravilno ocijeniti vrijednost i smisao pojedinih alpinističkih podviga. No sumnjam ne samo da se u tome sastoji popularizacija planinarstva i alpinizma nego i u to da prosječnom čitaocu junaci pojedinih poglavlja izgledaju kao normalni, tj. duševno zdravi ljudi. Prije daju utisak tvrdoglavih fanatika, koji nerazumno žrtvuju svoje i tude živote za naoko beskorisne ciljeve.

Istina da je taj problem vrlo težak i sklisak, da ideoološke borbe oko toga još nisu završile i da još uvijek mnogo toga nije jasno i iskrystalizirano. Da li se na primjer može opravdati smioni i riskantni uspon, gdje postoji vrlo mali postotak vjerojatnosti da se izvuče živa glava, da li se svladavanje stijene pod bilo koju cijenu može veličati i stavljati našim planinarama kao primjer, pa makar kako to bila

slavna imena u povijesti planinarstva, gdje je granica između hrabrosti i nerazbitosti, da li su sportski, estetski ili naučni motivi dovoljno opravданje?

Sve su to pitanja koja se čitaocu obligatno nameću i o kojima pisac ovakve knjige mora svakako voditi više računa, i jasnije odrediti svoj stav.

Da zaključimo. Obzirom na naše prilike, na stupanj razvitka i ideološki nivo našeg alpinizma, osobito u Srbiji gdje je knjiga publicirana, ona ne će ni jednog čitaoca ponukati da ode u planinu, nego će postići upravo protivno, kao posljedicu isticanja uzbudljivih, opasnih i riskantnih momenata kod penjanja. No zato će kao zabavno štivo svuda s interesom biti pročitano, kako kod planinara, tako i kod neplaninara, a svojom dinamičnošću naročito će imponirati omladini.

Njezina glavna vrijednost sastoji se u tome, što su konačno na našem jeziku u jednoj knjizi sakupljeni glavni dogadaji iz historije planinarstva. Iako tom knjižicom nije učinjen znatniji napredak, trebamo ipak biti zadovoljni, da se u tom pravcu nešto radi i da ima ljudi koji daju svoje snage za taj odgovorni posao.

O gorivima za planinarska kuhalia

Bitno je za planinara brzo i jednostavno kuhanje, što je ovisno o vrsti kuhalia i goriva. Idealna bi goriva bila ona, koja bi se mogla potpuno utrobiti, da se ne izgubi ništa od proizvedene topline. Međutim poznato je, da je uobičajena metoda kuhanja iznad otvorenog plamena. Zato se u tom članku obraduje tema kuhanja nad otvorenim plamenom, a kako o istoj postoji malo literature, to su podaci iz pokusa učinjenih mnogo godina prije, za vrijeme ranjih Everest ekspedicija. Međutim ta iskustva još i danas mogu potpuno zadovoljiti.

Uobičajena goriva su nafta, benzin, denaturirani alkohol (žesta) i mete. 453,6 g (1 lb.) nafte ili benzina razvije više topline nego ista količina žeste ili mete. Zato se žesta ne upotrebljava kao gorivo, dok mete se cijeni kao gorivo, jer je kruta, te se istom dade lako rukovati.

Toplinska vrijednost ili kalorična vrijednost se računa u kilogram-kalorijama. Jedna jedinica količine topline ugrije 1 litru vode za 1 stupanj Celzija.

453,6 g (1 lb.) nafte	daje 4.964,4 kcal	(19.700 BTU)
453,6 g (1 lb.) benzina	” 4.649,4 ”	(18.450 BTU)
453,6 g (1 lb.) mete	” 2.847,6 ”	(11.300 BTU)
453,6 g (1 lb.) žeste	” 2.494,8 ”	(9.900 BTU)

Međutim se mnogo topline kod kuhanja gubi (isijavanjem i t. d.). Zato se kod kalkulacije potrebne količine goriva, mora računati mnogo više od teoretske količine.

Na primjer: da 453,6 g (1 lb.) vode od 15,5° C (60° F) zakuha na morskoj površini potrebno je 37,8 kcal (150 BTU), dok je za istu količinu mokrog snijega da se otopi potrebno oko 50,4 kcal (200 BTU), a za 453,6 g (1 lb.) suhog snijega čak oko 100,8 kcal (400 BTU). Iako je na većim visinama potrebno manje topline da voda zakuha (voda ima niže vreliste, jer je na većim visinama niži tlak), to opet treba uzeti u obzir da je u većim visinama i voda hladnija. Slijedeće je pitanje, koliko posto se od proizvedene topline efektivno iskoristi. Načinjeni su pokusi na raznim visinama, u zatvorenom prostoru, sa vodom u standardnim kuhalima i to za benzin u benzinskim primusu, za žestu u Falk Stadelmannovom Ideal kuhalu, a za metu u Meta Company kuhalu. Rezultati su pokazali, bez obzira na nadmorskiju visinu, da se od totalne topline efektivno koristi 63,5% kod benzina, 66,5% kod žeste i 56,5% kod mete.

Dakle kod grubog proračuna potrebnog goriva za logorovanje, treba broj kcal povećati za 50% tj. od 50,4 na 100,7, odnosno od 76 na 152. Osim toga treba uzeti u obzir, da je potrebna izvjesna količina goriva za zagrijavanje krute hrane, tako da konačni broj kcal naraste na 300. Grubo uvezvi potrebno je, prema tome, 453,6 g (1 lb.) benzina ili nafte da 8,52 l (15 pints) odnosno 453,6 g mete ili žeste da 5,68 l (10 pints) suhog snijega pretvoriti u kipuću vodu. Benzin ili nafta? Za manje grupe dovoljan je benzinski primus, koji važe samo 255 do 283 g (9 do 10 ounces).

Za veće grupe, već prema broju ljudi, služi »džepni« (P. No. 96) ili »nosivi« (P. No. 210) primus, koji se može puniti bilo benzinom bilo naftom. Cisti se benzin upotrebljavao na Mt. Foraker ekspediciji, dok je na jednoj od zadnjih Everest ekspedicija kao gorivo služila smjesa od jednog dijela benzina i dva dijela nafta. Prednost upotrebe benzina je što je benzin čišće gorivo i diza kuhala se ne začepi tako lako. Preporuča se kod punjenja rezervoara sa benzinom, a osobito sa naftom, da se lijevak snabdije sa filterom.

Brzina grijanja je vrlo važan faktor. Naravno, da veći model primusa i brže grijie. Nadalje je kod svih modela prelaz topline neovisan o nadmorskoj visini, a ovisan je uglavnom o tlaku rezervoara. Kod veće nadmorske visine umanjuje se plamen (zbog pomanjkanja kisika), pa isti daje manje topline. Međutim ako se gorivo ne nalazi pod tlakom, gorenje i grijanje je ovisno o nadmorskoj visini, što se opaža kod mete na 4.560 m nadmorske visine (15.000 feet).

Ako se zapali tableta mete, ona na morskoj razini izgori za 5 minuta, a na 4.560 m nadmorske visine vrijeme izgaranja se poveća za 10 sekunda za svakih 254 mm (1 inch) pada barometarskog tlaka i tako se vrijeme izgaranja povećava do 7 minuta. Međutim se meta upotrebljava u posebno konstruiranim meta kuhalima, što prouzrokuje umanjenje plamena, naročito na većim nadmorskim visinama, osobito iznad 3.344 m (11.000 feet), iako se tome može doskočiti dovodom veće količine zraka. Tako 6 tableta mete (25 g) izgori kod

0 m za 10 minuta 30 sekunda	3.344 m za 14 minuta — sekunda
2.125 m za 12 minuta 30 sekunda	4.560 m za 19 minuta 30 sekunda

Efektivno prelazi 35.28 kcal na vodu za prvi 9 1/4, 10 1/4, 11 1/4 i 15 1/4 minuta.

Benzinski je primus slab starter, jer voda prima u prvi 5 minuta samo 8,82 kcal, a daljnjih 23,18 kcal za slijedećih 5 minuta. Benzinski primus radi bolje od mete za prvi 10 minuta kod 4.560 m nadmorske visine. Primus je bolji od mete na svim visinama, kada je potrebna veća količina kipuće vode ili ako je potrebno rastopiti snijeg za manje količine vode. Veći modeli primusa nisu ispitani, ali proizvodači tvrde, da tip »džepnog« i »nosivog« primusa zahuča 1,136 l (1 quart) vode za 4 odnosno 7 minuta, za razliku od mete, koja treba 23 minute kod 0 m nadmorske visine.

Utjecaj vjetra. Kuhalo od Meta Company je predviđeno za kuhanje na vjetru i u tišini. Pokusi su vršeni pod strožim uvjetima, nego što su u prirodi. Vjetar se umjetno proizveo ventilatorom. Perforirane stranice štitnika za vjetar stavlje su u smjeru vjetra. Tako se postigne veći priliv zraka, što je potrebno za metu na većim visinama.

Benzinski primus gori plavim plamenom na morskoj razini, a svijetlozelenim kod 4.560 m (15.000 feet). Dobro još gori i na 5.168 m (17.000 feet). Za veće visine vršio je pokus u Oxfordu prof. Dreyer uz smanjenje pritiska. Tim pokusima ustanovljeno je, da primus još gori kod tlaka koji odgovara 7.804 m nadmorske visine. Povećanjem dovoda zraka (povećanjem otvora u cilindričnom dijelu isparivača) gornja granica se popela na 10.460 m. Mr. Dobson je vršio pokuse tako da je upalio kuhala, a zatim evakuirao zrak iz prostorije na traženi pritisak, dok prof. G. I. Finch nije bio time zadovoljan, već je upalio plamenik kod tlaka koji odgovara 6.080 m (20.000 feet) nadmorske visine. Međutim je opazio, da tada kuhalo radi na mahove. Ta pojava traži daljnje razjašnjenje. Naime, rezervoar primusa je ograničen na tlak od 8 atmosfera, ali nije sigurnosni ventil. Međutim tlak ne može nikada preći dozvoljenu granicu, zahvaljujući načinu na koji radi pumpa. Klip se ne smije potpuno utjerati u cilindar pumpe, već treba ostaviti slobodan prostor. Kod otrlike 1,5 atm. ventil se više ne otvara i daljnje pumpanje je uzaludno. Na većim visinama, gdje je zrak usisan kod 1/3 ili 1/2 atm., pumpanje je bez učinka već u početnom stadiju. To se može izbjegći odstranjivanjem klipa, koji je uglavnom tanak disk, i zamijeniti ga sa specijalno formiranim klipom, tako da ispuni slobodni prostor što je moguće više. Tako se olakša pumpanje, ali se na manjim visinama mora raditi oprezno, te se pumpa samo sa par udaraca klipa.

Plamen u većim visinama, bilo sa metom ili primusom, postane uži (uslijed pomanjkanja kisika) i duži. Kod oko 10.500 m primus izbacuje male oblake djelomično izgorenog plina. Za uspješno grijanje sa visokim plamenom, potreban je veći

razmak između plamenika i dna posude. Kod većih kuhalaca, s 3-litrenim posudama, Meta Company konstruirala je za Everest ekspediciju kuhalac sa mogućnošću reguliranja razmaka između plamenika i dna posude. Meta korodira aluminij, te nošena u posudi kuhalaca prouzrokuje perforaciju posude.

Treba posvetiti pažnju prenosu goriva. Uspinjanjem, vanjski tlak opada prema tlaku unutar posuda sa tekućim gorivom, tako da ono izlazi. Zato naprtnjače uvijek imaju miris po gorivu, dok se uspinje. Da se sprijeći izlaženje goriva, čep posude treba od vremena na vrijeme otvoriti, bez obzira na brzinu uspona, tako da se tlak može više manje izjednačiti.

Topljenje snijega. I vodene su pare jedan od produkata izgaranja i kad se one dotiču hladnog dna posude, osobito ako je posuda hladna od snijega, vodene se pare odmah kondenziraju. Voda kapa na plamen i prekida izgaranje, tako da se kodtopljenja snijega, osobito ako se radi sa metom, plamen pomalo ugasi. Da se tome izbjegne, stavi se prvo u posudu samo malo snijega, i tek kad se taj otopio i dao sloj tople vode, doda se ostali dio snijega. Još jednostavnije je, da se kuhalac nagnе tako da voda kapa izvan plamena. Čim se stvori sloj tople vode na dnu posude, ta nezgoda iščezne.

Propuštanje rezervoara. Ako se primus stalno upotrebljava na dugo vrijeme, rezervoar se lako pregrije, te ga se mora zato hladiti omatanjem hladne krpe oko istoga. Međutim ako propušta gorivo, to se dade lako popraviti, ako je na raspoloženju drugo kuhalo. Naime, grijanjem se rastali suvišak lota sa unutrašnje strane i rezervoar drži na koso, tako da rastaljeni metal teče prema mjestima propusta, te ohladi.

Ugljeni monoksid je također jedan od produkata izgaranja koji na manjim visinama izgara sa dalnjim količinama kisika u ugljični dioksid. Taj je proces slabiji na većim visinama i nije sigurno da je reakcija potpuna. Zato je potrebno češće zračenje, ako se kuha u šatoru i to osobito zato, jer su ljudi na većim visinama osjetljiviji na trovanje sa ugljičnim monoksidom.

Priredeno prema članku »Fuels for Mountain Cooking«
by the Late P. J. H. Uuna The Alpine Journal, November 1952.

Ing. L. Arh-Lipovac

Početnički planinarko-skijaški tečaj P. S. Hrvatske

Dugo se već vremena nisu zagrebački planinari sastali na zajedničkim izletima i tečajevima sa svojim drugovima iz ostalih pokrajinskih mjesta. Malo smo se međusobno poznavali, a još manje što znali jedni o drugima. Zato se i osjećala potreba za jednom zajedničkom turom, odnosno tečajem, koji bi imao ne samo svrhu međusobnog upoznavanja, već da se i našim pokrajinskim drugovima dade podstrek za propagiranje planinarstva. Jer, iako je u našim zagrebačkim društвima učlanjeno nekoliko tisuća planinara, ostala se društva u našoj pokrajini ne mogu pohvaliti, proporcionalno prema veličini pojedinih gradova ili mesta, tako velikim brojem članova. Razumljivo je da ljudi u velikim gradovima imaju i više potrebe za odlaskom u prirodu, nego na primjer stanovnici manjih mjesta, kojima su šume i brežuljci, t. j. zelena priroda, na dohvrat njihove kuće ili u neposrednoj blizini. Sjećam se mnogih primjedaba, koje smo na pr. prolazeći kroz Ogulin na Klek mogli čuti: »Pa što idete na tu stijenu, ja živim ovdje već 40 godina, a još nisam bio gore«. Naše drugove pri prolazu kroz bosanske planine obasipali su seljaci pitanjima: da li su oni kakvi mјernici i koliko ih za to plaćaju, što se tako muče po tim planinama. Međutim, planinarstvo je pokret, koji je vezan na opću kulturu jednoga naroda. I baš planinari u tom pogledu mogu vrlo mnogo učiniti.

Zato je vrijedna inicijativa Planinarskog saveza Hrvatske, koji je u dolini Sedam triglavskih jezera, u Julijskim Alpama, od 30. III. do 5. IV. o. g. organizirao jedan planinarsko-skijaški tečaj specijalno za članove naših pokrajinskih društava.

Uza sve manje propuste pri organizaciji tog tečaja, može se reći, da je on po svom stručnom programu, koji je s praktičke strane s uspjehom proveden, potpuno uspio.

Program rada bio je specijalno sastavljen za one planinarske vještine, koje osamostaljuju pojedinca-planinara pri kretanju u visokom gorju pod zimskim prilikama, kao terensko skijanje, orientacija, građnja skloništa (bivaka), te spasavanje unesrećenog.

Radi upoznavanja mogućnosti pojedinih tečajaca, prvoga dana tečaja bila je izvedena skijaška tura od hotela na Komni na Bogatinško sedlo i Mali Bogatin (1902 m), te istog dana uspon do kuće kod Sedam triglavskih jezera, gdje je bila baza tečaja. Taj prvi dan je pokazao, da je znanje skijanja i kondicija pojedinaca vrlo raznolika i da će trebati cijelu nastavu provoditi u više grupa, prema njihovim mogućnostima. Slijedeći je dan bio maglovit i nepodesan za veću turu, te su tečajci, podijeljeni u četiri grupe, izrađivali pod vodstvom instruktora različite vrste zimskih skloništa, počevši od eskimskog iglu-a do skloništa u snježnoj padini i plitkom snijegu u šumi. To je bila vrlo poučna vježba za ljude, od kojih su mnogi bili prvi put u Alpama i tek ovdje shvatili potrebu ovakvih skloništa na tim velikim prostorijama. Od vježbi je slijedećih dana prikazan način spasavanja pomoću provizornih saona iz skija, tehnika kretanja po strmim snježnim i zaledenim padinama uz upotrebu pomagala: cepina, dereza i užeta, detalji iz ljetne penjačke tehnike, te orientacijska vježba u kretanju po terenu prema unaprijed izrađenoj skici puta. Sve su se vježbe vršile u kotlini prije četvrtog jezera ispod obronaka Lepe Špice i na strmim padinama ispod Tičarice. Osim toga izveden je skijaški uspon na Kanjavec (2568 m) i pješački uspon preko grebena Malog Špiča na Lepu Špicu (2398 m). Vrijeme je kod oba uspona bilo lijepo sa krasnim vidicima i oni kojima su to bili prvi vrhovi iznad 2000 m, ponijeli su ugodne uspomene uz iskreno zadovoljstvo.

Posljednjeg dana tečaja, tada kada se tome nitko nije nadao, desila se nezgoda jednom drugu (i to baš instruktoru — a bio je to slučajno sam pisac članka). Na vježbi u terenskoj vožnji na padinama ispod Tičarice, kod prilične brzine, jedan nezgodan pad — i lom desne noge u potkoljenici. Tečajci su slijedećeg dana, iako to nije bilo predviđeno planom, imali prilike sudjelovati pri šestsatnom transportu pomoći umjetnih saona od kuće pri Sedam triglavskih jezera do hotela na Komni, po snijegu u koji se mjestimično propadalo i do pojasa. Tek drugog dana bio je unesrećenik prenesen u dolinu do kuće kod slapa Savice. Bila je to nehotična i nepoželjna ilustracija onoga, što se pokazivalo na vježbama.

Koliko je praktički dio tečaja u potpunosti zadovoljio, učinjen je bio propust od vodstva tečaja što je održano samo jedno predavanje i to o orientaciji. Iako je u nevezanim razgovorima prilikom vježbi i tura bilo riječi općenito o planinarstvu, o meteorologiji, vrstama snijega, lavinskim opasnostima i slično, ipak bi bilo potrebno, da se o tome čulo i koje sređeno predavanje, pogotovo radi propagandnog značaja ovog tečaja.

Među tečajcima bilo je predstavnika planinarskih društava iz Rijeke, Ogulina, Samobora, Kutine, Križevaca i Bjelovara, te nekoliko Zagrepčana. Priličan broj društava iz drugih mesta nije se odazvao usprkos poslanih poziva i priličnih financijskih

(Podatke o vodstvu i sastavu tečaja vidi u prošlom broju lista.)

A. Blažuk.

IVO BABIĆ-GJALSKI

Ivo Babić-Gjalski rođen je 16. veljače 1927. u Parizu. Pripada poznatoj staroj hrvatskoj obitelji. Maturirao je 1945. godine na IV. realnoj gimnaziji u Zagrebu. Godine 1949. diplomirao je na Prirodoslovno-matematskom fakultetu, te je 1950. postao asistentom istoga fakulteta. U odjelu za teoretsku fiziku pod vodstvom stručnjaka prof. Supeka njegov je predani i požrtvovni rad obećavao veoma mnogo. Bio je suradnik instituta »Ruder Bošković« i radio u društvu matematičara i fizičara, te u Hrvatskom prirodoslovnom društvu. U Alpinističkom odsjeku Planinarskog društva »Zagreb« našli su svi članovi u njemu iskrenog i dobrog druga i prijatelja.

Zivot u planinama i prirodi sa svojim specifičnostima i osobujnostima djeluje na čovjeka posebnom snagom, razvijajući u isti čas sve njegove najpozitivnije odlike. Divne, vječne planine i ponosni njihovi vrhunci, bezgranični horizonti i emocije, planinari i prijatelji iz najljepših i najtežih časova vezali su Ivu vezom, koji traje kroz cijelo život. Jedna stara priča govorи da onaj tko se jednom napije na izvoru života, u gorama, da ih taj više ne zaboravlja, da za drugu vodu ne mari. Zajedno s nama prolazio je Ivo mnogim krajevima naše lijepo domovine i zajedno je s nama bio na izvoru u planini. Odonda, a bilo je to davno, njegov je život pripadao gorama. Sve slobodno vrijeme provodio je s nama na izletima od zatalasanih brežuljaka Zagorja, šumovitih i skrovitih bregova Gorskog Kotara, visokih alpskih vrhunaca, sve do dalekih, u vječni led okovanih vrhova Wildspitze i Grossglocknera. Uže, koje nas je tako često spajalo u stijenama Triglava, Jalovca i Prisojnika nije bilo samo osiguranje u slučaju pada. Simbolički značilo je ono nama onu čvrstu i neraskidivu međusobnu vezu, snagu i jači, intenzivniji život, način rješavanja složenog problema čovjeka u oblastima sunčanih visina i širina. I na istom tom užetu — oima li veće tragedije! — spustili smo našeg Džonija u hladan grob. I sada, svemu je kraj. Uz najljepše uspomene iz planina crne se sjene povlače. Zaista, nema većeg bola nego sjećati se lijepih časova u nesreći! Prije mnogo vjekova izrekao je to jedan veliki čovjek. Izrekao je ono što su mnoga pokoljenja osjećala ili osjećaju, samo im manjkaju riječi. U našoj sredini nestalo je vedrog osmijeha na licima, veselje i radošt utihнуli su, zamjenila ih je duboka, teška bol. Bez riječi prisustvovali smo sprovodu, nosili lijes, slušali posljedne pozdrave. U magli slagali su se bezbrojni vijenci na tešku ploču grobnice. Iz maglene, sumračne atmosfere tek jedna je vizija bila jasna, lik njegov i uspomena na njega — negdje sa dalekih bijelih vrhunaca — za nas *monumentum aere perenius...*

L. K.

V I J E S T I

ALPINISTIČKO-SKIJAŠKA TURA U ÖTZTALSKIM ALPAMA

Članovi Planinarskog društva »Zagreb« dr. Maks Plotnikov, Alfred Židan, Drago Kivač i Božidar Kirigin izveli su u mjesec svibnju o. g. 14-dnevnu alpinističko-skijsku turu kroz Öztalske Alpe u Tirolu. Za vrijeme ovog pohoda prošli su skijama čitavim područjem Öztalskih Alpa, uspeli se na 12 vrhova iznad 3000 metara i izveli više prelaza.

Među ostalim izvedene su ture na Wildspitze (3772 m), Weisskugel (3747 m), Hintere Schwätze (3633 m), Similaun (3606 m), Hohe Wilde (3420 m), Finialspitze (2514 m).

SKIJAŠKI TEČAJ PLANINARSKOG DRUŠTVA »SLJEME« IZ ZAGREBA

Od 8. do 18. ožujka održalo je P. D. »Sljeme« planinarsko-skijski tečaj na Javorini planini.

Kursu je prisustvovalo 29 članova, koji su za prijevoj do Sarajeva, t. j. do ishodišne točke, i boravak uplatili Din 2.000.-, dok je ostale troškove podmirilo društvo.

Vrijeme nije bilo prvih dana najidealnije. Gotovo svakog dana je padaо snijeg, ali su tako tečajci dobili priliku da vježbaju u dubokom snijegu, što je zapravo za planinarsko skijanje veoma važno. U nekoliko navrata koristila se skijska uspinjača, koja vodi od budućeg Sindikalnog doma gotovo na sam vrh Gole Javorine.

Premda su se u tečaju nalazili uglavnom stariji članovi, ipak je postignut znatan uspjeh, tako da su svi učesnici svladali osnovne likove i sa prilično sigurnosti spuštali se po padinama.

Vrijeme se je u zadnja tri dana popravilo i nastali su na Javorini krasni sunčani dani, pa su tako sve grupe izvele nekoliko tura i bili zadovoljni uspjehom kursa.

D.

NESRETNI SLUČAJ U STIJENI KLEKA

Dana 17. svibnja o. g. teško se povrijeđio, kod uspona kroz jugoistočnu glavu Kleka, Ivo Babić-Gjalski, asistent Prirodoslovno-matematskog fakulteta u Zagrebu i član Alpinističkog odsjeka PD »Zagreb«.

Unesrećeni se poskliznuo i pao 5 metara duboko na t. zv. gredinu.

U veoma teškom stanju prenijeli su ga drugovi u ogulinsku bolnicu, gdje je tokom noći umro.

Dvadesetog svibnja sahranjen je uz veliko učešće planinara, alpinista i sveučilišnih nastavnika.

Zahvaljujemo svima, koji su djelom i rječju olakšali naše napore i izrazom svog saučešća prisustvovali i odali zadnju počast nezaboravnom članu i prijatelju.

Alpinistički odsjek
Planinarskog društva »Zagreb«

SLET PLANINARA HRVATSKE

Na dan proslave Dana ustanka u Hrvatskoj pireduje naš Planinarski savez Slet planinara na Plitvičkim jezerima.

Slet će se održati u vremenu od 25. do 27. srpnja. Plitvice su izabrane za mjesto održavanja sleta zbog njihove rijetke ljepote i smještaja podno Ličke Plješevice.

Osim posebne svečanosti u vezi sa Danom ustanka, obilaska jezera, zanimljivih predavanja, filmova i narodnih igara, bit će upriličeni pohodi na vrh Plješevice, do čijeg će podnožja planinare prevoziti kamioni.

Za one koji će na jezera stići pješke od Rudopolja, kao i za one koji će ići na Plješevicu, organizirat će se vodiči.

GORSKA SLUŽBA SPASAVANJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Rad Gorske službe spasavanja bio je u proteklim godinama vrlo manjkav.

Poslije Plenuma PSH, održanog ove godine na Sljemenu izvršena je reorganizacija Gorske službe spasavanja i izabrana komisija, koju vodi drug Antun Rak. Komisija je od održavanja Plenuma do danas izvršila opsežan organizacioni rad, te postavljanjem dužnosti i zadataka G. S. S. postavila solidnije temelje ovoj organizaciji.

Već i prije, u toku protekli zime 1951-52., više savjesnih planinara iz PD »Zagreb« osnovalo je stanicu GSS na Medvednici, koja je intervenirala u više nezgoda, većinom skijaških, te je unesrećenima bila ukazana prva pomoć i izvršen transport do Zagreba.

Naši planinari i alpinisti, polazeći u udaljenje krajeve naše domovine, bili su upuceni, u slučaju nezgode ili nesreće, na međusobno pružanje pomoći, koje je bilo vrlo manjkavo zbog neznanja i pomanjkanja najnužnijih lijekova i sanitetskog materijala. Rad Gorske službe spasavanja u prvom redu je sveden na to, da se u svim važnijim mjestima i na svim planinarskim domovima osnuju stanice i obavještajne točke, koje će biti u stanju da pomognu kod kakvih nezgoda.

U tu svrhu komisija Gorske službe spašavanja pri PSH stupila je u vezu sa svim planinarskim društvima na terenu, te organizacijama Crvenog Križa, JNA, Socijalističkim Savezom radnog naroda, te tvornicama lijekova »Pliva« i t. d., kod kojih je naišla na potpuno razumijevanje, te puno pomoći i podršku.

Zadatak GSS je također, da putem tečajeva sposobi dobar kadar planinara, alpinista i opskrbnika na planinarskim kućama, koji će u nužnom trenutku znati pomoći svome bližnjem.

Uvjereni smo, da će GSS, naiđe li kod sviju na potpuno razumijevanje, u potpunosti uspijeti. Gorska služba spašavanja osnovat će u prvo vrijeme stanice u Rijeci, Ogulinu, Delnicama, Gračcu, Splitu, Samoboru i Varaždinu. Ove stanice opremit će se najpotrebnijim materijalom iz centrale GSS, a kada će same stanice pravilno funkcionirati, pristupit će se osnivanju novih.

Članovi Gorske službe spašavanja imat će zadatak da kontroliraju sanitetske uredaje, kao i čistoću planinarskih domova, koji se nalaze na terenu njihovog djelokruga.

Isto je tako dužnost članova GSS da vrše kontrolu zaštićivanja planinske flore i faune, te im je dužnost, da u slučaju uništavanja ili oštećivanja prirodnih rijetkosti i znamenitosti sve ovakove slučajeve prijave nadležnim organima Narodnih vlasti, koje će protiv počinitelja poduzeti najoštije korake.

U tu svrhu obraća se Komisija GSS Planinarskog Saveza Hrvatske na sve planinare i alpiniste, da je potpomognu u svim njenim akcijama i radu, jer samo na taj način bit će ispunjena ona velika praznina, koja se kod nas, nažalost, do nedavno osjećala. GSS odaslat će svim stanicama nove pravilnike djelovanja, kao i smjernice i priručnike za rad, a pojedinci, koji će biti članovi tih stanica, vršit će posebnu poduku u brzom i snalažljivom pružanju prve pomoći i transportu unesrećenih, te će se tako stvoriti dobar i pouzdan kadar onih, koji će se

puno ljubavi i volje obavljati svoj planinarski i humani poziv.

O svim važnijim akcijama GSS bit će javnost obavještena preko časopisa »Naše planine«.

P. D. »ŽELJEZNIČAR«, ZAGREB

izvršilo je svečano otvorene svojih novih društvenih prostorija u Trnjanskoj cesti 5c dne 16. svibnja o. g.

Potrebno je naglasiti, da naše planinarske organizacije manje više oskudjevaju u pogodnim prostorijama, gdje bi se mogao razvijati nesmetano društveni rad, tako da je njihovo pomanjkanje ozbiljna kočnica širenju planinarstva.

Način, na koji su članovi P. D. »Željezničar« uredili svoje nove prostorije zasluguje punu pohvalu. Stare društvene prostorije u Ulici Anke Butorac, zapravo jedna sobica na V. katu, bile su zaista vrlo nepovoljne zbog udaljenosti i skučenosti. Na opetovana traženja i molbe, dodijeljene su društvu prostorije u Trnjanskoj cesti 5c, koje su bile u potpuno trošnom stanju.

Dobrovoljnim radom uredili su članovi društva cijelu unutrašnjost: truli podovi zamijenjeni su novima, sprovedene su električne instalacije, u dvorani je podignuta solidna pozornica za priredbe, izvršeni su opsežni betonski radovi, zidovi su ožbukani i bojadisani, izvršeni su opsežni stolarski radovi i t. d.

P. D. »Željezničar« svestranim zalaganjem svojih članova danas imade veoma prikladne prostorije za rad. U jednoj prostoriji nalazi se ekonomat, u kojem je pohranjena društvena imovina, kao vjetrovke, hlače, cipele, šatori i razni pribor, koji se daje članstvu na upotrebu, te ostala društvena svojina. U prostoriji za manje sastanke nalazi se uredovnica i društveni inventar za sastanke, za rad stručnih sekcija: špiljarsku, markacionu i alpinistički odsjek, zatim se nalazi izvanredno vrijedna zbirka špiljarske sekcije i t. d. — Velika dvorana za šire sastanke vanredno je ukusno uredena, a podignuta pozornica podesna je za davanje raznih kulturnih priredbi, tako da dvorana djeluje veoma priyatno.

Kao posljedica podesnih prostorija sada je u osnivanju foto-sekcija, kojoj je prvi zadatak propagiranje naših planinskih predjela.

Nakon požrtvovnog svakodnevnog poslijepodnevnog dobrovoljnog rada u trajanju od dva mjeseca, dne 16. svibnja održano je svečano otvorene novih društvenih prostorija. Nakon uvodnog govo-

ra predsjednika društva ing. Josipa Grudena, koji je pozdravio rukovodioce PSH i željezničkih kolektiva, te ukratko prikazao rad i ciljeve društva i društvenih sekcija, pozvao je prisutne, da ćešće posjeti društveni dom »Janko Gredelj« na Oštrcu u Samoborskom gorju, koji je omljelo sastajalište zagrebačkih planinara. Poslije govora pred prepunom dvoranom prikazana su dva kulturna tonska filma u bojama, a potom je održan raznovrsni umjetnički program. Poslije raspolođenja razvilo se je planinarsko veselje, koje je potrajal do jutra. Svi prisutni razišli su se svojim kućama sa najboljim dojmovima, a naša planinarska organizacija sigurno je dobila i ovom manifestacijom mnoge nove pristalice.

... I »VELEBITAŠI« — STUDENTI — NA JAHORINI POČETKOM OŽUKA (OD 6. DO 16.)

Dok je jedna grupa članova nosila planinarsku Titovu štafetu kroz ustanička mjesta Gorskog Kotara, 28 tečajaca krenulo je za Jahorinu sa ciljem održanja planinarsko-skijaškog tečaja. — Glavni instruktor i ove godine bio je Esif Abadžić, koji je već lani na Snježniku zavolio »Velebitaše«. Tečajci su boravili u Vojnom odmaralištu, gdje su obilnom i ukusnom hranom bili veoma zadovoljni.

Izvedbu tečaja društvo je omogućilo snašajući dio troškova. Učesnike tečaja su sačinjavali uglavnom članovi markacione sekcije i alpinističkog odsjeka. Cilj tečaja bio je: a) naučiti početnike upotrebi skija, kako bi ubuduće mogli zimi još više posjećivati planine, b) od naprednih tečajaca stvoriti dobre zimske planinare, koji će svoje iskustvo prenašati na mlade.

Vremenske prilike, gledane s planinarskog gledišta, bile su jako dobre. Padanje snijega s maglama i mečavom izmjenjivalo se je sa sunčanim danima, tako da su tečajci vježbali u dubokom pršiću i na korastom snijegu. Osim čisto skijaškog dijela tečaja, tečajcima su bile osobito mile dulje planinarske ture po Jahorini, kako su ih nazivali »šetnje«, koje su izvodili u raznim pravcima. Svojom veselšću i mladenačkim raspoloženjem stvarali su ugodnu atmosferu oko sebe, a kada je jedan tečajac popravio radio-stanicu, čulo se od rana jutra do kasne večeri popularno »Žikino kolo«. Vrijedno je spomenuti i drugarsko veče s dirljivim oproštajem koji su priredili tečajci visokim inostranim gostima. Za vrijeme večeri kroz plesnu upoznali su tečajci svoje nove prijatelje sa bogatstvom i ljepotom na-

šeg folklora. Osobito su im se svidale Gotovčeve arije iz opere »Ero s onoga svijeta«. Duboko ganuti pažnjom i gostoljubivošću tečajaca, rekli su oprاشtajući se: »Hvala vam. Ponjet čemo sa sobom u svoju domovinu najdivnije uspomene iz Jugoslavije.« Ni radna akcija nije uzmanjkala. Dobrovoljno se čistilo snijeg, koji je onemogućio rad uspinjače.

Na tečaju su učesnici pokazali mnogo smisla za red, disciplinu i drugarstvo, što se očitovalo u točnom odvijanju nastavnog plana kao i pružanju pomoći svojim kolegama (pri nezgodama u skijanju). Ovakav način rada i početnicima i naprednima pokazao se dobar, te su tečajci kao i rukovodstvo potpuno zadovoljni postignutim rezultatima. Zadovoljstvo učesnika očitovalo se i u tome, što je za ovaj tečaj odabrana baš Jahorina, koja svojom modernom uspinjačom i divnim terenima zadovoljava kako početnike tako i skijaše najvećih zahtjeva.

Na odlasku tečajci su izrazili zahvalnost upravi Vojnog odmarališta na ugodnom boravku i obećali ponovnu posjetu; žaliili su samo što nisu mogli prisustvovati međunarodnom takmičenju, koje se održavalo deset dana kasnije. Dok su početnici zadovoljno silazili prema željezničkoj stanici u Palama, napredni su krenuli preko Trebevića, odakle su se ugodnim serpentinama spustili u Sarajevo.

B. Lukšić

POČETNIČKI LJETNI ALPINISTIČKI TEČAJ

za članove svih planinarskih društava na području grada Zagreba započeo je svojim radom dne 20 svibnja u društvenim prostorijama P. D. »Željezničar«.

Osim teoretske nastave vrše se svake nedjelje penjačke vježbe, kao i vježbe iz orijentacije, pružanja prve pomoći, meteorologije i sl. na terenima pod Okićem u Samoborskom gorju, a završni uspon i ispit održat će se sredinom mjeseca lipnja, te će naše planinarske organizacije dobiti novi kadar mlađih budućih alpinista. — Organizator tečaja je Alpinistički odsjak P. D. »Željezničar«, a podršku u finansijskim sredstvima pružila je Komisija za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske. Instruktori su članovi Alpinističkih odsjeka P. D. »Velebit«, P. D. »Zagreb« i P. D. »Željezničar«, koji svojom opremom i tehničkim materijalom pružaju svu moguću pomoći tečajcima.

Poželjno je, da se ovakvi tečajevi što ćešće održavaju, jer će se na taj način vremenom ispuniti praznina, koja se osje-

ća u redovima stručnog kadra. O radu i uspjehu tečaja opširnije ćemo govoriti u sljedećem broju našeg časopisa, kao i općenitoj problematici održavanja tečajeva te vrsti.

EKSPEDICIJA U JUŽNE ANDE

Talijanski časopis »Lo scarpone« javlja, da se priprema druga talijansko-argentinska ekspedicija u granično područje Santa-Cruza i Magellana.

Glavni cilj ove ekspedicije je uspon na 3.600 metara visoki Muralon. Na Muralon se nije još nitko popeo, a nalazi se južno od vrha Fitz Roy, kojega je 1951. godine osvojio francuski vodič Lionel Terray.

Gorje ovog područja čine granitni piramidi vrhovi, stijene i grebeni, a sliče na gorje Bergella.

U sjevernom masivu P. Valentina uspješno su djelovali 1939/40. Arnold Heim, Hermann Hess, W. Schmidt, Hans Moser i drugi, a 1941/42. članovi švicarske ekspedicije u Patagoniji. Ove su ekspedicije radile naročito na botaničkom i geološkom području, kao i na području ispitivanja ledenjaka, dok je francuska ekspedijacija 1951/52. godine imala više alpinistički značaj.

Š.

ARGENTINSKE ANDE

Prema vijestima »Neue Zürcher Zeitung«-a, izvela je ekspedicija društva »Círculo Andino« iz Buenos Airesa ekspediciju u Ande masiva Aconcague.

Sa logora baze postavljenog na ledenjaku Güssfeld (4.000 m) izvršeno je nekoliko značajnih prvenstvenih uspona, među kojima i uspon na vrh visok 5.500 metara, kojega su nazvali Pic Zurbriggen po vodiču iz Wallisa Mathiasu Zurbriggen. Mathias Zurbriggen je prvi osvojio Aconcaguu godine 1897., kad je bio član ekspedicije, koju je vodio Fitz Gerald. Voda te ekspedicije je sa četiri nosača dostigao visinu od 6.600 metara, ali se morao zbog gorske bolesti vratiti, tako da je uspon na vrh izveo sam M. Zurbriggen.

Š.

NJEMAČKI ALPINISTI NA KORZICI

Više njemačkih penjača boravilo je u svibnju 1952. godine na Korzici. Oni su pod vodstvom Eugena Hahna iz Stuttgarta izveli čitav niz prvenstvenih uspona u području grebena, koji se proteže na sjever Punte Minerte. Najznačajniji od tih uspona bio je prvenstveni pohod na sjeverni greben Capo Larglie.

MONTE ROSA, MARINELLI-COULOIR

Dvojica alpinista iz Milana, Emilio Manosso i E. Oliviero (23 i 19 godina stari) prepenjali su Marinelli-couloir u Monte Rosi od 15. do 17. ožujka 1953. g. Ovo je

PROSLAVA PETE GODIŠNICE OSNUTKA P. D. »ZAGREB«

Dne 24. svibnja o. g., u prostorijama nedovršenog doma na Puntijarki (Medvednica) održana je skromna proslava u čast 5-godišnjice osnutka PD »Zagreb« kao najstarijeg planinarskog društva N. R. H. Proslavi su prisustvovali članovi upravnog odbora društva, te članovi upravnih odbora sekcija, grupa i alpinističkog odjeku, zatim predstavnici P. S. H. i niz ostalih istaknutih planinarskih radnika i stručnjaka, koji suraduju u izgradnji doma. Na samoj proslavi osvrnuto se na prošli rad društva i istaklo uspjehe, postignute u dosadašnjem radu društva. Govornici su podčrtali pionirsку ulogu planinarskog društva »Zagreb«, koje je odigralo ulogu planinarskog društva-matrice, jer su sva ostala društva u Zagrebu nastala izdvajanjem iz njega. Naročito je istaknuto, da je planinarsko društvo »Zagreb« ustvari nosilac kontinuiteta planinarskog djelovanja, koje već 79 godina organizirano djeluje u Hrvatskoj i time predstavlja najstariji planinarski pokret na Jugoistoku Evrope.

L. L.

ZAVRŠNI RADOVI OKO PLANINARSKOG DOMA NA PUNTIJARKI

Već 15. travnja otvoreni su radovi na dovršenju planinarskog doma na Puntijarki i to izgradnja vodovodnih uređaja i kanalizacije. Sama kanalizacija stajat će oko 3 milijuna dinara. Što se tiče vodovodnih uređaja, vrši se kaptaža izvora, gradi se crpna stanica i postavljaju cjevvodovi. Rezervoar će biti kapaciteta od 40 kbm, a sabirni rezervoar cca 25 kbm. Izvedba kaptaže bila je utoliko otežana, što se vrelo nalazi u rastrošenom materijalu sa više razbitih izdani, koje se moglo zahvatiti tek jednom niskom pregradnom branom i drenažom. Cijeli će objekt biti nevidljiv, jer će se iznad kaptaže izvesti nasip sa izolacionim slojem u namjeri da se gradevna jama asanira i privede, ukoliko je moguće, u prirodni izgled. Sa radovima već se moglo rano u proljeće započeti zahvaljujući pomoći što ju je pružio Narodni odbor grada Zagreba. Predmijeva se, da će ovi radovi biti tokom ljeta završeni, ukoliko će biti dovoljno finansijskih sredstava.

L. L.

bio prvenstveni zimski uspon kroz taj vrlo izloženi i strmi kuloar. Uspon je zbog leda trajao dugo i iziskivao je dva bivaka u snijegu. Prvi put su bivakirali na Imse-novom grebenu, a drugi put u stijenama Silber-Sattela. Trećeg dana oko 21 sat navečer stigli su do Bethems-kuće sa pričljivo zamrznutim rukama i nogama. Za vrijeme njihovog uspona vladala je u Magugnani velika zabrinutost za njih.

OVOGODIŠNJA EKSPEDICIJA U HIMALAJU AACZ

»Neue Züricher Zeitung« javlja o ekspediciji Akademskog alpinskog kluba u Zürichu, koja je nakon dugih i temeljnih priprema krenula 17. ožujka ove godine u gorje Himalaje.

Voda ekspedicije je Bernhard Lauterburg, a članovi su Andre Roch (učestvovao je u proljetnoj Everest-ekspediciji 1952. g.), Hans Huss, Marc Eichelberg, Peter Braun, Ruedi Schatz, dr. Pfisterer (liječnik) i dr. Toni Hagen (geolog).

Iz Züricha su oputovali do Venecije, odakle idu brodom preko Port Saida, Adena i Karachia do Bombaya. Preko Delhia, Agre, Lucknowa i Gorakpura stići će dolinom Gangesa do pograničnog grada Nautanwa, odakle će se sa materijalom prevesti automobilima do Butwala u Nepalu. U Butwalu će iznajmiti 120 kulija, koji će u četraestdnevnom maršu morati prodrijeti klancem Mayand Khola do ledenjačkog bazena sa zapadne strane Dhaulagirija. Ekspedicija se nuda, da će ovdje stići 20. travnja, gdje će podići logor baze, odakle će poduzimati izviđanja i uspon na Dhaulagiri (8172 m), na koji se nisu uspjeli popeti Francuzi g. 1950. Š.

INOZEMNA ŠTAMPA O ZAŠTITI RISNJAKA

Union Internationale pour la Protection de la Nature objavila je u svom bulletinu od ožujka o. g. osrvt u vezi sa proglašenjem Risnjaka nacionalnim parkom.

Ovaj osrvt iznosi, kako je Sekcija za zaštitu prirode udruženja Societas Scientiarum Naturalium Croatica u Zagrebu dostavila Uniji projekt o proglašenju Risnjaka narodnim parkom, kojega je izradio prof. dr. Ivo Horvat uz podršku brojnih znanstvenika Hrvatske.

Dalje se osvrše na smještaj planine Risnjak, po Vršinu, koju bi trebao obuhvatići park, te o karakteristici toga krškog područja, koje obuhvaća jednu florističku zonu od tridesetak vegetacijskih grupa u kojima se nalazi desetak raznih tpova šuma.

Na kraju L. U. I. P. N. želi hrvatskim prirodoslovци puni uspjeh u njihovom poхvalnom pothvatu.

R.

Planinarska hrana

mora zapremati mali prostor, mora se brzo i lako prirediti, imati ugodan okus i veliku hranjivu vrijednost, a kod toga biti lako probavljiva. Time što hrana unosi u tijelo korisne sastojine biti će rad probavnih organa olakšan, pa će tijelu ostati više energije za vanjsku djelatnost.

LAKOMALT

ukusna koncentrirana okreplna hrana odgovara svima ovim zahtjevima, pa je zato kao najpodesniju hranu planinari osobito cijene i vole.

JUGODIJESETIKA

[prije Pionir]

TVORNICA FARMACEUTSKO-DIJETETSKIH PROIZVODA

ZAGREB, Borongajska cesta 48/a